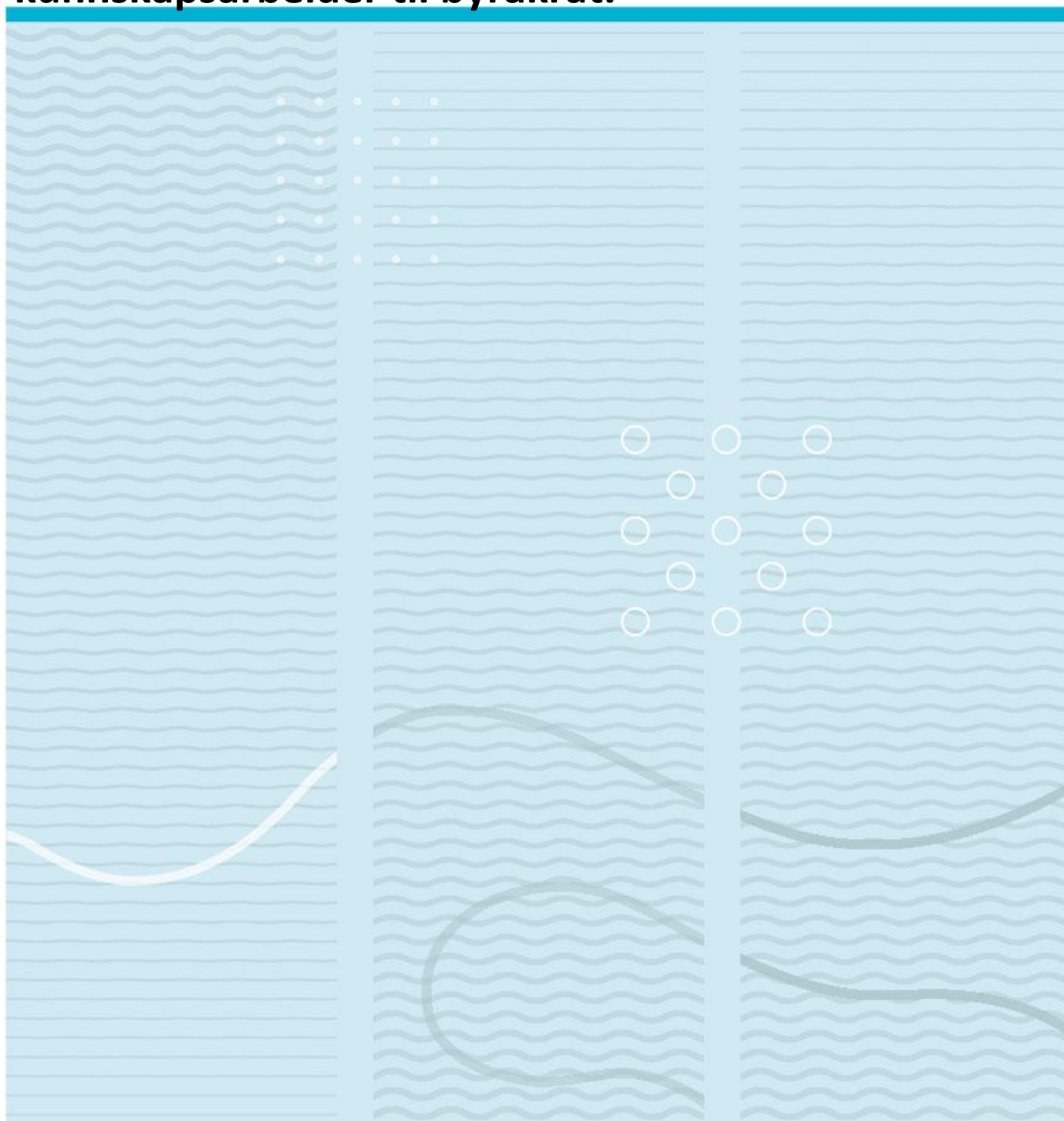


Emilie Angelica Fjeldberg og Henrik Landsverk

Gapet mellom myndighetenes forventninger og revisors arbeid med anti-hvitvasking: fra kunnskapsarbeider til byråkrat.



Universitetet i Sørøst-Norge
Handelshøyskolen
Institutt for økonomi, historie og samfunnsvitenskap
Postboks 235
3603 Kongsberg

<http://www.usn.no>

© 2023 Emilie Angelica Fjeldberg og Henrik Landsverk

Denne avhandlingen representerer 30 studiepoeng

Forord

Denne masteroppgaven er skrevet av Emilie Angelica Fjeldberg og Henrik Landsverk og utgjør den avsluttende delen av studiet Næringsmaster i regnskap og revisjon ved Universitetet i Sørøst-Norge. Arbeidet med denne masteroppgaven har vært både krevende og utfordrende, samtidig som det har vært en lærerik prosess som vi tar med oss videre inn i arbeidslivet.

Temaet for denne oppgaven omhandler hvitvasking, som er et dagsaktuelt tema. Oppgaven vil forsøke å gi ny kunnskap om revisors muligheter til å etterleve hvitvaskingsloven etter myndighetenes forventninger, og gi innsikt i hva som kan forårsake at det eksisterer et forventningsgap mellom revisor som rapporteringspliktig og myndighetene, og hvordan gapet kan reduseres.

Vi vil rette en stor takk til familie, venner og kollegaer for støtte og oppmuntring i studietiden og med arbeidet med vår masteroppgave. Vi vil også få takke alle respondenter som har tatt seg tid og delt av sine kunnskaper og erfaringer.

En spesiell stor takk vil vi rette til vår veileder Brynjar Gilberg for gode innspill og tilbakemeldinger underveis i prosessen med å ferdigstille denne oppgaven.

Horten, september 2023

Henrik Landsverk og Emilie A. Fjeldberg

Sammendrag

Denne masteroppgaven studerer mulige årsaker til at det foreligger et forventningsgap mellom myndighetenes forventninger til revisor i arbeidet med hvitvasking og revisors utførelse på dette området, og hvordan gapet kan reduseres.

Hvitvaskingsarbeid har fått stor oppmerksomhet og er mye omtalt i revisjonsbransjen etter at ny hvitvaskingslov kom i 2018. Den nye hvitvaskingsloven bygger i hovedsak på internasjonale føringer fra G7 landene, EU og FATFs anbefalinger for å forebygge og avdekke hvitvasking. Revisor er å anse som rapporteringspliktig etter hvitvaskingsloven. Som rapporteringspliktig må revisor innrette seg etter de plikter som følger av reguleringen. Revisjonsbransjen har fått sterk kritikk knyttet til sin etterlevelse av pliktene i hvitvaskingsloven etter at Finanstilsynet gjennomførte et større tilsyn med regnskaps- og revisjonsbransjen i 2020/2021. Revisjonsbransjen mente på sin side at revisor var bevisst i sin rolle og at de hadde både forsøkt og ønsket å gjøre det som kreves. Dette indikerer at det forelå et gap mellom myndighetenes forventninger og revisors arbeid med hvitvasking basert på tilsynsrapporten publisert i 2021. I en ideell verden har revisor og myndighetene en felles oppfatning av revisors plikter og arbeid knyttet til etterlevelse av lovverket. Store ulikheter i forventninger er problematisk, fordi det bidrar til ineffektiv forebygging og avdekking av hvitvasking, noe som er uheldig for samfunnet.

I denne oppgaven har vi studert lovtekst, forarbeider, statistikk og artikler knyttet til hvitvaskingsregulering i Norge og innenfor FATFs medlemsland. Videre har vi studert eksisterende forskning på regulering og effektiviteten av den. Vi har også gjennomført en spørreundersøkelse som er sendt til små- og mellomstore revisjonsselskaper på Sør og Østlandet, samt at vi har gjennomført intervjuer med praktiserende revisorer som har vært involvert i arbeidet med hvitvaskingsloven.

Våre empiriske funn tyder på at det fortsatt foreligger et forventningsgap. Studien viser at revisor forsøker etter beste evne å etterleve kravene etter hvitvaskingsloven, men erkjenner at arbeidet med å avdekke hvitvasking er komplekst og ser på seg selv som mer forebyggende enn avdekkende. Revisor har flere roller, inkludert en kommersiell rolle som kan føre til undervurdering av hvitvaskingsrisiko på grunn av interessekonflikter. Revisor står ovenfor utfordringer knyttet til stadig nye oppgaver, plikter og endrede reguleringer. Regulering og sanksjoner kan bidra til et byråkratisk fokus, unødvendig arbeid og samfunnsmessige kostnader uten at det fører til økt avdekking av

hvitvasking. Som følge av tidsbegrensninger, kan revisor bli stilt ovenfor et dilemma der prioritering av engasjementsrisiko kan gå på bekostning av revisjonsrisiko. Revisor risikerer å bli en byråkrat til fordel for en kunnskapsarbeider i arbeidet med forebygging og avdekking av hvitvasking.

Det er behov for videre forskning og gjennomgang av reguleringen med tanke på resultater og effektivitet for å sikre mer effektiv forebygging og avdekking av hvitvasking. Dette kan redusere de samfunnsmessige kostnadene ved økonomisk kriminalitet og bidra til at de kriminelle blir straffet til fordel for forbrukerne og de rapporteringspliktige.

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	9
1.1 <i>Introduksjon og bakgrunn</i>	9
1.2 <i>Problemstilling</i>	11
1.2.1 <i>Forskningsspørsmål</i>	11
1.3 <i>Avgrensninger</i>	12
1.4 <i>Begrepsavklaringer</i>	13
1.5 <i>Oppgavens struktur og oppbygning</i>	16
2. Metodisk tilnærming	17
2.1 <i>Forberedelse</i>	17
2.2 <i>Datainnsamling</i>	18
2.2.1 <i>Valg av metode</i>	18
2.2.2 <i>Dokumentanalyse</i>	19
2.2.3 <i>Spørreundersøkelse</i>	20
2.2.4 <i>Intervju</i>	21
2.3 <i>Dataanalyse</i>	22
2.4 <i>Relabilitet og validitet</i>	23
2.4.1 <i>Reliabilitet – pålitelighet</i>	23
2.4.2 <i>Validitet – gyldighet</i>	24
2.5 <i>Etiske retningslinjer</i>	24
2.6 <i>Metodiske begrensninger</i>	25
3. Revisors rolle og plikter i bekjempelsen av hvitvasking	27
3.1 <i>Revisors egnethet</i>	27
3.1.1 <i>Forventningsgap</i>	28
3.2 <i>Profesjonell skepsis</i>	28
3.2.1 <i>Bias</i>	29
3.3 <i>Revisors plikter etter hvitvaskingsloven</i>	30

3.3.1	Virksomhetsinnrettet risikovurdering	30
3.3.2	Rutiner	31
3.3.3	Kundetiltak	31
3.3.4	Undersøkelsesplikt	32
3.3.5	Rapporteringsplikt	32
3.3.6	Sanksjoner	33
3.3.7	Finanstilsynets tilsyn med revisor	34
3.4	<i>Hvitvasking – en integrert del av revisors arbeid med ordinær revisjonen?</i>	36
3.5	<i>Oppsummering</i>	40
4.	Hvitvaskingsregulering	41
4.1	<i>Hva er hvitvasking?</i>	41
4.2	<i>Samarbeid for et internasjonalt hvitvaskingsregelverk</i>	42
4.2.1	Bekjempelse av internasjonal hvitvasking	42
4.2.2	Europarådet	42
4.2.3	Financial Action Task Force	42
4.3	<i>Ny hvitvaskingslov</i>	44
4.4	<i>Rapportering av mistenkelige transaksjoner</i>	45
4.4.1	Saksgang MT rapportering	45
4.4.2	Ressursallokering og omfang av rapportering	47
4.5	<i>Reguleringsteori</i>	55
4.5.1	Vurdering av reguleringssystemer	56
4.5.2	Effektiviteten av dagens anti-hvitvaskingsystemer	58
4.6	<i>Oppsummering</i>	62
5.	Empiri	63
5.1	<i>Respondentene</i>	63
5.2	<i>Presentasjon av sentrale empiriske funn</i>	64
5.2.1	Revisors rolle og plikter	64
5.2.1	Profesjonell skepsis	66

5.2.2	Risikoklassifisering ved kundetiltak	67
5.2.3	Hvitvaskingsarbeidet	69
5.3	Oppsummering	76
6.	Analyse og diskusjon	77
6.1	<i>Hvordan etterlever revisjonsbransjen kravene fra myndighetene på hvitvaskingsområdet? .</i>	<i>77</i>
6.1.1	Delkonklusjon	84
6.2	<i>Hvordan kan regulering påvirke revisors innsats og engasjement med å forebygge og avdekke hvitvasking?</i>	<i>85</i>
6.2.1	Delkonklusjon	91
7.	Konklusjon	92
7.1	<i>Forslag til videre forskning</i>	<i>93</i>
8.	Litteraturliste	94
9.	Vedlegg	102
9.1	<i>Vedlegg 1: Intervjuguide</i>	<i>102</i>
9.2	<i>Vedlegg 2: Spørreskjema</i>	<i>104</i>
9.3	<i>Vedlegg 3: Refleksjonsnotat Henrik</i>	<i>112</i>
9.4	<i>Vedlegg 4: Refleksjonsnotat Emilie</i>	<i>113</i>

Oversikt over figurer

FIGUR 1: METODE TRIANGULERING. EGENPRODUSERT.....	19
FIGUR 2: FORVENTNINGSGAPET. EGENPRODUSERT.	28
FIGUR 3: RAMMEVERK FOR REVISORS HVITVASKINGSARBEID. EGENPRODUSERT.....	37
FIGUR 4: REVISORS REVISJONSRIKIGO OG ENGASJEMENTSRISIKO. EGENPRODUSERT.	39
FIGUR 5: GANGEN I MT-RAPPORTERING	46
FIGUR 6: ANDEL UTSATTE VIRKSOMHETER ETTER TYPE ØKONOMISK KRIMINALITET I 2021	49
FIGUR 7: ANDEL VIRKSOMHETER SOM OPPGIS UTSATT FOR ØKONOMISK KRIMINALITET I 2021, FORDELT ETTER LOVBRUDD.....	50
FIGUR 8: VURDERING AV RISIKOEN FOR Å BLI UTSATT FOR ØKONOMISK KRIMINALITET	51
FIGUR 9: BUDSJETT- OG ÅRSVERKSUTVIKLING	53
FIGUR 10: SAKSBEHANDLINGSTID 2020-2022	53
FIGUR 11: ANTALL SAKER UNDER ARBEID 2020-2022	54

Oversikt over tabeller

TABELL 1: FORSKNINGSPROSESSEN. KILDE: BASERT PÅ (JOHANNESSEN ET AL., 2020, S. 24).	17
TABELL 2: UTVIKLINGEN SISTE 5 ÅR - ANTALL MT RAPPORTER	47
TABELL 3: BEGRUNNELSE FOR Å IKKE ANMELDE, ETTER TYPE LOVBRUDD.....	52
TABELL 4: RETTSKRAFTIGE ØKONOMISKE REAKSJONER 2014-2021.....	54
TABELL 5: BAKGRUNNSINFORMASJON RESPONDENTER VED INTERVJU.	63
TABELL 6: OVERSIKT OVER SENTRALE EMPIRISKE FUNN.	76

Oversikt over diagrammer

DIAGRAM 1: MT-RAPPORTERING PR KVARTAL 2021-2023.....	48
DIAGRAM 2: OPPMERKSOMHET KNYTTET TIL ARBEID MED HVITVASKING	65
DIAGRAM 3: TILSTREKkelig OPPLÆRING FOR Å UTFØRE HVITVASKINGSOPPGAVER	65
DIAGRAM 4: TILSTREKkelig KUNNSKAP OM HVITVASKING	66
DIAGRAM 5: HVITVASKING I EGEN PORTEFØLJE.....	66
DIAGRAM 6: KUNDEKONTROLL ETTER HVITVASKINGSLOVENS KRAV	68
DIAGRAM 7: TILSTREKkelig ERFARING OG KOMPETANSE	68
DIAGRAM 8: KJENNSKAP TIL NTAES INDIKATORLISTE	74
DIAGRAM 9: TILSTREKkelig TID OG RESSURSER	75

1. Innledning

1.1 Introduksjon og bakgrunn

Hvitvasking har stått i fokus de siste årene, og både nasjonale og internasjonale myndigheter har satt inn store ressurser for å være bedre rustet i kampen mot hvitvasking. Hvitvasking er et betydelig samfunnsproblem fordi det er ødeleggende for næringslivet og for velferdsstaten i den grad at det truer tryggheten og demokratiet den er bygget på, og det er derfor viktig å ha på plass et rammeverk for bekjempelse av slik kriminalitet (*Bekjempelse av hvitvasking og terrorfinansiering i Norge, 2023*).

Hvitvasking er vanskelig å oppdage fordi kriminelle ofte bruker komplekse finansielle transaksjoner og skjulte virksomheter for å skjule opprinnelsen av pengene. Kriminelle kan bruke legitim virksomhet for å dekke over ulovlige aktiviteter, for eksempel ved å kanalisere utbytte fra straffbare handlinger inn i næringsvirksomhet. Det er derfor viktig at virksomheter som kan bli misbrukt til hvitvaskingsformål, har tilstrekkelig kunnskap om hvitvasking og dermed er i stand til å reagere på mistenkelige transaksjoner (Hvitvasking, u.å.)

Regjeringen innførte i 2018 ny hvitvaskingslov som i større grad sammenstiller norsk lov med internasjonale føringer fra både EUs hvitvaskingsdirektiv og The Financial Action Task Force (FATF) (Finansdepartementet, 2018). Hvitvasking er handlinger som ofte foregår over landegrensene og det krever derfor et internasjonalt samarbeid for å bekjempe disse handlingene.

Det krever at både det offentlige og det private næringslivet jobber sammen for å forebygge og avdekke økonomisk kriminalitet. Det stilles blant annet store krav til virksomheter som for eksempel bank, eiendomsmeglere, advokater, regnskapsførere og revisorer i bekjempelsen av hvitvasking fordi disse næringene er godt egnet til å kunne avdekke mistenkelige transaksjoner gjennom arbeid med sine klienter (M. L. Iversen, 2021).

Revisor er allmennhetets tillitsperson, og skal utøve sitt arbeid med integritet, objektivitet og aktsomhet. Formålet med lovfestet revisjon er å skape tillit til at årsregnskapet oppfyller gjeldende lovkrav og ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, og ved dette blant annet bidra til å forebygge og avdekke økonomisk kriminalitet. (Revisorloven, 2020, § 9-1). Revisor er rapporteringspliktig etter hvitvaskingsloven, og må derfor innrette seg etter pliktene i hvitvaskingsloven. Hvitvasking er definert

som økonomisk kriminalitet, og revisor har således plikter knyttet til forebygging og avdekking av økonomisk kriminalitet etter begge regelverk.

Finanstilsynet (2021a) gjennomførte i 2020/2021 et tilsyn med regnskapsførere og revisorer. Tematilsynet avdekket betydelige mangler i etterlevelsen av hvitvaskingsloven i revisjons- og regnskapsbransjen, og indikerte en manglende bevissthet om hvitvaskingsens alvor og revisors rolle. Finanstilsynet skrev i tilsynsrapporten at de kontrollerte foretakene ikke hadde etterlevd hvitvaskingsloven slik den var ment etter formålet, og at årsaken til manglende etterlevelse av loverket skyldtes «*svak oppmerksomhet i ledelsen i foretaket*» (Finanstilsynet, 2021a). Finanstilsynet mente at revisjonsselskapene hadde for lite kunnskap om hva hvitvasking er, og hvordan dette foregår. Videre uttaler Finanstilsynet at revisorer ser ut til å være for naive og at de har en generell oppfatning om at hvitvasking ikke forekommer i deres kundeportefølje (Finanstilsynet, 2021a).

Revisorforeningen ved administrerende direktør, Karen Kvalevåg, svarte på tilsynsrapporten «*Vår opplevelse er at revisorene er bevisst sin rolle og har både forsøkt og ønsket å gjøre det som kreves, men at forståelsen av kravene ikke har vært god nok*» (Almedal, 2021). Bladet Kapital publiserte i 2022 en artikkel med tittelen «*Hvitvaskingskontroll kan bli en byråkratisk øvelse*» (Orskaug, 2022). I denne artikkelen uttaler postdoktor ved NHH, Joel Berge, «*For små og mellomstore revisjonsfirmaer er det viktigere å etterleve hvitvaskingsreglene enn å avdekke hvitvasking. Da unngår man i det minste sanksjoner fra Finanstilsynet*» og «*En etterforskning som egentlig er politiets og det offentliges oppgave, er på et vis blitt privatisert*» (Orskaug, 2022).

Under tematilsynet i 2020/2021 ble 19 av 22 kontrollerte revisjonsselskaper ilagt overtredelsesgebyr av Finanstilsynet for brudd på etterlevelse av hvitvaskingsloven. Summene var mellom 100 000 og 400 000 kroner (Finanstilsynet, 2021a). Joel Berge uttaler «*Men de ble ikke sanksjonert fordi de ikke oppdaget hvitvasking. De er bøtelagt fordi tilsynet påviste svakheter i rutiner. Blant annet er organiseringen, gjennomføringen og dokumenteringen av revisjonsarbeidet og hvitvaskingskontrollen kritisert*» (Orskaug, 2022).

Basert på ovennevnte, kan det se ut til at det forelå et gap mellom myndighetenes forventninger og revisors oppfatning av sin rolle knyttet til å forebygge og avdekke hvitvasking etter tematilsynet i 2020/2021. Tilsynet indikerte at revisor ikke etterlevde regelverket slik det var ment, og ikke oppfylte

sine plikter. Revisorbransjens mente fra sitt ståsted at de gjorde en tilstrekkelig innsats. Med økte dokumentasjonskrav og innførte sanksjoner er det fare for at hvitvaskingsarbeidet blir en byråkratisk øvelse, hvor revisor fokuserer mer på sin engasjementsrisiko for å etterleve lovens krav, enn å fokusere på revisjonsrisiko for å oppnå hvitvaskingslovens formål om å forebygge og avdekke hvitvasking.

1.2 Problemstilling

Denne oppgaven studerer hvordan små og mellomstore revisjonsforetak forsøker å etterleve kravene som stilles til revisor fra myndighetenes side og hvilken betydning hvitvaskingsreguleringen oppleves å ha for deres resultater med anti-hvitvaskingsarbeid. Med utgangspunkt i dette, skal vi i denne oppgaven besvare følgende problemstilling:

«Hvorfor kan det oppstå et gap mellom myndighetenes forventninger og revisors etterlevelse av hvitvaskingsloven, og hvordan kan gapet reduseres?»

Denne problemstillingen tar sikte på å utforske hvilke faktorer som bidrar til et gap mellom myndighetenes forventninger og revisors arbeid med å forebygge og avdekke hvitvasking. Gjennom en analyse av dette forholdet kan vi identifisere eventuelle utfordringer knyttet til revisors arbeid med å forebygge og avdekke hvitvasking, samt bidra til økt forståelse av forventningsgapet mellom myndigheter og revisor. For å besvare problemstillingen benytter vi oss av kvalitative metoder som dokumentanalyse, spørreundersøkelse og dybdeintervjuer, samtidig benytter vi statistikk for å se på utviklingen i rapporteringen av hvitvasking.

1.2.1 Forskningsspørsmål

For å besvare problemstillingen har vi utarbeidet to forskningsspørsmål.

Som rapporteringspliktig er revisor omfattet av hvitvaskingsloven. Revisjonsbransjen har fått kritikk for at de ikke har vært bevisst på sin rolle med hvitvaskingsarbeidet, og for manglende etterlevelse av sine plikter. Det første forskningsspørsmålet er ment til å kartlegge hvordan praktiserende revisor etterlever sine plikter etter hvitvaskingsloven.

- *Hvordan etterlever revisjonsbransjen kravene fra myndighetene på hvitvaskingsområdet?*

Det andre forskningsspørsmålet undersøker hvordan reguleringen påvirker arbeidet til revisor som rapporteringspliktig, og i hvilken grad den nye hvitvaskingsloven bidrar til at revisor oppnår formålet om å forebygge og avdekke hvitvasking.

- *Hvordan kan regulering påvirke revisors innsats og engasjement med å forebygge og avdekke hvitvasking?*

1.3 Avgrensninger

Temaet vi har tatt for oss er omfattende og krever avgrensning. Begrepet økonomisk kriminalitet omfatter mange ulike former for lovbrudd som er motivert av en økonomisk gevinst. Hvitvaskingsloven omhandler både hvitvasking og terrorfinansiering. En vesentlig avgrensning i denne oppgaven vil være at vi har begrenset oss til lovbrudd som omhandler hvitvasking etter hvitvaskingsloven. Dette gjør at vi utelater terrorfinansiering og øvrige former for økonomisk kriminalitet i denne oppgaven, som også medfører store samfunnsøkonomiske kostnader.

Det er mange ulike aktører både i offentlig og privat sektor som berøres og påvirkes av hvitvasking. Vi har i denne oppgaven valgt å se på revisors rolle etter gjeldende lovverk og hva revisjonsbransjen er pålagt av offentlige myndigheter når det gjelder å forebygge og avdekke hvitvasking. Dette medfører at vi utelukker andre typer rapporteringspliktige i henhold til loven. En annen viktig avgrensning i denne oppgaven er at vi begrenser oss til etterlevelsen hos små- og mellomstore revisjonsforetak. Grunnen til dette er at mindre revisjonsforetakene har mindre ressurser enn de store foretakene som har egne fagavdelinger på ulike områder.

Hvitvasking forekommer over hele verden og som oftest foregår hvitvasking som transaksjoner over landegrensene. Derfor vil vi, i tillegg til norsk lovgivning, inkludere internasjonale føringer. Dette som følge av at det foregår et internasjonalt samarbeid i bekjempelsen av hvitvasking, og at hvitvaskingsregelverket i Norge med tilhørende veiledninger i stor grad er basert på anbefalinger fra FATF og EUs hvitvaskingsdirektiv.

Hovedfokuset for oppgaven vil likevel være revisors anvendelse og overholdelse av gjeldende hvitvaskingsregelverk i Norge.

1.4 Begrepsavklaringer

Det er viktig at temaet for denne oppgaven kommer tydelig frem, og det vil derfor være viktig å definere begrepene som kommer frem av problemstillingen og i oppgaven for øvrig.

Engasjementsrisiko er risikoen for at revisor i forbindelse med revisjonsoppdraget påføres tap forbundet med rettstvister, tap av omdømme og/eller sanksjoner og bøter etter intervensjon fra regulerende myndigheter (DeFond & Zhang, 2014; Gilberg & Bardal, 2019).

Enheten for finansiell etterretning (EFE) er en underenhet av Økokrim og har som primær oppgave å motta rapporter om mistenkelige forhold fra rapporteringspliktige etter hvitvaskingsloven. EFE analyserer rapporter og videreformidler informasjon til politi og kontrollmyndigheter (*Enheten for finansiell etterretning (EFE)*, u.å.)

FATF står for Financial Action Task Force og er en internasjonal organisasjon som arbeider med å sette internasjonale standarder for bekjempelse av økonomisk kriminalitet, herunder hvitvasking og terrorfinansiering (The Financial Action Task Force (FATF), u.å.). Se nærmere beskrivelse av FATF i punkt 2.6 nedenfor.

Finanstilsynet er et selvstendig myndighetsorgan som arbeider med grunnlag i lover og vedtak fra Stortinget, regjeringen og Finansdepartementet. Finanstilsynet deltar også i et omfattende internasjonalt samarbeid. Gjennom EØS-avtalen blir finansmarkedsregelverket til EU gjennomført i norsk rett (Finanstilsynet, 2022b).

Forventningsgap er ulike oppfatninger av rollen og ansvaret myndighetene mener at revisor har etter lovverket, og hvilket ansvar revisor oppfatter at de har eller kan ha. Noen mener at revisor skal være en vakthund, mens andre mener at revisor skal være en blodhund. Et forventningsgap mellom revisor og rettssystemet kan oppstå ved at rettssystemet forventer at revisor skal avdekke og forebygge økonomisk kriminalitet, mens revisor mener at hen ikke er i en god posisjon til å gjøre det (Varmedal et al., 2022).

G7 er en forkortelse for G7-landene, som består av de syv rikeste demokratiske industrilandene i verden; Canada, Frankrike, Tyskland, Italia, Japan, USA og Storbritannia. G7 ble etablert som et resultat av de enorme økonomiske problemene som verden sto overfor på 1970-tallet. Den første oljekrisen og sammenbruddet av det faste vekslingskurssystemet Bretton Woods, var medvirkende årsaker til at statsoverhodene og regjeringene samlet seg om internasjonal økonomisk politikk (The Federal Government, u.å.).

Hvitvasking defineres i straffeloven §337. Hvitvasking er handlinger som bidrar til å sikre utbytte fra ulovlige handlinger (M. L. Iversen, 2021). Se nærmere beskrivelse av hvitvasking i punkt 2.1.1.

Hvitvaskingsansvarlig er en utnevnt person i virksomhetens ledelse som har et særskilt ansvar for at hvitvaskingsrutinene blir gjennomført og etterleves i foretaket (Hvitvaskingsloven, 2018, § 8).

Lovfestet revisjon er revisjon av revisjonspliktiges årsregnskap (Revisorloven, 2020, § 1-2).

Misligheter defineres i ISA 240 som «*En bevisst handling begått av en eller flere personer innen ledelsen, av personer som har overordnet ansvar for styring og kontroll, av ansatte eller av andre, som innebærer uredelighet for å oppnå en urettmessig eller ulovlig fordel*» (IAASB, 2009b, pkt. 12a).

MT-rapport er rapporter av mistenkelige transaksjoner som sendes til Enheten for finansiell etterretning (EFE) fra de rapporteringspliktige.

Nasjonalt tverretatlig analyse- og etterretningscenter (NTAES)

NTAES er et samarbeid mellom politiet, Skatteetaten, NAV, Arbeidstilsynet og Tolletaten i arbeidet mot økonomisk kriminalitet, herunder arbeidslivskriminalitet. NTAES skal utarbeide nasjonale analyse- og etterretningsprodukter som beslutningstøtte for politiet og kontrolletatene (NTAES, u.å.).

Rapporteringspliktige defineres i hvitvaskingsloven §2c og § 4 første, annet og femte ledd. Rapporteringspliktige kan være juridiske personer innenfor finansvirksomhet, samt juridiske og fysiske personer i utøvelsen av yrker som advokat, eiendomsmegling, regnskap og revisjon og spill- og lotteri.

Revisjonsplikt følger av revisorloven § 2-1. For aksjeselskaper og øvrige selskaper gjelder terskelverdiene fastsatt i forskrift (Aksjeloven, 1997, 7-6). Dagens terskelverdier baseres på tre verdier; driftsinntekter (7 millioner), balansesum (27 millioner) eller antall ansatte (10).

Revisjonsrisiko vil si risikoen for at det ikke avdekkes vesentlige feil i regnskapet som skyldes misligheter / økonomisk kriminalitet (altså tilsiktede feil) (DeFond & Zhang, 2014; Gilberg & Bardal, 2019).

Revisor defineres som det revisjonsselskapet som er valgt revisor og den statsautoriserte revisoren som er utpekt som oppdragsansvarlig revisor ved oppdrag om lovfestet revisjon (Revisorloven, 2020, § 1-2). Se nærmere beskrivelse av revisors rolle i punkt 3.1 nedenfor.

Små- og mellomstore revisjonsforetak benyttes i denne oppgaven om revisjonsforetak som ikke er den del av de fem store revisjonsforetakene.

Store revisjonsforetak vil i denne oppgaven defineres som de fem store revisjonsforetakene: PwC, BDO, EY, Deloitte og KPMG.

Økokrim er den sentrale enhet for etterforskning og påtale av økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet (*Om Økokrim*, u.å.).

Økonomisk kriminalitet er en samlebetegnelse på ulike former for lovbrudd der motivet er penger og økonomisk gevinst (*Økonomisk kriminalitet*, u.å.). Det finnes mange ulike måter å drive med økonomisk kriminalitet. Dette kan for eksempel være bedrageri, korrupsjon, underslag eller hvitvasking.

1.5 Oppgavens struktur og oppbygning

Denne masteroppgaven er delt inn i syv hovedkapitler. Innledningskapittelet tar for seg bakgrunn for oppgaven, samt utarbeidelse av problemstilling og forskningsspørsmål, begrepsavklaringer og avgrensninger for oppgaven. Metodisk tilnærming presenteres i kapittel to. Her beskriver vi hvilken metode som danner grunnlaget for oppgaven, samt hvorfor vi har valgt denne formen for metodisk tilnærming. Vi belyser fordeler og ulemper med de valgte metodiske tilnærmingene og i hvilken grad denne studien har validitet og reliabilitet.

I kapittel tre gjør vi rede for revisors rolle og egnethet i forbindelse med anti-hvitvaskingsarbeid, med særlig vekt på begrepet profesjonell skepsis. Vi presenterer hva som er revisors plikter i henhold til hvitvaskingsloven, og hvordan arbeidet med forebygging og avdekking av hvitvasking integreres i ordinær revisjon. Videre vil vi i kapittel fire gå dypere inn i definisjonen av hvitvasking og hvitvaskingsreguleringen. Vi forsøker å gi leseren et innblikk i omfanget av hvitvaskingsproblematikken og hvorfor et internasjonalt hvitvaskingsarbeid ser ut til å være nødvendig, samtidig som vi gjør rede for reguleringsteorien som hvitvaskingsloven bygger på og effektiviteten av denne.

I kapittel fem legger vi frem det empiriske datamaterialet vi har samlet inn ved bruk av spørreundersøkelse og dybdeintervjuer, før vi i kapittel seks analyserer og diskuterer våre empiriske funn opp mot teori for å besvare våre to forskningsspørsmål. Avslutningsvis vil vi i kapittel syv trekke en konklusjon for studiens problemstilling, og komme med forslag til videre forskning.

2. Metodisk tilnærming

I dette kapittelet redegjør vi for den metodiske tilnærmingen vi har benyttet for å samle inn og analysere relevante data for denne oppgaven. Samfunnsvitenskapelig metode hjelper oss til å forstå hvordan virkeligheten rundt det fenomenet vi forsker på ser ut. Ved bruk av metode kan vi samle inn data, analysere dataene og til slutt forstå dataene (Johannessen et al., 2020, s. 21). Et forskningsprosjekt krever en strategisk prosess. Vi bruker forskningsprosessen som er presentert nedenfor i tabell (1) i denne oppgaven; Forberedelse, datainnsamling, dataanalyse og rapportering.

Forberedelse	Datainnsamling	Dataanalyse	Rapportering
<ul style="list-style-type: none">• Ide/tema• Problemstilling• Litteraturgjennomgang• Formål• Forskningsdesign	<ul style="list-style-type: none">• Valg av metode• Utvelgelse av respondenter• Datainnsamling	<ul style="list-style-type: none">• Datareduksjon• Analyse og tolkning• Kvalitetssikring	<ul style="list-style-type: none">• Skriftlig rapportering

Tabell 1: Forskningsprosessen. Kilde: Basert på (Johannessen et al., 2020, s. 24).

2.1 Forberedelse

Temaet for denne oppgaven er revisors arbeid med anti-hvitvasking. Hensikten med studien er å adressere faktorer som bidrar til å skape og eventuelt øke et forventningsgap mellom myndigheter og revisor som rapporteringspliktig. Økt forståelse for utfordringene, kan bidra til at gapet kan reduseres, som kan føre til forbedrede resultater med å forebygge og avdekke hvitvasking, samt reduksjon av samfunnsøkonomiske kostnader knyttet til kriminell aktivitet. For samfunnet er det viktig at formålet med hvitvaskingsloven oppnås, nemlig at loven forebygger og avdekker hvitvasking og bidrar til å straffe de kriminelle.

Formålet med forskningsdesign er å besvare problemstillingen, og for å gjøre dette benytter vi ulike former for metode. I denne oppgaven vil vi benytte oss av et casedesign. Det som kjennetegner casedesign er at man studerer et eller flere case over en periode (Johannessen et al., 2020, s. 211). Ved bruk av casestudie benyttes det som oftest kvalitative metoder, men man kan også benytte seg

av kvalitative data, for å innhente mest mulig data for å kunne forstå, forklare og vurdere fenomenet man studerer.

2.2 Datainnsamling

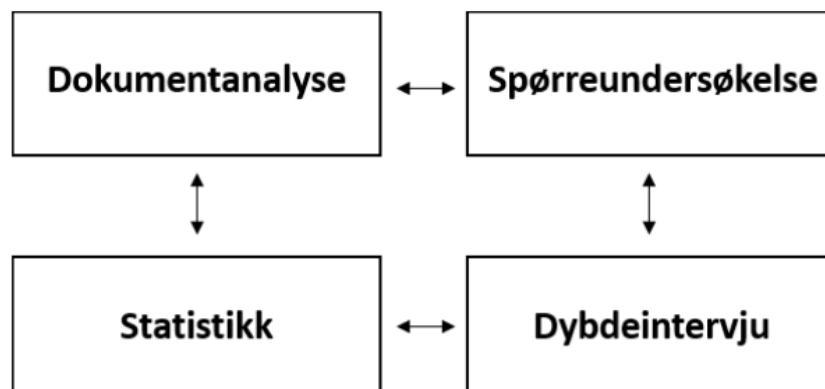
2.2.1 Valg av metode

Metodelitteraturen skiller vanligvis på kvalitativ og kvantitativ metode. Kvalitativ metode benyttes der man ønsker å få en dypere innsikt og kunnskap om et fenomen og kjennetegnes ved at den foreligger i form av tekst, for eksempel bøker, artikler, rapporter, avisartikler eller politiske data (Johannessen et al., 2020, s. 51). Kvantitativ metode benyttes der man ønsker å teste hypoteser og teorier, og opererer ofte med tall, der man samler inn større mengder data (Johannessen et al., 2020, s. 255). Det er også vanlig å kombinere disse to metodene. Det å benytte seg av flere metoder ved datainnsamlingen kalles metodetriangulering, og hjelper oss til å innhente flere ulike tilnærminger til å besvare problemstillingen (Johannessen et al., 2020, s. 256).

Oppgaven bygger i hovedsak på en kvalitativ tilnærming fordi vi trenger å gå i dybden og forstå det vi ønsker å studere. Studien bygger på både sekundær- og primærdata. Sekundærdata er data som allerede foreligger som vi vil innhente i form av en dokumentanalyse. Det er hensiktsmessig benytte seg av dokumentanalyse for å redegjøre for hvitvasking og hvitvaskingsreguleringen, samt revisors plikter og rolle i arbeidet med å forebygge og avdekke hvitvasking. Primærdata er data som vi innhenter og bearbeider selv ved egne undersøkelser. Primærdata er samlet inn via en semistrukturert spørreundersøkelse og semistrukturerte dybdeintervjuer.

I denne oppgaven valgte vi i første omgang å benytte oss av spørreundersøkelse som metode basert på en noe mangelfull litteraturgjennomgang. Etter gjennomføringen av spørreundersøkelsen kunne vi se at antall respondenter var færre enn forventet, og at svarfordelingen reiste nye spørsmål. Vi observerte at datamaterialet ikke var tilstrekkelig for å underbygge problemstilling og forskningsspørsmål, og konkluderte derfor med at vi måtte innhente mer data. Vi valgte derfor å gjennomføre et utvalg semistrukturerte dybdeintervjuer for å få en dypere innsikt og forståelse. I tillegg til å bygge på kvalitative metoder, benytter vi oss noe av kvantitativ metode der vi blant annet innhenter statistikker fra offentlige registre, samt at noen av spørsmålene vi stiller gjennom spørreundersøkelsen kan kvantifiseres.

Ved å bruke flere metoder benytter vi oss av metodetriangulering. Av figur (1) vises de ulike metodene som er brukt for å utlede denne studien. Fordelen med dette er at vi får underbygget funnene i de ulike metodene med hverandre. Dette gir validitet til våre funn, og styrker utsagnskraften i informasjonen vi innhenter.



Figur 1: Metodetriangulering. Egenprodusert.

2.2.2 Dokumentanalyse

Den ene tilnæringsmetoden vi benytter som datainnsamlingsmetode er dokumentanalyse. Dokumentanalyse er studier der forskeren samler inn data i form av eksisterende forskning og dokumenter (Johannessen et al., 2020, s. 54).

Oppgaven bygger i stor grad på en dokumentanalyse som følge av at myndighetenes krav til revisor er godt nedfelt i lovverk og ulike veiledninger. Vi forsøker å finne ut hvilke krav myndighetene setter til revisor når det kommer til forebygging og avdekking av hvitvasking, og hva som er revisors plikter etter gjeldende regelverk. Vi ser på om myndighetene krever mer av revisor etter implementering av ny hvitvaskingslov av 2018, eller om forventningene til revisor er de samme som under tidligere lovverk. For å forske på dette benytter vi derfor i hovedsak norsk lov, men også forarbeidene til dagens hvitvaskingslov. I tillegg til norsk lov vil det være hensiktsmessig å se på hva EU har bestemt på de samme områdene da norsk lov bygger på EU lov og FATFs anbefalinger. Finanstilsynet har kommet med ulike veiledninger til hvitvaskingsregelverket som revisor kan benytte seg av i utførelsen av sine plikter. Disse benyttes også i studien.

Vi benytter oss av dokumentanalyse for å gi et innblikk i hva hvitvasking er, hvordan hvitvasking gjennomføres og hvordan trusselbildet for hvitvasking ser ut i dag. Det er med på å gi et klarere bilde på hvilken risiko revisorer står ovenfor ved revisjonsarbeidet, og hvordan revisor kan være med på å forebygge og avdekke hvitvasking. Vi redegjør for den nye hvitvaskingsloven og den risikobaserte tilnærmingen denne er bygget på og ser videre på ulike faktorer som kan svekke vurderingene som revisor må foreta seg når hen skal gjennomføre risikobaserte vurderinger.

2.2.3 Spørreundersøkelse

Vi har benyttet oss av en kvalitativ spørreundersøkelse hvor vi forsøker å finne ut av hva revisorene mener de gjør for å etterleve hvitvaskingsregelverket, om de mener de gjør nok, og om det eventuelt kan ses svakheter i etterlevelsen hos revisorene.

Spørreundersøkelsen er semistrukturert. Med semistrukturert menes det at spørreskjema kan bestå av både prekodete svaralternativer og åpne spørsmål (Johannessen et al., 2020, s. 286). De prekodete svaralternativene gjør at respondenten velger det svaralternativet som er aktuelt. For de åpne spørsmålene er formålet at respondentene gir en dypere forklaring på det vi ønsker å se nærmere på. Det er fordeler og ulemper ved benyttelse av de ulike former for svaralternativer. For prekodete svar som er faste alternativer kan det oppstå ulemper ved at forskeren ikke får innblikk i hva som ligger bakenfor svaret som følge av at respondenten ikke får mulighet til å avgi en begrunnelse. En annen ulempe kan være at respondenten må tilpasse svaret som følge av flere mulige svaralternativer (Johannessen et al., 2020, s. 286). Fordelen med prekodete svar er at det er raskt for respondenten å fylle ut, særlig i forhold til åpne spørsmål der respondenten må bruke mer tid på å formulere egne svar.

Vår spørreundersøkelse er utarbeidet ved hjelp av tjenesten «Nettskjema» og består av totalt 27 spørsmål, der 16 spørsmål har prekodete svaralternativer, og 11 spørsmål har svar i form av fritekst. De fire første spørsmålene handler om antall år med arbeidserfaring, stilling og størrelse på virksomheten respondentene arbeider i. De resterende spørsmålene dreier seg om problemstilling.

Spørreundersøkelsen ble sendt ut til 38 små og mellomstore revisjonsselskaper på Sør- og Østlandet. De store revisjonsforetakene har egne fagavdelinger, dedikerte ansatte og større ressurser til etterlevelse av lovgivning. Vi forventer derfor at store revisjonsforetak adapterer ny lovgivning og

justerer praksis etter myndighetenes forventninger raskere enn små og mellomstore revisjonsforetak. Vi forventer derfor at gapet er større i små og mellomstore revisjonsforetak.

I utvalget ønsket vi uerfarne og erfarne revisorer med ulik stillingsbeskrivelse til å delta i undersøkelsen. Dette for å undersøke variasjon i svarene basert på stilling og erfaringsnivå. Totalt gjennomførte 36 respondenter undersøkelsen, hvorav 20 medarbeidere, 6 managere og 10 partnere, hvorav 4 av disse er hvitvaskingsansvarlig. Respondentene var anonyme og måtte samtykke for å være med i undersøkelsen. Ingen av respondentene ble overvåket av oss ved gjennomføring av undersøkelsen.

2.2.4 Intervju

For å opparbeide oss en dypere innsikt og forståelse for revisors etterlevelse av hvitvaskingsregelverket, benyttet vi oss av semistrukturerte dybdeintervjuer. Kvalitative intervjuer er en egnet metode der man ønsker å få fylldige og detaljerte beskrivelser av det vi utforsker (Johannessen et al., 2020, s. 105). Kjennetegn ved et semistrukturert intervju er at den er bygget på en overordnet intervjuguide, men at intervjueren kan gå frem og tilbake i spørsmålene og at det kan stilles oppfølgingsspørsmål basert på svarene fra informanten (Johannessen et al., 2020, s. 108).

Informantene ble valgt ut ved hjelp av en strategisk utvalgsmetode. Dette innebærer utvelgelse av respondenter som er relevante og interessante for vår undersøkelse (Aanesen, 2020). For å identifisere relevante informanter til intervju, var det viktig for oss at informantene (1) er revisorer og arbeider med hvitvasking i sin stilling og at (2) de har arbeidet både med gammel og ny hvitvaskingslov. Det første kriteriet er viktig for å gi nyttig informasjon om det praktiske arbeidet med hvitvasking. Det andre kriteriet er viktig for å kunne være i stand til å mene noe om endringene i arbeidet og resultater knyttet til forebygging og avdekking av hvitvasking etter ny hvitvaskingslov. Basert på dette forespurte vi revisorer som både oppfylte de to kravene og som vi mente kunne gi tilstrekkelig og hensiktsmessig informasjon om det vi ønsket å finne svar på.

Utvalget bestod av fem informanter som er revisorer fra tre forskjellige revisjonsforetak. Informantene har ulike stillingsbeskrivelser som partner, manager og medarbeider. Utvalget var forventet å gi oss et variert innblikk i hvitvaskingsarbeidet i revisjonsselskapene. Forespørsel om deltakelse til intervju ble sendt ut på e-post eller via telefon. Intervjuguide ble sendt ut til alle informantene før gjennomføringen av intervjuene slik at de fikk tid til å reflektere over tematikken

på forhånd. Intervjuene ble utført ved fysiske møter mellom intervjuer og informant basert på intervjuguiden. Det ble stilt åpne spørsmål slik at informantene selv kunne forklare og svare på spørsmålene slik de mente var hensiktsmessig. Der informantene gav svar som krevde en avklaring eller en mer utdypende forklaring benyttet vi oppfølgingsspørsmål. Intervjuene ble tatt opp med diktafon som gjør at det er mindre sannsynlighet for at det foreligger feilinformasjon.

I etterkant av intervjuet ble informasjonen transkribert og sendt til informantene for godkjenning. Alle informantene er anonymisert i teksten og skal derfor ikke kunne identifiseres verken direkte eller indirekte. Dette var ment å bidra til at informantene kunne snakke fritt uten frykt for å bli identifisert eller sverte revisorselskapets integritet.

2.3 Dataanalyse

Analyse og tolkning av data utgjør en vesentlig del av forskningsarbeidet. Dataanalyse av kvalitative data handler om å bearbeide tekst, og redusere mengden data for å analysere sentrale funn. Kvalitative data bearbeides ved å kvantifisere og bruke forskjellige statistiske teknikker (Johannessen et al., 2020, s. 24). I denne oppgaven, som er en flercasestudie, samles det i hovedsak inn kvalitative data i form tekst.

Vi har fordypet oss i hvitvaskingsregelverket for å forstå hvordan reguleringen påvirker revisors arbeid med hvitvasking. På bakgrunn av vår forståelse av reguleringen, har vi utviklet en foreløpig hypotese. Denne hypotesen forsket vi videre på for å undersøke hvordan denne samsvarer med virkeligheten. Vi ønsker å problematisere hvilke utfordringer som foreligger ved revisors hvitvaskingsarbeid. Under dokumentanalysen studerer vi eksisterende forskning, her vil dataanalysen foreligge på tidspunktet vi innhenter data og arbeider med den. Ved bruk av datainnsamling ved spørreundersøkelse og intervju foregår dataanalysen parallelt med datainnsamlingen, og etter at dataen er samlet inn.

For de prekodete svaralternativene har vi utarbeidet statistikker for å analysere dataene. Dette hjelper oss til å finne sentrale tendenser og funn i datamaterialet.

2.4 Relabilitet og validitet

2.4.1 Reliabilitet – pålitelighet

Reliabilitet sier noe om den innsamlende dataens pålitelighet. Hvor nøyaktig dataen er, hvordan den er samlet inn og hvordan den er bearbeidet (Johannessen et al., 2020, s. 27). Reliabiliteten er mer hensiktsmessig i kvantitative undersøkelser, kontra ved bruk av kvalitative metoder. Dette som følge av at kvalitative metoder ikke benytter strukturerte teknikker ved datainnsamlingen, da det er samtalen som styrer datainnsamlingen (Johannessen et al., 2020, s. 250)

I denne oppgaven er det primært benyttet kvalitative metoder, men vi har også gjennomført noen spørsmål ved spørreundersøkelsen med prokodede svaralternativer som kan kvantifiseres. For å styrke reliabiliteten for den kvantitative delen av vår spørreundersøkelse kunne vi gjennomført samme undersøkelse på flere ulike utvalg og tidspunkt, og deretter sammenlignet svarene. Dersom svarene fordelte seg relativt likt i samtlige datasett, ville dette styrket dataenes pålitelighet.

Ved intervju er ikke pålitelighet like hensiktsmessig. Her legges det vekt på en inngående beskrivelse av konteksten ved å gi en detaljert og åpen fremstilling av fremgangsmåten for forskningsprosjektet. For å innhente pålitelig data har vi kontaktet revisorer som har kunnskap og erfaringer med fagfeltet vi forsker på. Utvalget i spørreundersøkelsen består av 36 respondenter og intervjuene har fem. Utvalget vil ikke kunne generaliseres til hele populasjonen da utvalget er snevert, men gir god innsikt i hva som kan antas å gjelde for deler av bransjen. For å underbygge våre funn kunne vi utvidet utvalget med flere respondenter, også fra andre instanser, for eksempel tilsynsmyndigheter og revisorforeningen. Selv om intervjuobjektene er garantert anonymitet kan vi ikke utelukke at respondentene har gitt uttrykk for en mer optimistisk holdning for å ikke sverte seg selv, eller foretaket de jobber i. Derfor kan vi ikke understreke troverdigheten i alle svarene.

I dokumentanalysen har vi lagt stor vekt på kildekritikk ved valg av datamateriale. Vi har hovedsakelig benyttet oss av vitenskapelige artikler og dokumenter fra anerkjente forskere og institutter, og har også påsett at dette arbeidet er fagfellevurdert. Relevante kilder fra kompetente organer som Økokrim, Finanstilsynet og PST, samt lov, standard og retningslinjer som er utarbeidet av myndigheter. Bransjeorienterte virksomheter som Revisorforeningen anses som et støtteapparat for revisor og publiserer fagstoff og støttemateriell. Videre er det benyttet kilder fra internasjonale

aktører som FATF (Financial Action Force), Europarådet (Europa Parlament) og FN. Alle disse aktørene publiserer forskning og artikler som er pålitelige kilder.

2.4.2 Validitet – gyldighet

Validitet innenfor kvantitative metoder tar sikte på finne ut av om «man måler det man tror man måler». For de kvalitative metodene vil validitet dreie seg om hvorvidt fremgangsmåten og funnene reflekterer hva som er formålet med forskningen og om det representerer virkeligheten (Johannessen et al., 2020, s. 250–251).

Gyldigheten av dataene ble styrket gjennom lydopptak og transkribering. Ved at de transkriberte intervjuene ble oversendt til respondentene, ble svakheter i dataene avdekket gjennom informantvalidering. Ved oppfølgingsspørsmål gjennom intervjuene sikret vi at vi forsto informanten riktig for mest mulig korrekte svar. Vi benyttet oss av en spørreundersøkelse, intervju og eksisterende forskning som gjør at vi gjennom metodetriangulering oppnår flere resultater og kan styrke våre funn ved at vi undersøker bredere.

2.5 Etske retningslinjer

Ved spørreundersøkelsen og intervjuene har vi vurdert om datainnsamlingen må meldes til SIKT i henhold til vilkår fastsatt av Universitetet i Sørøst-Norge. Dersom man behandler personopplysninger der personer kan identifiseres må prosjektet meldes til SIKT og gis tillatelse for å kunne gjennomføres. Identifiserende personopplysninger kan enten være direkte gjennom navn, fødselsnummer eller lydopptak eller indirekte gjennom en kombinasjon av opplysninger, for eksempel gjennom kjønn, alder og bosted (Johannessen et al., 2020, s. 48).

I vår spørreundersøkelse behandlet vi ikke personopplysninger da våre respondenter var anonyme. Det er ikke mulig å identifisere respondentene, verken direkte eller indirekte. Undersøkelsen faller derfor utenfor vilkåret om å behandle identifiserende personopplysninger, og trenger ikke meldes til SIKT.

Intervjuene ble meldt til SIKT da disse faller innunder vilkårene for behandling av personopplysninger. Vi benyttet oss av lydopptak, og vi innhentet opplysninger som indirekte kan identifisere informantene. Alle informantene ble i forkant av intervjuene tilsendt et informasjonsskriv om

studien, samt et samtykkeskjema som måtte leses og underskrives. I etterkant av intervjuene ble de transkribert og oversendt til informantene slik at de kunne lese gjennom sine svar og eventuelt gjøre korrigeringer dersom de anså det som nødvendig.

2.6 Metodiske begrensninger

Det er flere metodiske begrensninger ved studien som innebærer at leseren må være varsom med å tolke og generalisere funnene. Ved spørreundersøkelsen mottok vi et begrenset antall svar. En medvirkende årsak til det kan være at den ble distribuert i første halvår, hvor det normalt er mest hektisk for de fleste innenfor revisjonsbransjen. Vi fikk blant annet tilbakemelding fra et revisjonsfirma om at ledelsen ikke ønsket at de ansatte skulle bruke unødvendig interntid på dette i årsoppgjøret. Vi har også registrert at noen har påbegynt undersøkelsen, men avbrutt på et tidspunkt. Det kan indikere at undersøkelsen har vært for omfattende for enkelte. Spørreundersøkelsen inneholdt flere spørsmål med fritekst svar. En overvekt av disse svarene var svært begrenset, og inneholdt for det meste stikkord. Dette medførte at vi ikke oppnådde den innsikten vi forventet i flere av spørsmålene. Vi kjenner ikke til hvilke revisjonsselskap respondentene er ansatt i. Det betyr at det er en risiko for lav spredning i mangfoldet av svar, og en risiko for at en stor andel av respondentene jobber i samme revisjonsselskap.

Svarene etter gjennomføring av spørreundersøkelsen reiste nye spørsmål, og vi så det nødvendig å innhente mer data for å underbygge våre funn. Vi gjennomførte derfor et begrenset antall semistrukturerte dybdeintervjuer. For å skape bredde i dataene, ønsket vi å intervjuer respondenter fra flere ulike revisjonsselskaper og med ulik stilling og erfaringsnivå. Det er imidlertid diskutert om antallet intervjuer er tilstrekkelig til å skape tilstrekkelig bredde. Respondentene representerer ikke toppledelsen i sine respektive revisjonsselskaper, og på grunnlag av dette er svarene deres ikke representative for revisjonsselskapene som helhet, men må tolkes som deres subjektive oppfatning av tilstanden i deres revisjonsselskap.

Vi må ta hensyn til at rapporten etter tematisynet som benyttes som en del av dokumentanalysen ble publisert i 2021. Tilsynet ble gjennomført i 2020-2021. Det er sannsynlig at et forventningsgap oppstår umiddelbart etter innføring av ny regulering, og at gapet vil reduseres med tid som følge at aktørene tilpasser seg. Det må tas høyde for at forventningsgapet har endret seg, og at

revisorbransjen har tilpasset sine rutiner etter tilsynet. Vi observerer imidlertid at det nylig er utført tilsyn som har avdekket mangelfull etterlevelse, og vi anser derfor våre funn som relevante.

Det må tas hensyn til at vi jobber som revisor, og dermed kan ha påvirket våre intervjurespondenter både bevisst og ubevisst med våre formuleringer og holdninger. Vi kan ha blitt påvirket av bias, og dermed lett etter bevis som underbygger våre egne antakelser og meninger. Vi har forsøkt etter beste evne å være objektive og kritiske med arbeidet med denne masteroppgaven, og stilt spørsmål ved kunnskapen vi har opparbeidet oss gjennom oppgaven.

3. Revisors rolle og plikter i bekjempelsen av hvitvasking

Dette kapittelet gjør rede for hvordan revisor anser seg egnet i arbeidet med å forebygge og avdekke hvitvasking. Videre forklarer vi begrepet profesjonell skepsis, som er en av revisors viktigste egenskaper ved gjennomføring av sitt hvitvaskingsarbeid, og hvordan bias kan påvirke revisors skepsis. Vi vil presentere revisors plikter etter hvitvaskingsloven, og finanstilsynets tilsyn med revisor. Avslutningsvis forklarer vi for formålet med lovfestet revisjon, hvilke plikter som kan anses å være en del av ordinær revisjon, og hvordan revisors arbeid med hvitvaskingsloven kan bli en byråkratisk øvelse.

3.1 Revisors egnethet

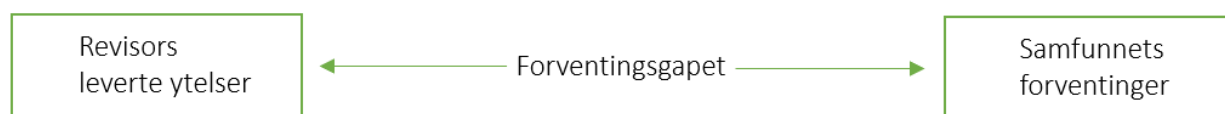
Finanstilsynet (2023) uttrykker at revisors tjenester er godt egnet til å forebygge og avdekke hvitvasking som følge av revisors inngående kunnskap om oppdragsgiverens virksomhet. Det oppfattes at revisor er i frontlinjen for å beskytte samfunnet mot økonomiske misligheter (Jeppesen, 2019; Varmedal et al., 2022). Revisor har imidlertid ved flere studier gitt uttrykk for at hen har begrensede muligheter til å avdekke økonomisk kriminalitet (Imeny et al., 2021; Mitchell et al., 1998). Dette understrekes også av Bamle og Bru (2019), som uttaler at revisor har en mer forebyggende, enn avdekkende rolle innen økonomisk kriminalitet. En vesentlig årsak til dette er at lovstridige økonomiske handlinger er vanskelig å oppdage ved ettersyn av regnskaper. I henhold til ISA-ene skal revisor gi betryggende sikkerhet, men ikke absolutt sikkerhet for at regnskapet ikke inneholder vesentlig feilinformasjon som blant annet skyldes bevisste feil, og revisor kan derfor ikke regnes som en garantist. Varmedal et al. (2022) presenterer et «ansvarsgap». Ansvarsgapet kommer av at revisor har flere roller, og disse rollene kan stå i konflikt med hverandre. På den ene siden har revisor kommersielle hensyn som privat tjenesteleverandør for klientene og på den andre siden har revisor en viktig rolle i å forebygge og avdekke økonomisk kriminalitet. Helgesson og Mörth (2018) mener at man må forvente at private aktører vil foretrekke egne interesser og beskytte kundenes interesser, og at aktørene ikke nødvendigvis følger loven selv om profesjonen deres krever at de gjør det. Dette vil gi utfordringer da det stort sett er private aktører som inngår i arbeidet med forebygging og avdekking av økonomisk kriminalitet (Tsingou, 2010).

Varmedal et al. (2022) fant at revisor kun avdekker et fåtall straffbare handlinger knyttet til økonomiske kriminalsaker i Norge over en tiårs periode. Funnet til Varmedal et al. (2022) tyder på at

det ikke har vært noen endring i revisors prestasjoner til tross for presisering av revisors ansvar knyttet til forebygging av avdekking av hvitvasking gjennom regulering. Varmedal et al. (2022) antyder at revisors manglende evne til å forebygge og avdekke økonomisk kriminalitet kan skyldes deres fokus på engasjementsrisiko i stedet for revisjonsrisiko. Revisor vil heller velge å beskytte seg fra å bli sanksjonert eller fra å miste omdømme fremfor å være en kunnskapsarbeider for å levere revisjon av høy kvalitet.

3.1.1 Forventningsgap

Forventningsgapet ble allerede i 1974 definert av Carl D. Liggio som «*the difference between the levels of expected performance as envisioned by both the user of financial statements and the independent accountant*» (Liggio, 1974). Porter (1993) utvidet denne definisjonen til å gjelde forventningsgapet mellom samfunnets forventninger og revisors prestasjoner. Ruhnke og Schmidt (2014) gir også støtte til at forventningsgapet vil eksistere der revisors prestasjoner ikke oppfyller samfunnets forventninger. Se illustrasjon av forventningsgapet i figur (2).



Figur 2: Forventningsgapet. Egenprodusert.

Studier om revisors evne til å forebygge og avdekke økonomisk kriminalitet finner at det kan oppstå et forventningsgap mellom revisor og myndigheter (Imeny et al., 2021; Mitchell et al., 1998; Varmedal et al., 2022). Et gap kan oppstå dersom myndigheter forventer mer av revisor enn hva revisor selv oppfatter seg i en adekvat posisjon til å oppfylle.

3.2 Profesjonell skepsis

Revisor skal utøve profesjonell skepsis gjennom hele revisjonen. Det vil si både gjennom planleggingen og utførelsen av revisjonen (IAASB, 2009a, pkt. 15). Revisor må vurdere påliteligheten til den informasjonen som foreligger, og er pliktig til å utføre ytterligere handlinger dersom hen ikke anser bevisene til å ha tilstrekkelig pålitelighet. Revisor må være oppmerksom på ulike indikatorer som kan tyde på bevisste feil, som for eksempel misligheter, svindel og hvitvasking. ISA 200 slår fast

at revisor ikke må la seg overbevise om at ledelsen alltid handler med integritet selv om revisor har tidligere gode erfaringer med ledelsen (IAASB, 2009a).

Profesjonell skepsis omtales i ISA 200. Standarden definerer profesjonell skepsis i pkt.13 (I) som:

«En holdning som innebærer at revisor stiller spørsmål og er oppmerksom på forhold som kan indikere mulig feilinformasjon som følge av feil eller misligheter, og foretar en kritisk vurdering av revisjonsbevis» (IAASB, 2009a).

Nolder & Kadous (2018) forsøkt å konseptualisere profesjonell skepsis slik at man kan oppnå en bedre forståelse og enighet rundt begrepet og at man dermed kan hjelpe revisorer til å være mer skeptisk i sitt arbeid slik at revisjonskvaliteten blir bedre.

Nolder og Kadous (2018) sin konseptualisering av profesjonell skepsis kan ses på som to ulike komponenter; et tankesett og en holdning. Med tankesett mener forskerne at revisor har en kritisk tankegang. For å kunne ha et kritisk tankesett er det flere komponenter som kreves. Dette er ulike former for vurderingskriterier, samt kognitive prosesser. Ved å benytte seg av dette kritiske tankesettet kan revisor lettere stille flere spørsmålstegn ved ledelsens påstander, og fremstå som objektiv ved vurderingen av informasjonen.

Holdninger innebærer tro og følelser som er drivere for revisors intensjoner og handlinger (Nolder & Kadous, 2018). Hvilke tro og følelser revisor har til regnskapet, det vil si ledelsens påstander og revisjonsbevis, vil være avgjørende for hvilken adferd og handlinger revisor velger å utføre. Dette vil si at dersom revisor er kritisk til de bevisene hen blir stilt ovenfor, bør denne holdningen føre til at revisor samler inn ytterligere revisjonsbevis for å utelukke eventuelle tvil.

3.2.1 Bias

En god revisor kan gjøre en dårlig revisjon og dette kan skyldes revisors bias. Bazerman et al. (2002) forklarer at bias kan føre til at revisor utfører feilaktig revisjon, på grunnlag av skjevheter som bevisst eller ubevisst kan skyldes forutinntatte eller partiske interesser for klienten. Dette utgjør en risiko for at revisorer som har tette relasjoner med sine kunder, forvrenger bedrifters regnskaper til å fremstå som legitime ovenfor regnskapsinteressenter som for eksempel investorer, långivere og myndigheter.

Bazerman et al. (2002) viser gjennom ulike studier at ens egne ønsker virker inn på måten vi tolker den informasjonen vi blir fremlagt, uansett om vi føler vi er upartiske og objektive. Hvis man på forhånd er motivert for å oppnå en konklusjon, så gjør man som regel det. Dette skyldes at vi i utgangspunktet kan tenke kritisk, men kan være tilbøyelig til å justere fakta etter hvert som vi innhenter dem, og godkjenner ukritisk bevis som underbygger vår konklusjon (Bazerman et al., 2002).

Som følge av at regnskapet inneholder harde tall, og er utarbeidet på bakgrunn av lov og standard, forklarer Bazerman et al. (2002), at det er nærliggende å tenke at skjevheter knyttet til bias ikke har innvirkning. Det er likevel flere områder hvor det kan oppstå skjevheter som kan påvirke revisors dømmekraft da regnskapet bygger på vurderinger og estimater utført av selskapets ledelse eller regnskapsfører. Bazerman et al. (2002) peker på at revisor har sterke grunner til å opprettholde kundeforholdene de har etablert, og det kan derfor være en risiko for at man unnlater å rapportere kritikkverdige forhold i klientenes regnskaper i frykt for å miste kunder. Med dagens lovgivning kan revisor avsettes av sine klienter og det er ikke uvanlig at revisjonsselskaper som leverer ugunstig revisjon blir oppsagt av sine klienter.

3.3 Revisors plikter etter hvitvaskingsloven

3.3.1 Virksomhetsinnrettet risikovurdering

Alle rapporteringspliktige etter hvitvaskingsloven, herunder revisor, må ha en virksomhetsinnrettet risikovurdering (Hvitvaskingsloven, 2018, § 7). Den virksomhetsinnrettede risikovurderingen skal gjøre rede for sannsynligheten for at revisor vil bli utsatt for hvitvasking i sin virksomhet.

Risikovurderingen må bygges på både eksterne og interne sårbarheter, og trusler. Interne sårbarheter kan være svikt i den interne kontrollen, herunder mangelfulle rutiner eller IT-løsninger. Det kan også skyldes manglende kompetanse hos de ansatte i foretaket, eller at det ikke avsettes nok tid eller ressurser med å utføre hvitvaskingsarbeid (Leikvoll-Oftedal & Grimstad, 2022).

Økokrim og PST (2022) antyder at revisorer har en moderat risiko for å bli misbrukt som et ledd i hvitvasking. De påpeker at revisor må utøve aktsomhet for å unngå å etablere tillitsforhold til virksomheter som er en del av hvitvaskingsnettverket. De påpeker også at små revisjonsselskaper har

en økt risiko for å bli misbrukt enn de store revisjonsselskapene, som har et bredere nettverk og sterkere profesjonalitet på hvitvaskingsområdet.

3.3.2 Rutiner

Hvitvaskingsrutinene skal sørge for at revisjonsforetaket etterlever sine plikter etter hvitvaskingsloven. Rutinene skal være med på å redusere risikoene og bidra til at hvitvaskingslovens krav etterleveres (Hvitvaskingsloven, 2018, § 8).

Rutinene må beskrive måten de ansatte skal arbeide med hvitvaskingsarbeid for å oppnå en tilstrekkelig etterlevelse av regelverket. Dersom det foreligger uklare rutiner kan dette medføre uklare forventninger og krav til hva som kreves i arbeidet (Leikvoll-Oftedal & Grimstad, 2022). Rutinene må følges opp jevnlig og oppdateres når det gjøres nye risikovurderinger eller hvis det foreligger lovendringer, endring i bruk av teknologi, eller det oppstår endringer i trusler og sårbarheter (Finanstilsynet, 2019, s. 13). Dersom det tas i bruk standardiserte rutineverk, må disse tilpasses virksomhetens egne risikoer.

3.3.3 Kundetiltak

Kundetiltaket skal sikre at revisor vet hvem kunden er og at opplysninger om kunden er verifisert gjennom legitimering, og skal gjennomføres for samtlige kunder (Grimstad, 2021a). Etter hvitvaskingsloven skal kundetiltak gjennomføres ved *«etablering av kundeforhold»*, *«når det skal gjennomføres en transaksjon over gitte beløpsgrenser som den rapporteringspliktige ikke har et kundeforhold til»*, eller *«når det foreligger en mistanke om hvitvasking eller terrorfinansiering»* (Hvitvaskingsloven, 2018, § 10)

Revisor må innhente dokumentasjon av kundens formål og tilsiktede art for å kunne gjøre en vurdering av risikoen for hvitvasking hos den enkelte kunde (Finanstilsynet, 2022a, s. 24). Ved at revisor setter seg inn i kundens formål og tilsiktede art vil man kunne kartlegge hvilke aktiviteter og transaksjoner som er normale for kundens drift, det vil derfor være lettere ved den løpende oppfølgingen å kunne avdekke avvikende aktivitet og transaksjoner i kundens drift (Finanstilsynet, 2022a, s. 25).

Kundetiltaket skal risikoklassifiseres for å være fullstendig. Hovedregelen for risikoklassifisering av kundeforhold er at risikoen for hvitvasking er «normal» (Finanstilsynet, 2019, s. 22). Det kan også foreligge forhold som tilsier at risikoen enten er lavere, slik at risikoen kan settes til «lav» eller høyere slik at risiko skal settes til «høy». Hvilken risikoklassifisering kunden har avgjør omfanget og innholdet i kundetiltaket. Det er krav om at kundeforholdet følges opp løpende, for å sikre at kundetiltaket inneholder korrekte opplysninger til enhver tid (Hvitvaskingsloven, 2018, § 24). Det er vanlig at den løpende oppfølgingen finner sted samtidig med en fortsettelsesvurdering av oppdrag innenfor revisjon (Finanstilsynet, 2019, s. 25).

3.3.4 Undersøkelsesplikt

Revisor har en undersøkelsesplikt dersom hen avdekker forhold som kan tyde på at det foregår hvitvasking (Hvitvaskingsloven, 2018, § 25). Dette kan være forhold som avviker fra den kjennskapen som revisor har opparbeidet seg om kunden, mistenkelige transaksjoner eller det kan være andre uvanligheter i selskapets aktivitet og adferd (Grimstad, 2021b).

For at en revisor skal vite hva som er å anse som mistenkelig kreves det god opplæring og kunnskap om mistenkelige forhold. I tillegg til å kjenne kunden og dens forretningsmodell for å kjenne igjen mistenkelige transaksjoner eller aktivitet, kreves det kunnskap om samtlige indikasjoner på hva som er å regne som mistenkelige forhold. Terskelen for å gjøre ytterligere undersøkelser er lav, og enhver mistanke skal utløse undersøkelsesplikt (Grimstad, 2021b). Ved mistanke skal det umiddelbart settes i gang undersøkelser for å avklare mistanken. Forholdet må beskrives og rapporteres til hvitvaskingsansvarlig for videre oppfølging. Manglende undersøkelse og/eller dokumentasjon ses på som et lovbrudd i henhold til hvitvaskingsloven (Grimstad, 2021b).

3.3.5 Rapporteringsplikt

Revisor har en rapporteringsplikt til Økokrim dersom nærmere undersøkelser av forholdene gir grunnlag for mistanke om hvitvasking (Hvitvaskingsloven, 2018, § 26 første ledd). I utgangspunktet er revisor underlagt taushetsplikt etter revisorloven § 10-1. For revisorer vil det ikke være brudd på taushetsplikten i revisorloven dersom man melder inn mistanke om hvitvasking til Økokrim på bakgrunn av plikten i hvitvaskingsloven (Finanstilsynet, 2019, s. 28). Det er derimot forbudt å avsløre ovenfor kunden at man mistenker forhold eller at det er innrapportert forhold hos kunden. Dette

følger av avsløringsforbudet i hvitvaskingsloven § 28. Det er hvitvaskingsansvarlig som er ansvarlig for å sende inn MT-rapport til økokrim (Hvitvaskingsforskriften, 2018, § 5-1).

Det er lav terskel for å rapportere ved mistanke om hvitvasking, og det kreves ikke sannsynlighetsovervekt for å sende inn en rapport. For revisor kan rapportering være utfordrende fordi man vil rapportere inn en kunde som man muligens har et godt forhold til. Dette er fordi kunden vil bli undersøkt for lovbrudd som kunden kanskje ikke har begått, eller at kunden faktisk blir dømt for lovbrudd. Revisor kan ha en frykt for at kunden skal kunne spore opp hvem som har rapportert inn forholdet, og dermed få et dårlig omdømme i bransjen og på grunnlag av dette miste kunder fordi en ikke er til å stole på (Grimstad, 2021b).

3.3.6 Sanksjoner

Dersom revisor ikke etterlever deres plikter etter hvitvaskingsloven kan de bli ilagt overtredelsesgebyrer (Hvitvaskingsloven, 2018, § 49). Størrelsen på sanksjonen vil bestemmes ut ifra en helhetsvurdering av de lovbruddene og manglene som foreligger i hvert enkelt tilfelle.

Baldwin et al. (2012) mener at det ikke er fornuftig av myndighetene å sikte mot perfekt overholdelse av lovverket eller fullstendig eliminering av en risiko. Dette skyldes at håndhevelseskostnadene pleier å øke når målet for overholdelse økes, og det vil komme et punkt der kostnadene ved ytterligere håndheving ikke rettfærdiggjøres av gevinstene. Den økonomiske tilnærmingen til håndheving innebærer å balansere kostnadene ved håndheving med fordelene for samfunnet. Dette inkluderer kostnadene ved overvåking, rettsforfølgelse og forsvar, samt kostnadene ved feilaktig etterlevelse av loven og avskrekking av uønsket atferd. Fordelene ved håndheving kommer fra reduksjonen av skadelig atferd, både ved å forhindre at lovbrøttere forårsaker skade og ved å avskrekke andre fra å begå lignende lovbrudd.

Baldwin et al. (2012) påpeker at hvordan straff og sanksjoner håndteres, avhenger av en rekke faktorer. Dette inkluderer sannsynligheten for å bli straffet, størrelsen på straffen og de potensielle fordelene som kan oppnås ved å begå et lovbrudd. For å oppnå effektiv håndheving må regulatoriske myndigheter vurdere alle disse faktorene nøye. Hvis håndhevingsressursene er begrensede, kan det være nødvendig med høyere sanksjoner for å kompensere for lav sannsynlighet for håndheving.

Finanstilsynet (2021b) slår fast at det er avgjørende at revisor etterlever regelverket på en korrekt måte for at regimet skal fungere for å forebygge og avdekke hvitvasking. Ved å benytte seg av sanksjoner for brudd på etterlevelsen av loven vil man ivareta tilliten til hvitvaskingsregelverket og til revisor. Finanstilsynet (2021b) gjennomførte et stedlig tilsyn med PwC og BDO på hvitvaskingsområdet i 2021, og skriver i tilsynsrapporten utgitt til PwC, at sanksjoner vil ha en allmennpreventiv virkning. Etter tilsynet med PwC og BDO, ble disse ilagt overtredelsesgebyr på henholdsvis 3,2 og 2,2 millioner på grunnlag av manglende etterlevelse av hvitvaskingsreglementet (Lyng, 2021).

3.3.7 Finanstilsynets tilsyn med revisor

Finanstilsynet fører jevnlig tilsyn med revisor for å kontrollere etterlevelsen av pliktene i henhold til hvitvaskingsloven. I perioden 2020/2021 utførte Finanstilsynet et større tilsyn med 22 regnskaps- og revisorforetak på hvitvaskingsområdet og avdekket gjennom stedlig tilsyn av disse foretakene hadde store mangler i etterlevelsen i totalt 121 oppdrag (Finanstilsynet, 2021a). I sin nyeste risikovurdering fra 2023 skriver tilsynet at etterlevelsen er bedret etter tematisynet, men at det fremdeles avdekkes manglende etterlevelse for enkelte foretak (Finanstilsynet, 2023, s. 49).

Finanstilsynet avdekket mangler ved den virksomhetsinnrettede risikovurderingen og i de fastsatte rutinene, noe som gjør at foretakene i stor grad kan bli utsatt for å bli utnyttet som et ledd i hvitvasking (Finanstilsynet, 2023, s. 49). Det er mange foretak som bygger sin risikovurdering basert på sjekklister og ferdige maler som er utarbeidet av eksempelvis foreningen i oppdragsutførelsen. Problemet med dette er at disse verktøyene ikke er tilpasset den enkelte virksomhet og at risikovurderingen derfor er mangelfull og ikke reflekterer risikoen i virksomheten. Ved tematisynet i 2021 ble det avdekket at samtlige foretak ikke hadde en virksomhetsinnrettet risikovurdering som oppfylte lovkravene fullt ut (Finanstilsynet, 2021a, s. 4).

De fastsatte rutinene for hvitvaskingsarbeidet skal baseres på den virksomhetsinnrettede risikovurderingen, og er et nødvendig tiltak for å sikre at etterlevelsen av hvitvaskingsloven overholdes. Finanstilsynet avdekket flere feil og mangler ved foretakenes rutiner. Dette gjelder særlig mangler for rutiner knyttet til opplæring og dokumentasjon, samt rutiner for å ivareta plikter på oppdragsnivå (Finanstilsynet, 2021a, s. 6).

Det kan se ut til at regnskapsførere og revisorer ikke tror at deres tjenester kan bli utnyttet som ledd i hvitvaskingen og at de ikke mener det foregår hvitvasking blant deres kunder (Finanstilsynet, 2023, s. 49). Kundetiltakene bar preg av mangelfull etterlevelse. Dette gjelder særlig oppdrag med internasjonale forbindelser hvor man ikke innhenter tilstrekkelig informasjon om eier- og kontrollstruktur. Videre tyder det på at det er lite oppmerksomhet knyttet til risikobransjer og en økende globalisering som kan utgjøre en reell hvitvaskingsrisiko (Finanstilsynet, 2021a). Under tematilsynet var en vesentlig del av kundene ikke risikoklassifisert, og ved mange oppdrag var det ikke avgitt en forklaring på hvorfor kunden var vurdert med «lav» eller ikke satt til «høy» risiko selv om det forelå indikasjoner på forhøyet risiko. Den løpende oppfølgingen så ikke ut til å være dokumentert i henhold til hvitvaskingslovens krav.

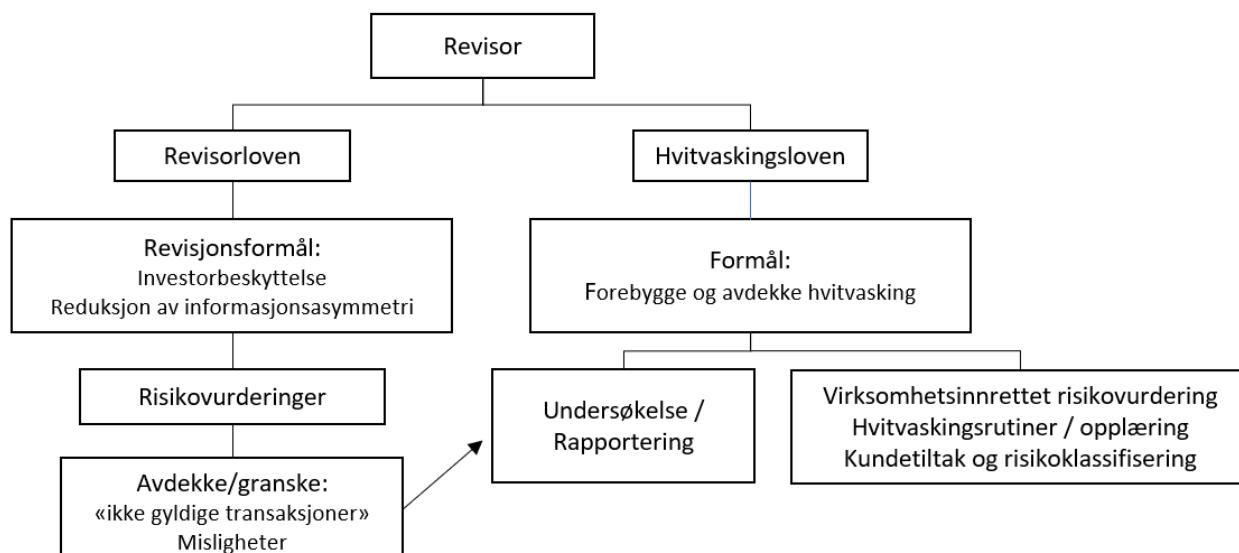
Finanstilsynet (2021a) uttrykker at deres overordnede inntrykk er at foretakene *«ikke fullt ut har tatt inn over seg den rollen de har i å forebygge eller avdekke økonomisk kriminalitet»* etter tilsynet. En av grunnene til dette er at foretakene baserer hvitvaskingsarbeidet på standardmaler som er lite tilpasset egen virksomhet eller klient. Dersom risikovurderingen og rutinene ikke er etablert i den løpende virksomheten, vil ikke risikovurderingen og rutinene bidra til å tjene formålet om å forebygge og avdekke hvitvasking etter hvitvaskingslovens bestemmelser. Finanstilsynet (2021a) mener videre at det er *«svak ledelsesoppmerksomhet»* som har skylden i at foretakene ikke har etablert tilstrekkelig rutiner for å implementere hvitvaskingsarbeidet i deres kontrollstruktur. Samtidig kan det se ut til at foretakene ikke har nok kunnskap om hvordan hvitvasking utføres, og en generell oppfatning av at det foreligger noen risiko for hvitvasking i deres kundeportefølje, basert på deres kjennskap til kunden. Finanstilsynet har varslet at de vil gjennomføre ytterligere tilsyn og vil følge opp at de rapporteringspliktige etterlever hvitvaskingsregelverket i tiden fremover.

3.4 Hvitvasking – en integrert del av revisors arbeid med ordinær revisjonen?

I dette kapitlet skal vi redegjøre for rammen rundt revisors hvitvaskingsarbeid som en integrert del av den ordinære revisjonen. Revisors plikter etter hvitvaskingsloven og revisorloven er til dels overlappende og sammenfallende. For å illustrere dette har vi laget et rammeverk som viser revisors plikter etter revisorloven og hvordan dette arbeidet kan ses i sammenheng med arbeidet etter hvitvaskingsloven, se figur (3).

Formålet med lovfestet revisjon er å skape tillit til at årsregnskapet oppfyller gjeldende lovkrav og ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, og ved dette bidra til å forebygge og avdekke økonomisk kriminalitet (Revisorloven, 2020, § 9-1). Med økonomisk kriminalitet siktes det til profittmotiverte lovstridige handlinger, innenfor eller med utspring i en økonomisk virksomhet, herunder hvitvasking (NOU 2017: 15, s. 28). Feilinformasjon vil anses som vesentlig dersom man kan forvente at informasjonen vil kunne påvirke økonomiske beslutninger som fattes av regnskapsbrukerne. Sentrale regnskapsbrukere er investorer, långivere og myndigheter og det er derfor viktig at revisor som allmennhetens tillitsperson gir interessentene av regnskapet beskyttelse i form av å minimere revisjonsrisiko til et akseptabelt lavt nivå. Revisjonsrisiko handler om risikoen for at revisor ikke avdekker vesentlige feil i regnskapet, som skyldes bevisste eller ubevisste feil, altså misligheter/økonomisk kriminalitet (Varmedal et al., 2022). Ved å minimere revisjonsrisiko, bidrar revisor til beskyttelse og tillit i finansmarkedene.

Prinsipal-agent-teori (Jensen & Meckling, 1976) benyttes ofte for å konseptualisere formålet med revisjon. Rollesforholdet forutsetter at det foreligger informasjonsasymmetri som betyr at en part har mer informasjon enn den andre (Baksaas & Stenheim, 2021, s. 69). Hvis disse partene står i et avhengighetsforhold til hverandre, er det en risiko for at den parten som har mest informasjon utnytter informasjonsasymmetrien på bekostning av den andre parten (Baksaas & Stenheim, 2021, s. 71). Revisor vil med sin revisjon redusere informasjonsasymmetrien ved å opptre som tillitsperson mellom partene, og avgir en uavhengig uttalelse om regnskapet til aksjonærene. Etter ISA 200 skal revisor avgi sin uttalelse om regnskapet med betryggende sikkerhet. Dette må ikke forstås som absolutt sikkerhet.



Figur 3: Rammeverk for revisors hvitvaskingsarbeid. Egenprodusert.

Under revisjonen benyttes påstander av revisor ved vurdering av forskjellige typer av feilinformasjon. Påstander er definert i ISA 315, og kan for eksempel knytte seg til påstanden «gyldighet». Med gyldighet menes at «*transaksjoner og hendelser som er registrert eller opplyst om har forekommet, og slike transaksjoner og hendelser vedrører enheten*» (IAASB, 2019, pkt. A190 (i)).

I hvitvaskingssammenheng vil feilinformasjon i regnskapet skyldes «ikke gyldige transaksjoner». Ugyldige transaksjoner hører ikke naturlig hjemme i en lovlig forretningsmodell. Regnskapsføring av slike transaksjoner medfører dermed en feil i regnskapet, og man må anta med bakgrunn i et kost-nytte perspektiv at slike transaksjoner gjerne blir vesentlige. Misligheter kan også være hvitvaskingstransaksjoner. Definisjonen av misligheter i ISA 240 er langt på vei sammenfallende med Økokrims definisjon av økonomisk kriminalitet, som er et vidt begrep (Tvedt & Thaysen, 2015). En kan derfor argumentere for at hvitvaskingstransaksjoner i regnskapet uansett bør avdekkes av revisor, uavhengig av hvitvaskingsregelverket. Standardens avgrensning gjør imidlertid at revisors arbeid i utgangspunktet vil være rettet mot en avgrenset del av det som defineres som økonomisk kriminalitet. Dette er en juridisk avgrensning, men det er lite som tyder på at revisor skiller på dette i praksis (Tvedt & Thaysen, 2015). Indikasjoner på mistenkelige transaksjoner under revisjonen, utløser uavhengig av særlovgivning krav til nærmere undersøkelser.

I tillegg til revisorloven, må revisor forholde seg til annen relevant regulering og særlovgivning. Dette inkluderer hvitvaskingsloven, der revisor anses som rapporteringspliktig. Det innebærer at revisor må utføre arbeid i henhold til lovens formål om å forebygge og avdekke hvitvasking (Hvitvaskingsloven, 2018, § 2c og § 4 andre ledd).

Deler av revisors plikter etter hvitvaskingsloven kan integreres med revisors ordinære revisjon etter god revisjonsskikk. Revisor skal kontrollere for gyldighet av transaksjoner under ordinær revisjon. Dersom revisor avdekker ugyldige transaksjoner, vil dette utløse nærmere undersøkelser som en del av den ordinære revisjonen. Omfanget av revisjonshandlinger som må utføres for å bidra til forebygging og avdekking av økonomisk kriminalitet, er opp til revisor å vurdere etter forarbeidene til ny revisorlov (NOU 2017: 15, s. 90). Dersom revisor oppdager forhold som anses for mistenkelige etter hvitvaskingsloven, skal revisor undersøke forholdene nærmere og dersom forholdene tilsier det, rapportere forholdet videre til Økokrim (EFE). Arbeid med undersøkelse etter hvitvaskingsloven må derfor anses som en naturlig del av revisors ordinære revisjonsoppgaver knyttet til misligheter. Arbeidet med rapportering anses som en viktig tilleggsoppgave som ikke kan integreres med ordinært revisjonsarbeid, og man trår dermed inn i hvitvaskingsreguleringens plikter.

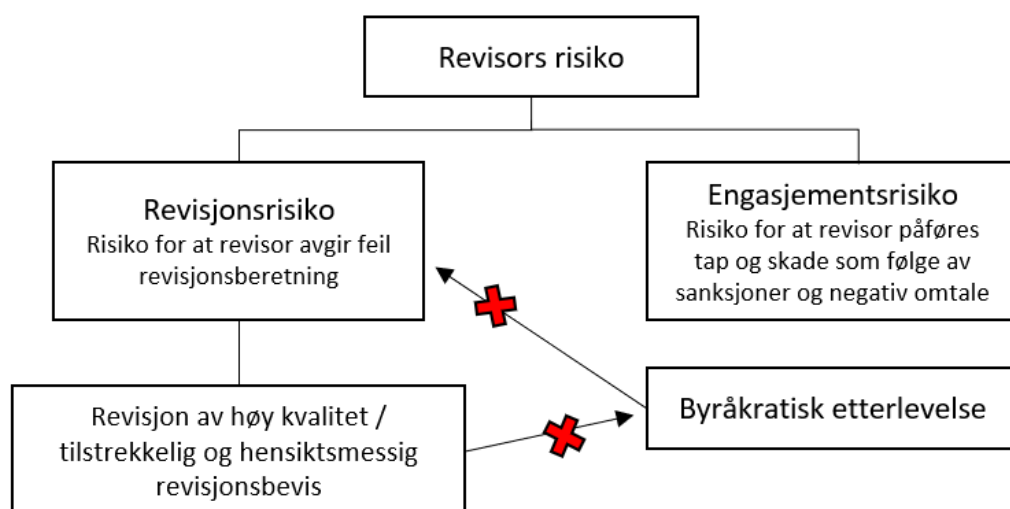
Formålet med rapporteringsplikten, er å melde inn transaksjoner revisor oppfatter som mistenkelige (Økokrim, u.å.-a). Dette er å anse som etterretning, og bidrar til at Økokrim og påtalemyndighetene kan etterforske disse tipsene nærmere, og som kan føre til domfellelse av kriminelle, og inndragning av utbytte fra økonomisk kriminalitet (Økokrim, u.å.-a). Revisor har imidlertid ikke et særskilt ansvar for å avdekke hvitvasking. Etter revisor har rapportert forholdet er det etterretningsenhetene som tar stilling til om meldingen skal etterforskes videre. Se kapittel 4.4.1 for forklaring av saksgangen ved rapportering av mistenkelige transaksjon.

Revisors oppgaver og plikter med virksomhetsinnrettet risikovurdering, etablering av hvitvaskingsrutiner og kundetiltak kan bare delvis integreres i ordinær revisjon. Om disse pliktene har betydning for revisors evne til å forebygge og avdekke hvitvasking, er usikkert og er noe vi ønsker å undersøke nærmere. Tilleggsoppgaver er noe som krever tid og ressurser fra revisjonsforetakene. For små og mellomstore revisjonsforetak er tid og ressurser en knapphetsfaktor, kontra store revisjonsselskaper som har egne ansatte og fagavdelinger som arbeider med etterlevelsoppgaver. Press på tid og ressurser kan føre til at man etablerer en rutine for gjennomføring av enkelte oppgaver

ved hjelp av sjekklister. Det er gjennomført en rekke studier knyttet til sjekklisbasert arbeid, hvor funn viser at fokus på utfylling av sjekklisten kan gå på bekostning av kritisk tenkning.

Norton (2018) fremmer at revisor kan bli for opptatt av å finne den beste praksisen for en byråkratisk etterlevelse, på bekostning av å utøve profesjonelt skjønn. Videre finner Norton (2018) at bekymring for å bli sanksjonert for manglende rapportering, vil kunne føre til en defensiv rapportering. Rapportering vil utføres på grunnlag av frykt for manglende etterlevelse, snarere enn på grunnlag av faktisk mistanke. Dette underbygges av Power (1997a) og MacLulich (2003) som identifiserer risikoen for at revisor blir brukt for byråkratisk kontroll til å støtte kapitalistiske sannhetsregimer. Med sannhetsregimer menes et samfunn der uskrevde regler skal regnes for hva som er sant. MacLulich (2003) observerer at profesjonell kompetanse kan bli utformet som tekniske oppgaver på grunnlag av rasjonaliserte oppgaver, der andre former for kunnskap og skjønnsmessige vurderinger undertrykkes. MacLulich (2003) finner at revisjon i stor grad fremstår som et ritual for «beste praksis» i stedet for beslutningsautonomi. Power (1997b) underbygger dette med sine erfaringer innenfor revisjonsbransjen. Revisjon var noe som skulle fremstå som «sunn fornuft», og at et høyere fokus på utarbeidelse av arbeidspapirer var viktigere enn å innhente troverdige bevis.

Iversen og Rasathurai (2022) finner indikasjoner på at mindre revisjonsselskaper kan bli incentivert til en byråkratisk etterlevelse gjennom sin studie. Disse selskapene kan bli for fiksert på etterlevelse på grunn av knapphet på ressurser og for å unngå å bli sanksjonert, til fordel for arbeid med undersøkelse og rapportering av hvitvasking.



Figur 4: Revisors revisjonsrisiko og engasjementsrisiko. Egenprodusert.

Det er som nevnt flere revisjonsforetak som har blitt sanksjonert for manglende etterlevelse av hvitvaskingslovens plikter. DeFond og Zhang (2014) forklarer at engasjementsrisiko er den risikoen revisoren står overfor når det gjelder potensielle tap knyttet til rettsaker, skade på omdømme, og/eller påfølgende sanksjoner og bøter som kan pålegges av tilsynsmyndigheter. Gilberg og Bardal (2019) påpeker at man kan redusere engasjementsrisiko ved å levere revisjonstjenester av høy kvalitet. For å unngå å bli sanksjonert kan revisor bli for fokusert på engasjementsrisiko i stedet for å fokusere på revisjonsrisiko. Dette innebærer at revisor blir en byråkrat som ikke lengre foretar grundige skjønnsmessige vurderinger og benytter seg av den kunnskapen revisor har i sin profesjon. Vi har forsøkt å illustrere denne balansegangen i figur (4) ovenfor.

3.5 Oppsummering

I dette kapittelet har vi vist at tidligere studer på revisors egnethet og rolle i arbeidet med å forebygge og avdekke hvitvasking antyder at revisor oppfatter sin rolle som mer forebyggende enn avdekkende. Dette fører til et forventningsgap der myndighetens og revisors forventninger ikke samsvarer. Profesjonell skepsis er et viktig tankesett og holdning for å identifisere mistenkelige transaksjoner. Revisor kan bli farget av bias i sitt arbeid, og må være bevisst på sin objektivitet til klienten, uavhengig av tidligere erfaringer. Videre har vi gjort rede for revisors rolle og plikter etter hvitvaskingsloven. Revisor blir jevnlig kontrollert av Finanstilsynet, og er utsatt for sanksjoner ved mangelfull etterlevelse. Formålet med revisjon er å redusere informasjonsasymmetri for å beskytte regnskapsinteressenter. Revisor skal blant annet under ordinær revisjon avdekke feilinformasjon som kan forårsakes av «ikke gyldige transaksjoner». Dersom slike transaksjoner avdekkes, skal det etter revisorloven og hvitvaskingsloven utføres undersøkelser av forholdene. Hvis undersøkelser tyder på forhold som kan knyttes til hvitvaskingstransaksjoner, inntreffer rapporteringsplikten etter hvitvaskingsloven. Utover rapporteringsplikten, skal revisor utføre arbeid i form av risikovurderinger, rutiner og kundetiltak. Av frykt for sanksjoner for manglende etterlevelse, kan revisor prioritere sin engasjementsrisiko på bekostning av revisjonsrisiko. Informasjonsasymmetri kan øke risikoen for at revisor velger en byråkratisk etterlevelse. Myndighetene anser revisors tjenester som egnet til å forebygge og avdekke hvitvasking.

4. Hvitvaskingsregulering

I dette kapittelet redegjør vi for hva hvitvasking er, samt hvordan hvitvasking kan bekjempes ved et internasjonalt samarbeid. Videre forklarer vi hvordan hvitvaskingsreguleringen i Norge er bygd på internasjonale føringer. Vi presenterer statistikk for rapportering av mistenkelige transaksjoner, ressursallokering hos ansvarlige myndigheter til oppfølging av rapportering, og redegjør for indikatorer for mistenkelige transaksjoner. Vi redegjør for den risikobaserte tilnærmingen som er utgangspunktet for hvitvaskingsloven og forklarer hvilke implikasjoner denne reguleringen kan ha for revisors arbeid. Avslutningsvis ser vi på effektiviteten av dagens anti-hvitvaskingsregulering.

4.1 Hva er hvitvasking?

Hvitvasking er definert i straffeloven § 337. For hvitvasking straffes den som;

- a) yter bistand til å sikre utbyttet av en straffbar handling for en annen ved for eksempel å innkreve, oppbevare, skjule, transportere, sende, overføre, konvertere, avhende, pantsette eller investere det, eller
- b) gjennom konvertering eller overføring av formuesgoder eller på annen måte skjuler eller tilslører hvor utbyttet av en straffbar handling han selv har begått, befinner seg, stammer fra, hvem som har rådigheten over det, dets bevegelser, eller rettigheter som er knyttet til det.

Hvitvasking er handlinger som bidrar til å sikre utbytte av kriminelle handlinger (Høgberg, 2008, s. 20). Formålet med hvitvasking er å forsøke å få utbytte fra de straffbare handlingene til å fremstå som lovlig og legitimt. Utbyttene kan for eksempel stamme fra skatteunndragelser, ran, underslag, arbeidslivskriminalitet, korrupsjon eller narkotikavirksomhet (Bamle & Bruu, 2019, s. 79). Videre kan hvitvasking også benyttes som et ledd i terrorfinansiering. Hvitvasking kan skje av den som selv har utført den straffbare handlingen, såkalt selvvasking, eller ved hjelp av andre som for eksempel venner, familie eller ulike forretningsforbindelser (M. L. Iversen, 2021).

Det antas at hvitvasking foregår i et betydelig omfang, og at det forekommer både nasjonalt og internasjonalt. FN (UNODC) anslår at det blir hvitvasket for omtrent 800 – 2000 milliarder US dollar hvert år, noe som tilsvarer 2 - 5% av hele verdens BNP (United Nations Office on Drugs and Crime, u.å.).

4.2 Samarbeid for et internasjonalt hvitvaskingsregelverk

4.2.1 Bekjempelse av internasjonal hvitvasking

Hvitvasking foregår i stor grad over landegrensene, og det er derfor nødvendig at det foreligger et internasjonalt samarbeid ved bekjempelse av hvitvasking (M. L. Iversen, 2021). Det er flere internasjonale aktører som er viktige for dette samarbeidet. Europarådet er en mellomstatlig organisasjon som arbeider for en felles rettslig standard gjennom avtaler og konvensjoner (Lundbo, 2023). I henhold til Europarådets hvitvaskingskonvensjon fra 1990 forplikter alle medlemslandene seg til å samarbeide for å bekjempe hvitvasking (M. L. Iversen, 2021). Ved samarbeid over landegrensene vil dette foregå ved at det sendes ut rettsanmodninger mellom statsadvokater i de ulike involverte landene. Financial Action Task Force (FATF) er også en viktig brikke i det internasjonale samarbeidet. FATF er i likhet med Europarådet en mellomstatlig organisasjon som jobber direkte med bekjempelse av hvitvasking. FATF har utarbeidet 40 anbefalinger for bekjempelse av hvitvasking, og gjennomgår ulike lands hvitvaskingsregelverk og oppfølgingen av dette (M. L. Iversen, 2021).

4.2.2 Europarådet

EU retten begynte på 1960 tallet, og hensikten var å få på plass noen grunnleggende felles standarder i selskapsretten (Knudsen et al., 2023). Medlemslandene i EU har felles regler gjennom direktiver. Norge er ikke en del av EU, men er medlem av EØS. For Norge innebærer medlemskap i EØS at EUs direktiver og forordninger må gjennomføres i Norsk rett gjennom lojalitetsprinsippet (EØS-avtalen, 1994, art. 3). Den nasjonale hvitvaskingslovgivningen av 2018 er harmonisert med EU retten ved gjennomføring av EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv. Direktivet omhandler tiltak for å beskytte det finansielle systemet mot hvitvasking og terrorfinansiering (Direktiv (EU) 2015/849 - Fjerde Hvitvaskingsdirektiv, 2015).

4.2.3 Financial Action Task Force

Financial Action Task Force (FATF) er en internasjonal organisasjon som arbeider med å bekjempe hvitvasking av penger, finansiering av terrorisme og spredning av masseødeleggelsesvåpen (The Financial Action Task Force (FATF), u.å.). FATF har 38 medlemsland og to regionale organisasjoner som medlemmer. Organisasjonen samarbeider også tett med andre internasjonale organisasjoner,

som De forente nasjoner (FN), Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet (IMF), for å koordinere innsatsen mot hvitvasking av penger og terrorfinansiering på globalt nivå (FATF, u.å.).

Hovedmålet til FATF er å utvikle og fremme internasjonale standarder og tiltak for bekjempelse av hvitvasking av penger og terrorfinansiering (FATF, u.å.). Organisasjonen har utarbeidet en serie anbefalinger, kjent som FATFs 40 anbefalinger, som danner grunnlaget for anti-hvitvaskings- og anti-terrorfinansieringslover og -regler i mange land rundt om i verden (FATF, 2012). FATF arbeider også med å vurdere og overvåke medlemslandenes gjennomføring av disse anbefalingene. Organisasjonen gjennomfører jevnlig tilsyn for å evaluere medlemslandenes etterlevelse av standardene og gir anbefalinger og veiledning for å forbedre deres anti-hvitvaskings- og anti-terrorfinansieringsrammeverk.

FATF gjennomførte i 2014 en studie av Norges anti-hvitvaskingsystem. Studien fokuserte på Norges lovgivning og regulering for å bekjempe hvitvasking, og Norges etterlevelse av FATFs standarder og anbefalinger. Basert på dette arbeidet ga FATF anbefalinger til Norge for å forbedre deres systemer og prosesser med å bekjempe hvitvasking (FATF, 2014).

FATF (2014) fant en rekke svakheter i Norges regulering for å forebygge og avdekke hvitvasking. Det var blant annet gjort begrensede tiltak siden 2009 for å oppdatere lover og andre tiltak, og spesielt når det gjaldt forebyggende tiltak. FATF mente det var nødvendig å fokusere på dette for å forbedre etterlevelse og effektivitet (FATF, 2014, s. 5). FATF fant også at Finanstilsynets gjennomføring av tilsyn på hvitvaskingsområdet ikke var tilstrekkelig utført med tanke på frekvens, omfang og intensitet. Tilsynet var ikke tilstrekkelig basert på hvitvaskingsrisiko og myndighetene manglet tilstrekkelig forståelse av hvitvaskingsrisiko i Norge. Myndighetene i Norge ble kritisert for manglende myndighet til å pålegge sanksjoner i den tidligere hvitvaskingsloven. Dette inkluderte muligheter til å ilegge administrative bøter. FATF mener at sanksjoner skal være forholdsmessige og virke avskrekkende, og at tvangsmulkt, som var virkemiddelet i tidligere hvitvaskingslov, ikke fungerte avskrekkende eller forholdsmessig (NOU 2016: 27).

FATF (2014) mente videre at informasjonen og analysen av hvitvaskingsrisiko i Norge var ufullstendig. Det var behov for ytterligere arbeid for å identifisere og forstå risikoene, og et behov for å forbedre de formelle koordineringsmekanismene for anti-hvitvaskingsarbeid i Norge. FATFs rapport av

forholdene i Norge ble i stor grad hensyntatt ved utformingen av det vi kjenner som ny hvitvaskingslov i Norge som trådte i kraft fra 15.10.2018 (NOU 2016: 27). Etter tilsynsrapporten fra 2014, har FATF publisert flere oppfølgingsrapporter av status på systemet for å forebygge og avdekke hvitvasking i Norge, den seneste i februar 2023 (FATF, 2023). Oppfølgingsrapportene finner at Norge har gjort fremskritt på flere områder knyttet til forebygging og avdekking av hvitvasking, men at det fortsatt foreligger svakheter.

Utne (2019) påpeker at FATFs anbefalinger nettopp er «anbefalinger». De er ikke formelt eller legalt bindende for medlemsstatene, men medlemskap i FATF har gitt Norge en politisk tilslutning om å gjøre sitt beste for å etterleve anbefalingene, og til å bli eksaminert for faktisk etterlevelse og offentliggjøring av resultatene fra tilsyn. Selv om FATFs anbefalinger ikke er legalt bindende for medlemslandene ser det likevel ut til å ha større gjennomslagskraft enn bindende internasjonal rett (Utne, 2019). En årsak til dette, kan være de detaljerte, og til dels kritiske evalueringsrapportene som blir offentliggjort. Disse fungerer som et sterkt press på myndighetene i de landene det gjelder. Dersom det oppstår rykter om at landet ikke er i stand til å håndtere økonomisk kriminalitet, kan dette bidra til økte transaksjonskostnader. FATF har således mye makt selv om anbefalingene deres i utgangspunktet ikke er rettslig bindende (Utne, 2019).

4.3 Ny hvitvaskingslov

Ny hvitvaskingslov (lov 1. juni 2018 nr. 23 om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering) trådte i kraft i 2018 og erstattet tidligere lov på området. Loven bygger på EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv, og innfører FATFs anbefalinger om tiltak mot hvitvasking (FATF, 2014).

Finanstilsynet har gitt uttrykk for at den nye hvitvaskingsloven i stor grad er en videreføring av tidligere rett, men har medført innskjerpelser, blant annet på områdene kundetiltak, undersøkelser og rapportering (Finanstilsynet, 2021a). I tillegg gir den nye loven hjemmel for Finanstilsynet til å ilegge overtredelsesgebyr (Prop. 40 L (2017-2018)). Revisorforeningen, ved administrerende direktør Karen Kvalevåg, uttalte seg i etterkant av publiseringen av tilsynsrapporten «*fra bransjens ståsted er det ingen tvil om at Finanstilsynets forventninger har utviklet seg, og er på et helt annet nivå i dag enn på det tidspunktet da tematilsynet som ligger til grunn for rapporten ble satt i gang*» (Revisorforeningen, 2021).

Et gjennomgående trekk ved det internasjonale arbeidet mot hvitvasking, er at arbeidet skal være risikobasert og dette er implementert i ny hvitvaskingslov (Prop. 40 L (2017-2018), s. 47). Den risikobaserte tilnærmingen fikk en vesentlig større plass i EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv sammenlignet med tidligere hvitvaskingsdirektiv, og er i tråd med FATFs anbefalinger. Omfanget av utførte tiltak skal være proporsjonalt med den identifiserte risikoen for hvitvasking, og skal sikre effektiv bruk av ressurser for å forebygge og avdekke hvitvasking (Prop. 40 L (2017-2018), s. 47-49). Dette innebærer at omfanget av tiltak øker der risikoen for hvitvasking er høyere enn normalt, og i motsatt fall der risikoen for hvitvasking oppfattes som lavere enn normalt.

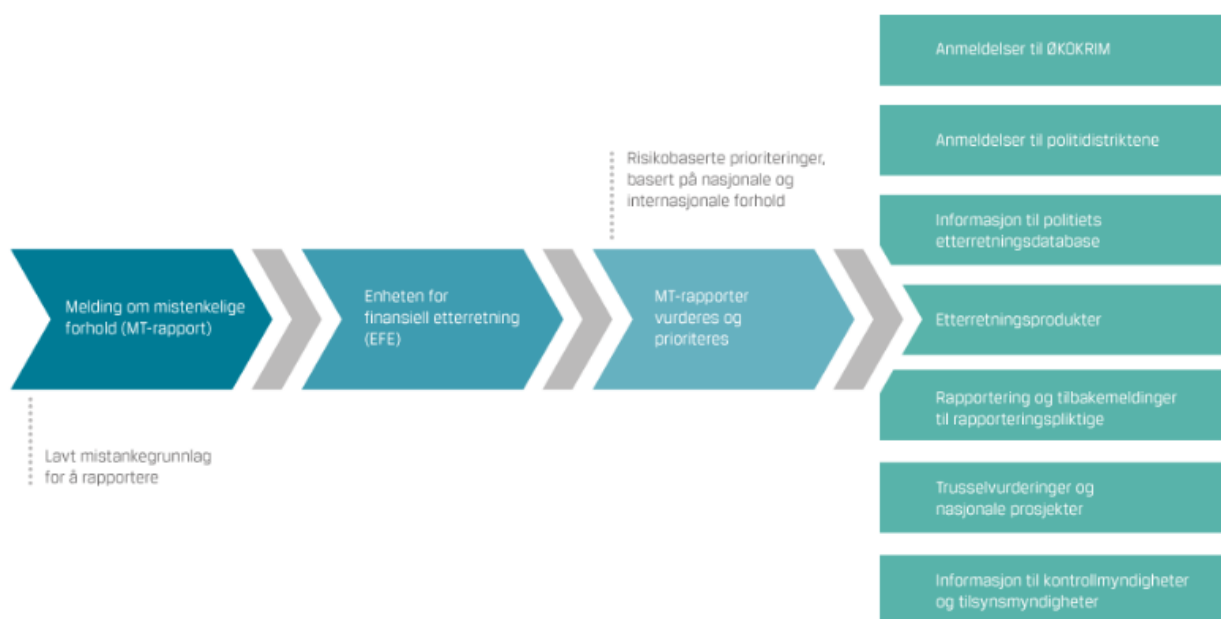
«Risikoen for hvitvasking av penger og finansiering av terrorisme er ikke den samme i alle tilfeller. Følgelig bør det benyttes en helhetlig risikobasert metode. Den risikobaserte metoden er ikke et alternativ som gir medlemsstatene og de ansvarlige enhetene altfor stor valgfrihet. Den innebærer bruk av kunnskapsbasert beslutningstaking for mer effektivt å kunne håndtere risikoen for hvitvasking av penger» (Direktiv (EU) 2015/849 - Fjerde Hvitvaskingsdirektiv, 2015, avsn. 22).

4.4 Rapportering av mistenkelige transaksjoner

4.4.1 Saksgang MT rapportering

I Norge er det enheten for finansiell etterretning (EFE) ved Økokrim som tar imot meldinger om mistenkelige transaksjoner (MT-rapport) fra de rapporteringspliktige og deretter har ansvar for å følge opp meldingene og behandle disse. Etter behandling videreformidler EFE analyser av meldingene videre til politi, tilsynsmyndigheter og andre internasjonale aktører (Lunde, 2021).

Fra figur (5) ser vi at saksgangen ved «MT-rapportering» starter hos de rapporteringspliktige. Dersom de rapporteringspliktige kommer over indikatorer på mistenkelige forhold i sitt arbeid, og undersøkelser tilsier forholdet ikke kan avkrefte en nøyere gjennomgang skal hvitvaskingsansvarlig rapportere forholdet til EFE. MT-rapporten blir deretter behandlet av EFE ved bruk av intern og ekstern informasjon, før det avgjøres om forholdet har grunnlag for anmeldelse.



Figur 5: Gangen i MT-rapportering. Kilde: (Økokrim, 2022b)

NTAES Indikatorliste for mistenkelige transaksjoner

NTAES utarbeidet i 2017 en liste for regnskapsførere og revisorer for å tydeliggjøre mulige indikatorer for mistenkelige transaksjoner (NTAES, 2017). Listen er ikke uttømmende, men inneholder indikatorer og en rekke praktiske eksempler hentet fra straffe- og forvaltningsaker. Indikatorlisten er omfattende, og anses viktig for revisor å kjenne til for å gjenkjenne forhold knyttet til kundekontroll, risikovurdering og transaksjoner i regnskapet, som kan være utløsende for rapportering til Økokrim.

Eksempler fra ulike bransjer er hentet fra internasjonale typologirapporter, og er kvalitetssikret i samarbeid med Regnskap Norge og medarbeidere i kontrolletatene og politi- og påtalemyndighetene (NTAES, 2017). Noen eksempler på indikatorer kan være misforhold i regnskapet, som at regnskapsmessige nøkkeltall ikke henger sammen med driftsresultatet, unormalt innskudd av aksjekapital eller kapitalforhøyelser i selskaper, balansen i regnskapet viser eiendeler eller rettigheter som ble anskaffet til en pris som var høyere eller lavere enn markedsprisen, som ikke har noen virkelig verdi, eller som kanskje ikke eksisterer, lån fra nærstående (aksjonær/styremedlem) i form av kontanter eller tingsinnskudd som ikke kan verifiseres, foretaket har en uvanlig høy eller lav andel av kontantomsetning i forhold til hva som ansees normalt for bransjen (NTAES, 2017).

4.4.2 Ressursallokering og omfang av rapportering

Hvert år blir det laget statistikk over «MT-rapporter» med oversikt over hvor mange meldinger som er sendt inn til EFE om mistenkelige transaksjoner. Antall mistenkelige forhold som er rapportert inn til EFE har økt de siste fem årene, og økte med 20 % fra 2021 og 2022. Av totalt 19 783 meldinger sendt inn i 2022, har revisor sendt inn 74 av disse, og dette er fordelt på 34 ulike revisjonsselskaper (*Statistikk MT-rapporter, u.å.*).

Virksomhetsområde	2018	2019	2020	2021	2022
Advokater m.fl.	13	24	33	16	24
Andre jf. Hv-loven §4	119	198	355	543	1 129
Banker	6 888	7 604	8 541	11 045	13 703
E-pengeforetak	7	25	23	14	13
Forsikringsselskap	108	259	306	320	409
Meglere	574	979	1 154	1 848	2 151
Regnskapsførere	61	57	92	104	119
Revisorer	42	46	57	41	74
Verdipapirforetak mv.	4	9	11	16	33
Virksomhet for betalingsformidling	2 932	2 338	2 131	2 566	2 127
SUM MT-rapporter	10 748	11 539	12 703	16 513	19 782

Tabell 2: Utviklingen siste 5 år - Antall MT rapporter. Kilde (Statistikk MT-rapporter, u.å.).

Fra tabell (2) over kan vi se at det er en jevn økning i antall MT-rapporter fra 2018 og frem til 2022. Det er banker og betalingsformidlingsforetak som står for den største delen av rapporteringen, mens revisor kun rapporterer et fåtall. Derimot kan vi se en økning i revisors rapportering frem til 2021, hvor antallet rapportering er noe redusert, før det tar seg opp i 2022.

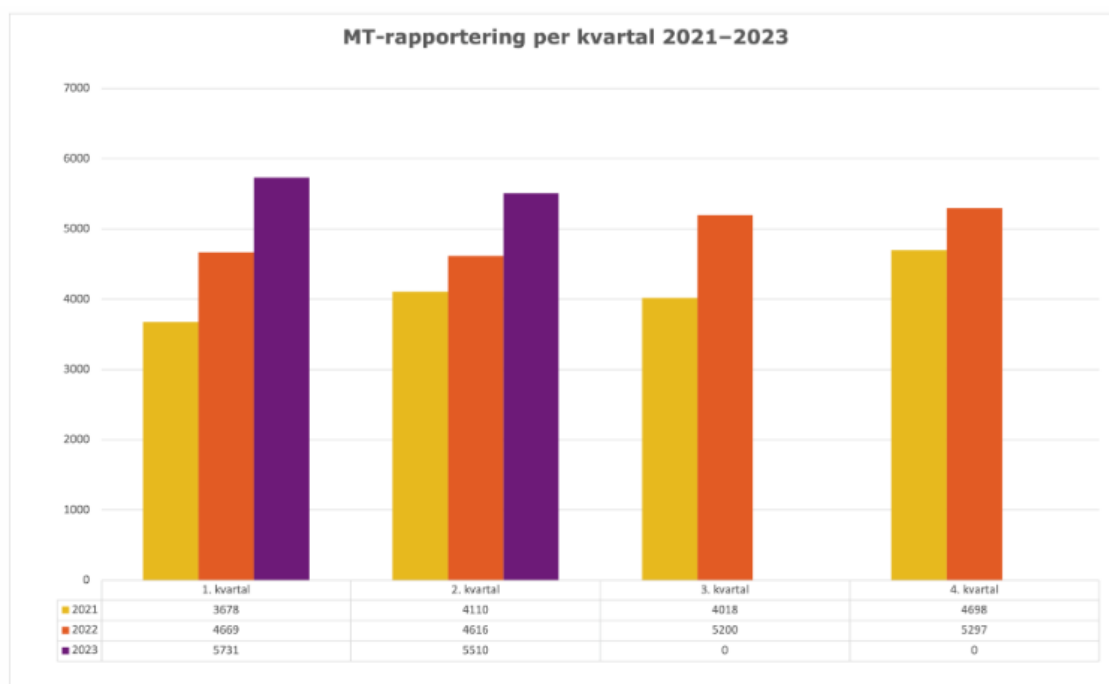


Diagram 1: MT-rapportering pr kvartal 2021-2023. Kilde: (Statistikk MT-rapporter, u.å.).

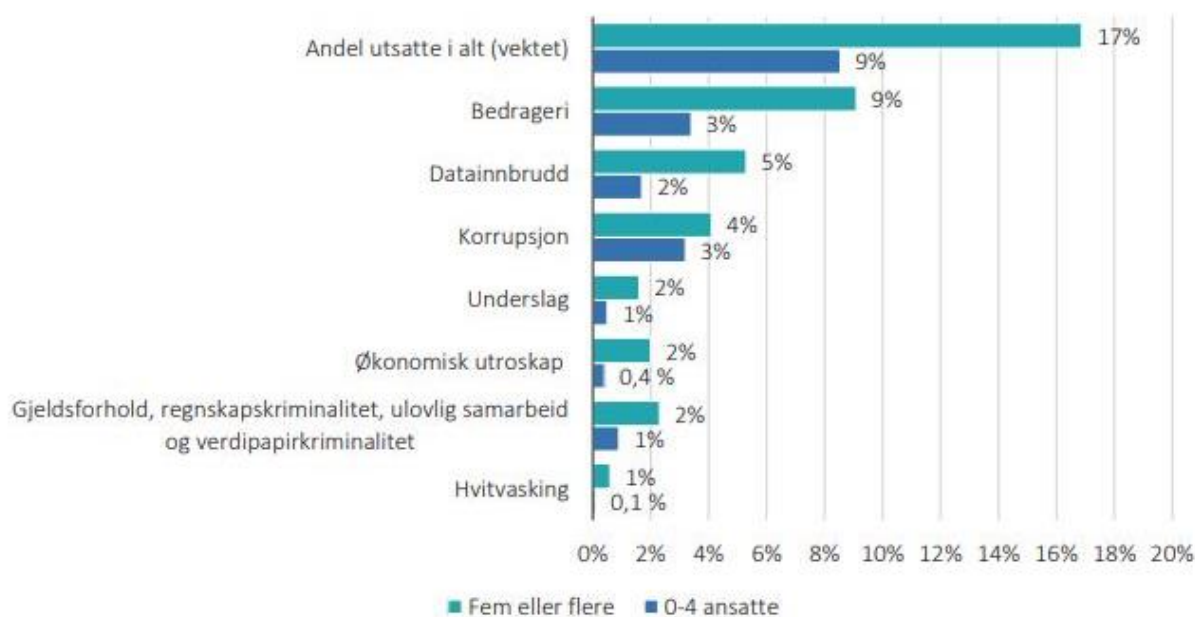
Fra diagram (1) kan vi se at økningen i antall MT-rapporter fortsetter i de to første kvartalene av 2023. Statistikken viser antall meldinger totalt. Revisor utgjorde 40 av antall MT-rapporter for Q1 og Q2 i 2022, mens for de to første kvartalene i 2023 utgjør antall MT-rapporter fra revisor kun 26.

I den nasjonale risikovurderingen fra 2018 gir eksempler hva som kan være grunn til den lave rapporteringen hos revisor. Revisorer som er «kjent for å stille spørsmål» mottar kritikk og står tilsynelatende i fare for å miste kunder (Justis- og beredskapsdepartementet, 2018, s. 52). Dette kan være med på å bidra til at revisor er tilbakeholden med å rapportere om forhold de kommer over hos sine kunder, noe som øker risikoen for at forhold av alvorlig karakter ikke meldes. Myndighetene har også identifisert en trussel om at revisorer ser ut til å ha liten oppmerksomhet til hvitvaskingsloven og at de generelt har liten kunnskap om risikoen for hvitvasking knyttet til oppdragsgivere i høyrisikobransjer (Økokrim & Politiets sikkerhetstjeneste, 2022, s. 60).

En svakhet når det gjelder statistikk knyttet til omfang og resultater på hvitvaskingsområdet, er at hvitvasking inngår som en del av en samlebetegnelse i ulike publikasjoner. Hvitvasking omtales ofte som en del av økonomisk kriminalitet, og inngår i «annen vinningslovbrudd» i STRASAK-rapporten (Politidirektoratet & Riksadvokaten, 2022). Dermed kan vi ikke si noe om statistikk direkte knyttet til

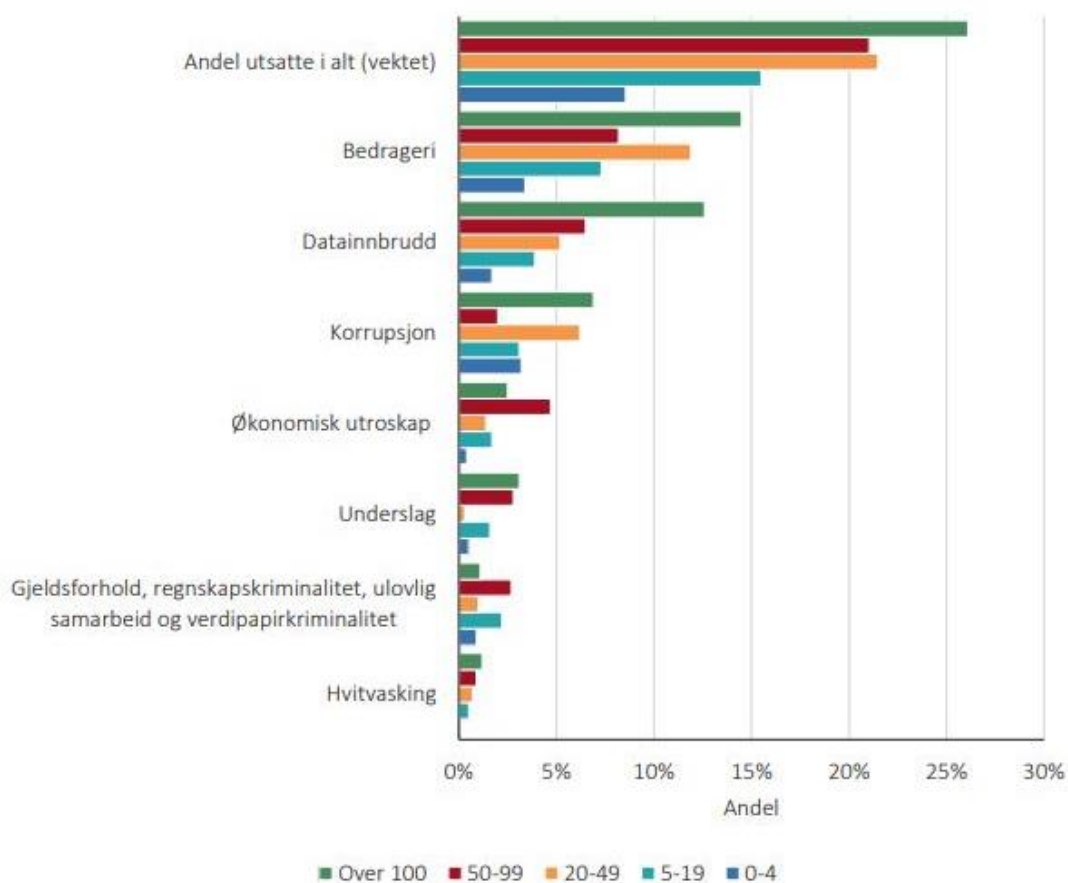
hvitvasking, og har i det videre fokusert på publisering av statistikk knyttet til økonomisk kriminalitet som helhet.

Vista Analyse har gjennomført en omfangsundersøkelse av økonomisk kriminalitet rettet mot virksomheter og kommuner på vegne for Justis- og beredskapsdepartementet (Rasmussen et al., 2023). Analysen ble publisert i januar 2023, og viser at 17 % av undersøkelsens respondenter har blitt utsatt for økonomisk kriminalitet, se figur (6). Hvitvasking utgjør bare 1 % av den økonomiske kriminaliteten som virksomhetene har blitt utsatt for, men det antas å være store mørketall.



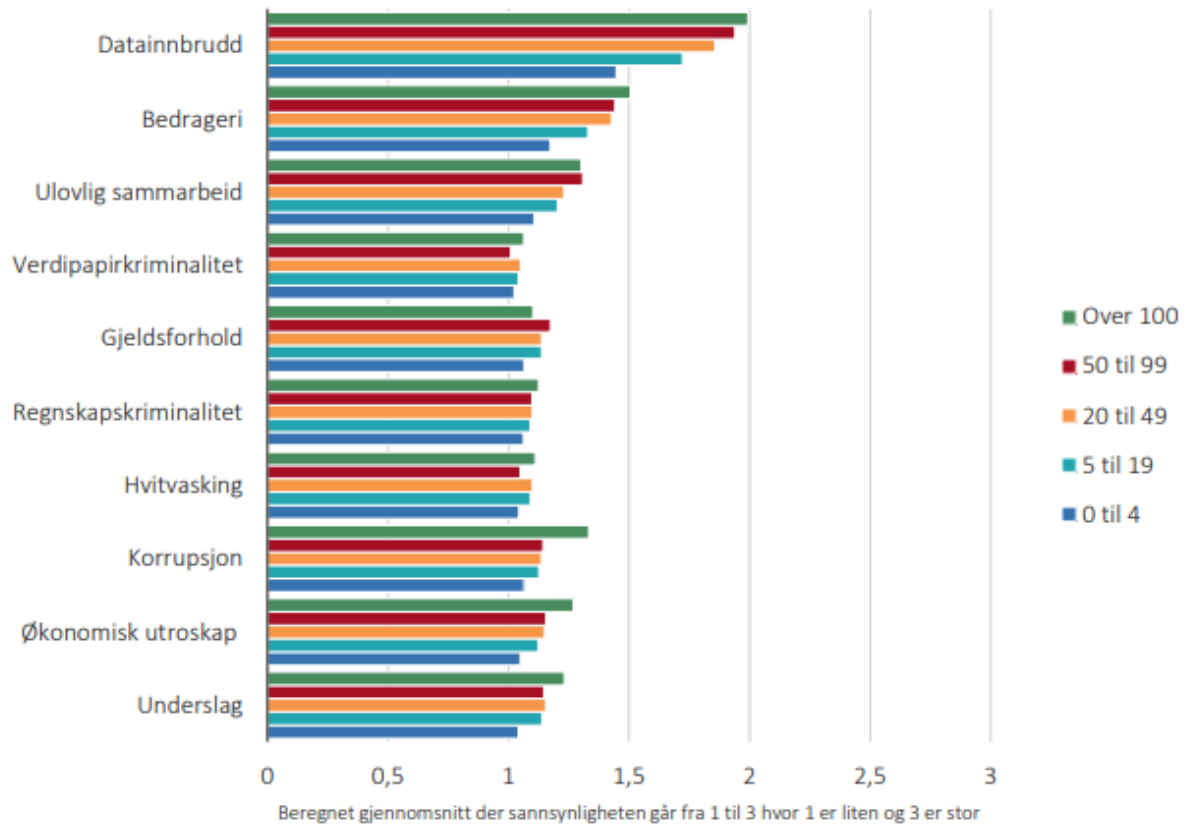
Figur 6: Andel utsatte virksomheter etter type økonomisk kriminalitet i 2021. Kilde: (Rasmussen et al., 2023)

Av undersøkelsen, ser det ut til å være forskjell mellom små og store foretak på hvor stor risiko det er for å bli utsatt for økonomisk kriminalitet, se figur (7). Det ser ut til at virksomheter med 0-19 ansatte opplever i mindre grad å bli utsatt for økonomisk kriminalitet, enn for de større virksomhetene med 20 eller flere ansatte. Virksomhetene med 0-4 ansatte viser at omtrent 8% har vært utsatt for økonomisk kriminalitet, mens for bedrifter med over 100 ansatte er det for det samme forholdet omtrent 26%. For de minste virksomhetene i undersøkelsen er det altså omtrent 90 % som svarer at disse ikke har blitt utsatt for økonomisk kriminalitet i 2021. Små foretak er den gruppen som utgjør flesteparten av Norske bedrifter og består av 85 % av de registrerte virksomhetene i Norge. Dette kan indikere flere mulige forklaringer. For det første kan det tenkes at små bedrifter blir mindre utsatt fordi de har god kjennskap til sine kunder på grunn av de små forholdene, eller det kan skyldes svakere oppmerksomhet i form av knapphet på ressurser til å fange opp forhold som tyder på økonomisk kriminalitet.



Figur 7: Andel virksomheter som oppgis utsatt for økonomisk kriminalitet i 2021, fordelt etter lovbrudd. Kilde: (Rasmussen et al., 2023)

Som vi kan se i figur (8) vurderer virksomhetene uavhengig av størrelse, risikoen for å bli utsatt for hvitvasking som lav. Dette er sammenfallende med resultatene i figur (7) hvor kun et fåtall oppgir å være utsatt for hvitvasking.



Figur 8: Vurdering av risikoen for å bli utsatt for økonomisk kriminalitet. Kilde: (Rasmussen et al., 2023).

	Bedrageri	Datainnbrudd	Underslag	Økonomisk utroskap	Korrupsjon
Vanskelig å bevise at det er lovbrudd	18 %	29 %	25 %	28 %	67 %
For å beskytte virksomhetens omdømme	5 %	3 %	17 %	11 %	33 %
Ressurskrevende å anmelde	30 %	21 %	25 %	17 %	33 %
Gjerningsperson avskjediget, omplassert, degradert	3 %	3 %	25 %	33 %	
Mellomværende gjort opp	3 %	0 %	33 %	28 %	
Ikke noe å hente på å anmelde	59 %	56 %	50 %	39 %	33 %
Ville skåne gjerningsperson			33 %	6 %	
Politiet mangler kompetanse på slike typer lovbrudd	3 %	9 %	8 %		
Politiet har ikke ressurser til å etterforske slike typer lovbrudd	22 %	29 %	42 %	11 %	
Saken ble varslet til tilsynsmyndighet	10 %	12 %	8 %		
Vet ikke/vil ikke svare	9 %	9 %	0 %	11 %	

Tabell 3: Begrunnelse for å ikke anmelde, etter type lovbrudd. Kilde: (Rasmussen et al., 2023).

Av undersøkelsen fremgår det at kun 15 % av alle lovbrudd ble anmeldt til politiet (Rasmussen et al., 2023). Som forklaring til den lave andelen av anmeldelser, har virksomhetene oppgitt at det er en kost-nytte-vurdering. Respondentene sikter til at det både er ressurskrevende og ikke noe å hente på å anmelde forholdene, tabell (3). Mange respondenter uttrykker at manglende ressurser i politiet til å håndtere saker er en viktig årsak til at det ikke anmeldes. Amundsen (2021) påpeker at det i 2021 kun jobber omtrent 180 personer i Økokrim som arbeider med alle former for økonomisk kriminalitet, i tillegg til blant annet miljøkriminalitet. Også Jon Petter Rui uttaler at «*Påtalemyndigheten er grovt underdimensjonert i møtet med økonomisk kriminalitet*» (Amundsen, 2021).



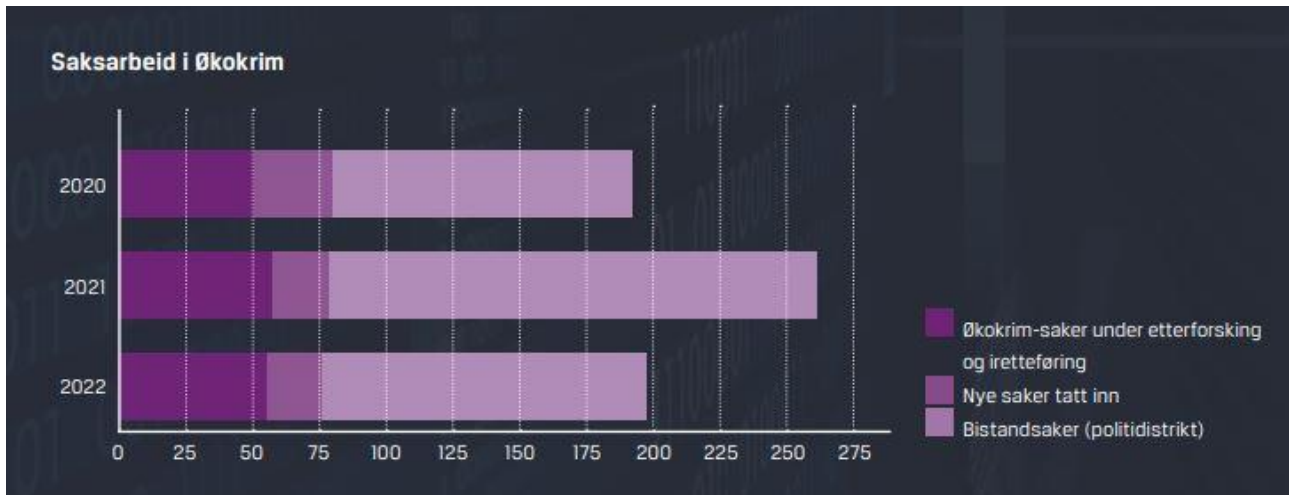
Figur 9: Budsjett- og årsverksutvikling. Kilde: (Økokrim, 2022a).

Økokrim oppgir årlig sine budsjetter og årsverk, se figur (9). Av statistikken for 2022, ser vi at antall årsverk har økt med ett fra 2021 til 2022, og med fem fra 2020 til 2022. %-vis endring i årsverk fra 2020 til 2022 er 2,9 %, altså ingen vesentlig økning i ressurser. Til sammenligning jobbet det 400 ansatte i DnB Bank med anti-hvitvaskingsoppgaver i 2019 (Langved et al., 2020). I 2023 har antallet ansatte økt til 600, altså en økning i ressurser på 50 % fra 2019 til 2022 (Giske, 2023).

Av statistikken observerer vi at antall økosaker som tas inn hos Økokrim har falt fra 2020 til 2022, samtidig som saksbehandlingstiden har økt i samme periode, se figur (10 og 11). Nye saker tatt inn er marginalt redusert årlig fra 2020 til 2022, samtidig ser det ut som saker under etterforskning er økt fra 2020 til 2021, men redusert igjen fra 2021 til 2022. Saksbehandlingstiden er økt fra 2020, og når en topp i 2021, før den er noe redusert i 2022, dog er den fremdeles høyere enn i 2020 selv om totalt antall saker er relativt på samme nivå.



Figur 10: Saksbehandlingstid 2020-2022. Kilde: (Økokrim, 2022a)



Figur 11: Antall saker under arbeid 2020-2022. Kilde: (Økokrim, 2022a).

Statistikken i tabell (4) viser en oversikt over rettskraftige Økostraffer. Tabellen viser at inndragning fra økonomisk kriminalitet er stabilt lav i forhold til antatt omfang av økonomisk kriminalitet i hele perioden, og ser ikke ut til å ha økt vesentlig i kroner etter innføring av ny hvitvaskingslov i 2018. Til sammenligning var inndragelsen i 2014 omtrent 80 TNOK mot 70 TNOK i 2021.

Rettskraftige økonomiske reaksjoner (Økostraff – tusen NOK)	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Inndragning	80 834	32 852	3 290	46 373	40 715	64 186	21 387	70 394
Erstatning	1 162 947*	31 273	58 230	45 785	98 947	31 321	14 006	51 512
Bøter	330 743	19 506	6 490	89 542	5 490	14 470	1 520	4 840
Saksomkostninger	600	40	812	457	35	82	1	83
SUM	1 575 124	83 671	68 823	182 158	145 188	110 060	36 915	126 830

Tabell 4: Rettskraftige økonomiske reaksjoner 2014-2021. Kilde: (Økokrim, u.å.-b).

4.5 Reguleringsteori

Den grunnleggende ideen bak risikobasert regulering, handler om at reguleringsmyndighetene i prinsippet bør fokusere innsatsen sin mot de mest alvorlige risikoene de står ovenfor i arbeidet med å utarbeide regulering som dekker regulators mål (Baldwin & Black, 2016). Ettersom mange myndigheter har innført risikobasert regulering de siste 15-20 årene, har man etter hvert fått mer erfaring med risikobasert regulering. Dette har ført til oppmerksomhet rundt betydelige utfordringer med denne form for regulering, spesielt når det gjelder å identifisere og prioritere risikoene. Hva som utgjør en risiko kan være gjenstand for diskusjon, og det er ulike meninger og vurderinger om dette. Reguleringsmyndighetene blir påvirket av tre hovedfaktorer når de identifiserer og prioriterer risikoer: deres teoretiske perspektiver, operative og ressursmessige begrensninger og politiske eller omdømmemessige faktorer. En forståelse av samspillet mellom disse faktorene kan hjelpe myndighetene med å håndtere utfordringene med risikobasert regulering (Baldwin & Black, 2016).

Myndighetene organiserer risikoer på en måte som reflekterer industrielle eller kommersielle forhold. Myndighetene tar også hensyn til samfunnets oppfatning av risiko og vurderer politiske prioriteringer. Risikovurdering kan variere avhengig av ulike faktorer og kan påvirke reguleringens effektivitet. Det kan være utfordrende å etablere en felles forståelse av risikoer på tvers av organisasjoner gjennom en regulering, blant annet som følge av politiske uenigheter. Det kan også være utfordringer med å opprettholde en felles forståelse av risiko over tid (Baldwin & Black, 2016).

Utne (2019) påpeker at en risikobasert tilnærming ikke er et entydig begrep. Det vil være forskjell på hvordan dette begrepet manifesterer seg i nasjonal politikk, for en stor finansinstitusjon, en liten sparebank eller hos en advokat eller eiendomsmegler. Hva en slik tilnærming innebærer i praksis, vil med andre ord kunne variere betydelig, men prinsippet er at de enkelte aktører skal tenke gjennom hva begrepet vil innebære for egen virksomhet, og treffe tiltak deretter.

Et sentralt element i moderne strategier mot hvitvasking av penger er tanken om at regulatoriske tiltak bør være risikobaserte. Land som etablerer lovgivning i samsvar med FATFs anbefalinger, må innføre risikobaserte konsepter i lov og mekanismer for anti-hvitvaskingsarbeid, og videre strukturere sitt forebyggende og avdekkende system på en måte som er forholdsmessig til risikoen som er aktuell (Ross & Hannan, 2007). Imidlertid blir den konseptuelle forståelsen av risiko vag, og kravene som den risikobaserte tilnærmingen pålegger, innebærer en betydelig grad av usikkerhet. Overgangen til en

mer risikobasert tilnærming er en grunnleggende konseptuell endring fra tidligere regelbasert og saksbasert tilnærming, og det er en rekke teoretiske og praktiske spørsmål som må løses dersom en risikobasert strategi skal være effektiv (Ross & Hannan, 2007). På den andre siden er revisor godt kjent med en risikobasert tilnærming fra revisjonsmetodikk. En risikobasert tilnærming er i utgangspunktet hensiktsmessig nettopp for å unngå at arbeidet blir regelstyrt og byråkratisk.

4.5.1 Vurdering av reguleringsystemer

Baldwin et al. (2012) diskuterer hvordan man kan vurdere om et reguleringsystem er akseptabelt eller om det trenger reformasjon. De opererer med fem kriterier for å vurdere regulatoriske regimer:

- Myndighetenes støtte for lovgivning
- Ansvarssystem,
- Rettferdige prosedyrer,
- Regulatorisk ekspertise og
- Effektivitet

Disse kriteriene er relevante for å bedømme om en regulering er legitim. Forskjellige aktører kan vekte disse kriteriene ulikt basert på deres politiske filosofier og interesser. Å oppnå en avveining mellom disse kriteriene er utfordrende og kan variere avhengig av situasjonen. Å måle regulatorisk kvalitet og ytelse er komplekst. Kvaliteten kan vurderes ut fra ulike referansepunkter og politiske mål. Målinger basert på resultater og utfall kan være mer utfordrende og kostbare. Konklusjonen er at en enkelt visjon for «god regulering» er vanskelig å oppnå. Selv om effektivitet kan være en faktor i regulering, bør det ikke være den eneste faktoren ved regulatoriske vurderinger. Det er et behov for å balanse reguleringen ut ifra ulike mål og verdier, og det finnes ikke en enkel fasit for god regulering (Baldwin et al., 2012).

Enkelte økonomer påstår at en regulering er god hvis den maksimerer velstand. Kritikere peker på at velstandsmaksimering ikke gir et godt etisk grunnlag, og at det ikke kan rettferdiggjøre fordeling av rettigheter i samfunnet. Argumentene om rettferdighet kan ikke besvares ved økonomisk effektivitet alene. Effektivitet kan være knyttet til produktivitet eller resultater. Konflikter mellom effektivitet og sosiale mål kan oppstå (Baldwin et al., 2012).

Endringer i lover og regler er ikke tilstrekkelig for å løse komplekse regulatoriske utfordringer. Regulering påvirkes blant annet av kultur, praksis og ressurser. Demokratisk påvirkning på beslutninger til både regulatoriske myndigheter og private selskaper som tilbyr tjenester blir viktigere og viktigere. Forbedring av regulering ligger i å forstå valgene mellom ulike mål og å utforske nye regulatoriske tilnærminger (Baldwin et al., 2012).

Baldwin et al. (2012) mener at lovregulering kan være problematisk når det gjelder å oppnå ønskede resultater i overholdelse av loven. Dårlig formulerte regler, kan føre til at de enten er for detaljerte eller for lite detaljerte. Dette kan føre til at ønsket adferd blir motarbeidet eller at uønsket adferd ikke blir effektivt forhindret. Regulatoriske myndigheter har en tendens til å overregulere ved å skrive regler som er for detaljerte av flere grunner (Baldwin et al., 2012). Blant annet som følge av kostnadene ved å innhente informasjonen som er nødvendig for å håndheve loven. Håndhevelseskostnadene kan ofte være enorme, og regulatoriske myndigheter løser gjerne dette ved å overregulere. Inkludert i kostnadene for håndheving er:

- Kostnadene for overvåkning fra myndighetenes side.
- Utgiftene knyttet til behandling og rettsforfølgelse av saker
- Forsvarskostnadene for uskyldige og skyldige parter.
- Kostnadene ved feilaktig anvendelse av loven, domfellelse av uskyldige og avskrekking for å oppnå ønsket adferd.

Hvis håndhevingsressursene er begrenset, og sannsynligheten for å pålegge sanksjoner er lav, kan det være rasjonelt for regulerende myndigheter å ønske å ilegge, de rapporteringspliktige i denne sammenheng, straffer som er store nok til å kompensere for den lave sannsynligheten for å bli ilagt straff for manglende etterlevelse (Baldwin et al., 2012). Som et svar på argumenter om at rettferdighet legger begrensninger på straffens størrelse for en gitt overtredelse, kan regulatoriske myndigheter svare at det som i virkeligheten betyr noe, er den forventede straffen – det vil si at hvis myndigheter ønsker regulering med begrensede ressurser, må de være villige til å pålegge høye straffer.

Det er ikke hensiktsmessig for regulerende myndigheter å sikte mot perfekt overholdelse eller fullstendig eliminering av en risiko (Baldwin et al., 2012). Dette skyldes at håndhevelseskostnadene pleier å øke når målet for overholdelse økes, og det vil komme et punkt der kostnadene ved

ytterligere håndheving ikke rettferdiggjøres av gevinstene. Eksempelvis er det mer kostbart å oppnå 1 % høyere etterlevelse fra 99 % til 100 %, enn fra 59 % til 60 %. Gevinstene fra håndheving ligger hovedsakelig i reduksjon av skadelig atferd – enten det er ved å hindre den spesifikke lovbrøteren fra å forårsake skade eller ved å avskrekke andre. En annen gevinst kommer fra reduksjoner i private håndhevelseskostnader. Derfor, når offentlige håndhevingsorganer forhindrer skade, sparer dette private enkeltpersoner eller firmaer fra å bruke penger på å beskytte sine rettigheter. Det samfunnsøkonomiske optimale nivået for håndheving, er på det punktet hvor der de ekstra kostnadene ved håndheving, overskrider de resulterende ekstra fordelene for samfunnet.

4.5.2 Effektiviteten av dagens anti-hvitvaskingsystemer

Rui og Søreide (2020) uttrykker at arbeidet med anti-hvitvasking har utviklet seg til en kostnadskrevende byråkratisk øvelse. De understreker at selv om det innrapportertes flere mistenkelige transaksjoner etter at ny hvitvaskingslov ble innført i 2018, er det fremdeles manglende håndheving der staten ikke klarer å følge opp rapportene som sendes inn fra de private aktørene. Problemet med dette mener Rui og Søreide (2020) er at hvitvaskingsarbeidet som gjøres av finansinstitusjoner og rapporteringspliktige nærmest er bortkastet. Pol (2018) uttrykker at økt forbruk av tid, ideelt sett bør stå i forhold til nytten, også når det gjelder anti-hvitvaskingsarbeid

Pol (2018) stiller spørsmål ved effektiviteten av dagens globale metode for anti-hvitvaskingsarbeid. Det har vært tvil om hvor effektive anti-hvitvaskings kontroller egentlig er når det gjelder å forhindre hvitvasking og alvorlig kriminalitet. Basert på dette, tar Pol (2018) opp utfordringene med å evaluere effektiviteten av tiltak mot hvitvasking av penger. FATF er ansvarlig for å utvikle globale standarder på dette området og de har introdusert en ny metode som vurderer effektiviteten basert på spesifikke «utfallsmål». Pol (2018) hevder at FATFs «effektivitetsmetode» ikke er så fokusert på utfall som den hevder, og at det er behov for bedre evaluering av resultatene av anti-hvitvaskings-politikk.

FATFs metode for å vurdere effektivitet i bekjempelsen av hvitvasking av penger fokuserer på utfall som en indikator på effektivitet, men implementeringen av metoden har fortsatt en tendens til å fokusere på å oppfylle tekniske anbefalinger, i stedet for å vurdere reell effektivitet (Pol, 2018). Pol (2018) mener at dette kan føre til en «sjekklister-mentalitet» der man prioriterer å oppfylle regler og standarder fremfor å oppnå faktiske resultater. Rui og Søreide (2020) underbygger dette, og påpeker risikoen for en såkalt «compliance karusell». Det er nødvendig å evaluere resultatene og

konsekvensene av tiltak for å forstå effektiviteten av AML-politikk. Det er behov for en mer helhetlig tilnærming som tar hensyn til de faktiske resultatene av politiske tiltak og deres påvirkning på kriminalitetsbekjempelse og forebygging av hvitvasking (Pol, 2018).

Pol (2018) hevder at metoden som brukes av FATF for å vurdere «effektivitet» synes å mangle et resultat-orientert rammeverk og kritiserer måten tiltak mot hvitvasking av penger blir evaluert på. I stedet for å rette oppmerksomhet på faktiske resultater og virkninger, vurderes ofte bare aktivitetene og ut-dataene. Dette fører til at man ikke får vurdert de faktiske resultatene av anti-hvitvaskingspolitikk. Hvis resultatene ikke samsvarer med nasjonale mål for å bekjempe hvitvasking, kan det føre til at oppmerksomhet og ressurser blir brukt på feil områder.

Det blir stadig mer anerkjent at man bør fokusere på de faktiske effektene og konsekvensene av handlingene til organisasjoner. Pol (2018) anerkjenner at det er utfordrende å definere og måle slike utfall, og det kan være vanskelig å skille mellom produksjon og utfall. Utfall er resultatet av en kombinasjon av innsatsfaktorer, aktiviteter, produksjon og eksterne påvirkninger. Det er derfor viktig å forstå sammenhengen mellom disse elementene for å kunne vurdere effektiviteten. Innen bekjempelse av hvitvasking av penger er det spesielt viktig å klart definere og måle utfall for å kunne vurdere effektiviteten av tiltakene. Mangel på innsikt om effektivitet kan føre til ineffektive rammeverk (Pol, 2018).

Pol (2020) understreker behovet for tverrfaglig samarbeid i utviklingen av store regulatoriske beslutninger. Dagens anti-hvitvaskingssystem (FATF) ser ut til å ha begrenset påvirkning på økonomisk kriminalitet, mens kostnadene for å oppnå etterlevelse av hvitvaskingsregelverket overskrider gevinsten fra inndragning av kriminelt utbytte (Pol, 2020). Det er et gap mellom politiske mål og faktiske resultater. Dette resulterer i en ugunstig situasjon der banker, skattebetalere og mannen i gata lider mer enn kriminelle aktører. Det fremheves behov for nærmere samarbeid mellom anti-hvitvaskingsfeltet og andre disipliner for å håndtere disse problemene bedre. Pol (2018) peker også på mangelen på studier som undersøker om den globale anti-hvitvaskingsmetoden faktisk er effektiv.

Pol (2020) hevder at det mangler et klart politisk mål for anti-hvitvaskingspolitikken. Selv om målet var å forebygge og avdekke hvitvasking ved å følge pengestrømmer, har det ikke blitt utviklet

tilstrekkelige parametere for å måle suksess på dette området. De målbare parameterne som er formulert, er for generelle og lite spesifikke, noe som gjør dem lite meningsfulle som indikatorer på politisk effektivitet. Derfor er det behov for en tverrfaglig dialog for å definere mer passende og målbare mål for å vurdere effektiviteten av anti-hvitvaskingspolitikken. Dette gjelder Norge, så vel som EU.

Pol (2020) tar i bruk FNs «suksessrate» for mål på hvitvasking av penger. Denne målingen, basert på andelen kriminelle midler som blir avskåret, avdekker et betydelig gap mellom politiske intensjoner og faktiske resultater. Det legges vekt på at myndighetene kun avskjærer en liten del av kriminelle midler, noe som reiser spørsmål om systemets effektivitet. Også Rui og Søreide (2020) underbygger dette. Statistikk fra Økokrim indikerer at det samme er tilfelle i Norge, hvor inndragning av økonomisk kriminalitet utgjør 70 millioner kroner i 2022. Dette gjelder inndragning fra all økonomisk kriminalitet i Norge. Hvor mye av dette som stammer fra hvitvasking fremgår ikke av statistikk. Fraser et al. (2022) påpeker at antallet utbytteinndragninger er halvert fra 2018 til 2021.

Seksjonssjef ved straffesaksseksjonen hos politidirektoratet, John-Magnus Brekken Løkenflaen uttaler at «*Fokuset på inndragning har vært for lavt prioritert. Det er derfor vi også har satt inn tiltak siste år nettopp for å øke inndragningen på sikt*» (Fraser et al., 2022). Rogaland politidistrikt skrev i et brev til Politidirektoratet i 2017 «*Det er en tankevekker at de fleste utfordringer og mangler man finner konstatert i utredningen fortsatt er like aktuelle i Politi-Norge i dag, 20 år etter*» (Solheimsnes et al., 2022). UiB-professor Jon Petter Rui leverte i 2015 en utredning om inndragning til Justisdepartementet (Solheimsnes et al., 2022). Til tross for det, har det skjedd lite og inndragningstallene er fortsatt svært lave.

Størrelsen på problemet blir diskutert, med anslag som viser at innsatsen mot hvitvasking av penger i Europa og globalt er nesten fullstendig ineffektiv. Til tross for omfattende innsats beholder de kriminelle det aller meste av de ulovlige utbyttene. Pol (2020) drøfter ulike anslag og beregninger av suksessraten, men den overordnede konklusjonen er at andelen kriminelle midler som blir beslaglagt, er minimal i forhold til omfanget av ulovlig virksomhet. Sanksjonene som pålegges bedrifter og rapporteringspliktige for manglende etterlevelse av hvitvaskingsreglene er betydelige, noe som reiser spørsmål om systemet primært straffer legitime virksomheter i stedet for de kriminelle.

Pol (2020) legger vekt på behovet for en grundig vurdering av effektiviteten av innsatsen mot hvitvasking av penger og antyder at endringer i politikparadigmet er nødvendig for å oppnå bedre resultater. Videre påpeker han at til tross for advarsler om utilsiktede konsekvenser og ineffektivitet, ser beslutningstakere ofte bort fra kostnadene ved systemet. Dette belyser uoverensstemmelsen mellom de ønskede resultatene av politikken mot hvitvasking av penger og deres faktiske virkning. Pol (2020) oppfordrer til en nyvurdering av dagens politiske rammeverk for å oppnå mer effektive resultater.

Nanyun og Nasiri (2020) er imidlertid mer positive til systemet, og påpeker at FATF, til tross for mangelen på formell myndighet under internasjonal lov, har oppnådd en rekke milepæler med suksesser, spesielt gjennom prosessene med gjensidig evaluering og svartelisting. De påpeker at systemet har bidratt til økt tillit i det globale finansmarkedet, og at de største utfordringene knyttet til anti-hvitvaskingshåndtering ikke skyldes direkte FATF, men har sammenheng med det enkelte lands hindringer i sin interne koordinering, kapasitetsbegrensninger og utilstrekkelige operative ressurser.

Utne (2019) påpeker:

«... selv i land som har gode rutiner, vil det alltid kunne være et spørsmål om prioriteringer av ressurser og saker. Det er naturlig nok en rekke utfordringer i den globale bekjempelsen av ulovlige pengestrømmer, og det arbeides på en rekke fronter for å komme disse til livs. I denne sammenheng utgjør arbeidet i FATF ett element, og som sådant et ganske effektivt et ...»

Videre understreker Utne (2019) at det i midlertid kan være utfordringer med konsistens i landrapportene som forsterkes av en evalueringsmetodologi som vurderer landenes effektivitet etter til dels subjektive kriterier, noe som kan bidra til mindre tillit til evalueringsrapportene, noe som kan begrense deres innflytelse og gjennomslagskraft.

4.6 Oppsummering

I dette kapitlet gjør vi rede for bakgrunnen for ny hvitvaskingsregulering i Norge og myndighetenes forventninger til anti-hvitvaskingsarbeid. Hvitvasking er en kompleks, grenseoverskridende handling som krever samarbeid på tvers av organisasjoner og land. Myndighetene i EU og Norge ønsker å øke gjennomsiktigheten og redusere organisert kriminalitet, noe som har ført til økte forventninger til bekjempelse av hvitvasking og en omfattende hvitvaskingsregulering. Risikobasert regulering handler om å sette inn ressurser og innsats der hvor risiko er størst. Utfordringen ligger i å definere og prioritere disse risikoene. Effektiviteten av dagens tiltak mot hvitvasking er omdiskutert, med fokus på behovet for mer målrettede resultater og tydelige politiske mål. Noen argumenterer for at dagens system er ineffektivt og byr på betydelige kostnader for virksomheter, mens andre ser fordeler i internasjonale samarbeidsinitiativer. Økokrims statistikk, viser at inndragning av utbytte fra økonomisk kriminalitet ser ut til å holde seg på et stabilt lavt nivå i Norge. Ressursene i Økokrim ser ikke ut til å samsvare med ressursøkningen i det private næringsliv og økningene i antall MT-rapporter de siste år. Saksbehandlingstiden hos Økokrim har økt betydelig fra 2019 til 2022, og antallet saker som tas inn hos Økokrim faller. Seksjonssjef i straffesakseksjonen hos Politidirektoratet har erkjent, at fokuset på inndragning har vært for lavt prioritert. Til tross for flere utredninger fra høyt kompetente fagpersoner i Norge og bekymringsmeldinger over manglende inndragning internt i Politiet over mange år, synes det ikke å være vilje til å ta tak i problemet fra myndighetenes side.

5. Empiri

I dette kapittelet presenteres funn fra vår datainnsamling som vil utgjøre vår empiri.

5.1 Respondentene

Ved intervju

	R1	R2	R3	R4	R5
Stilling	Partner	Manager	Manager	Medarbeider	Medarbeider
Antall år som revisor	16 år	12 år	15 år	13 år	11 år
Jobbet med tidligere og ny hvitvaskingslov	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja

Tabell 5: Bakgrunnsinformasjon respondenter ved intervju.

Tabell (5) presenterer intervjurespondentene i denne oppgaven. Videre blir disse omtalt som R1, R2, R3, R4 og R5. Der vi snakker om intervjurespondentene på mer generell basis vil de bli omtalt som (Ri).

Ved spørreundersøkelse

Respondentene ved spørreundersøkelsen består av totalt 36 respondenter. Variasjonen i stilling fordeler seg til tjue medarbeidere, seks managere og ti partnere, hvorav fire av disse er hvitvaskingsansvarlig i foretaket. Antall år med arbeidserfaring strekker seg i intervallet 0 til 10+ år. Respondentene arbeider i ulike revisjonsforetak med mellom 0 - 30+ ansatte.

Respondentene vil i denne oppgaven bli omtalt som (Rs) når vi omtaler respondentene fra spørreundersøkelsen.

5.2 Presentasjon av sentrale empiriske funn

5.2.1 Revisors rolle og plikter

Revisors egnethet

Samtlige respondenter (Ri) erkjenner at de har en viktig rolle i kampen om å forebygge og avdekke hvitvasking, og at dette er en viktig del av deres samfunnsansvar som allmenhetens tillitspersoner. Selv om R1 erkjenner at revisor kan bidra i arbeidet påpeker hen også usikkerhet knyttet til hvor stort ansvar revisor skal ha med å følge opp hvitvaskingsarbeidet. R2 ser på sin rolle i hvitvaskingsarbeidet som mer preventiv enn avdekkende «*Når jeg tenker på det forebyggende tror jeg helt klart det*». Videre påpeker R2 at deres tilstedeværelse og revisjon, kan avskrekke kriminelle fra å forsøke å hvitvaske.

«Jeg tenker at det vil være mer attraktivt å ha selskaper som er under revisjonsplikten, altså det er lettere å drive med hvitvasking når du ikke har et par ekstra øyne med revisjonen på, så jo høyere revisjonsplikten blir da jo lettere blir det å drive med hvitvasking og annen økonomisk kriminalitet» (R2).

R5 trekker frem at revisorer har god faglig kompetanse og har nødvendig bakgrunn for å forstå komplekse transaksjoner og sammenhenger som kan indikere mistenkelig aktivitet. På den andre siden mener R2, R3 og R4 at det er en bekymring for at hvitvasking kan være vanskelig å avdekke for revisor.

«Men jeg tror nok at jeg skal være så ydmyk å si at jeg tror det er vanskelig også å finne ting. Det er nok mye som går forbi revisorene da sånn hvis man ser på revisjon som helhet i Norge» (R3).

R2, R3 og R5 peker på kompleksiteten og tidsressursene som kreves for å granske mistenkelige transaksjoner grundig: «*Der vi møter relevante problemstillinger med hvitvasking, så krever det mye mer tid av oss*» (R3).

Oppmerksomhet på hvitvaskingsarbeid

R1, R2 og R4 trekker frem at økt oppmerksomhet rundt hvitvasking, spesielt som følge av ny hvitvaskingslov, har ført til en større bevissthet blant revisorer om behovet for å bidra til å bekjempe dette problemet. Vi observerer at svarfordelingen fra spørreundersøkelsen viser at de fleste respondentene (Rs), omtrent 64%, svarer at de «i stor grad» mener at ledelsen i deres revisjonsforetak er oppmerksomme i arbeidet mot hvitvasking, se diagram (2).

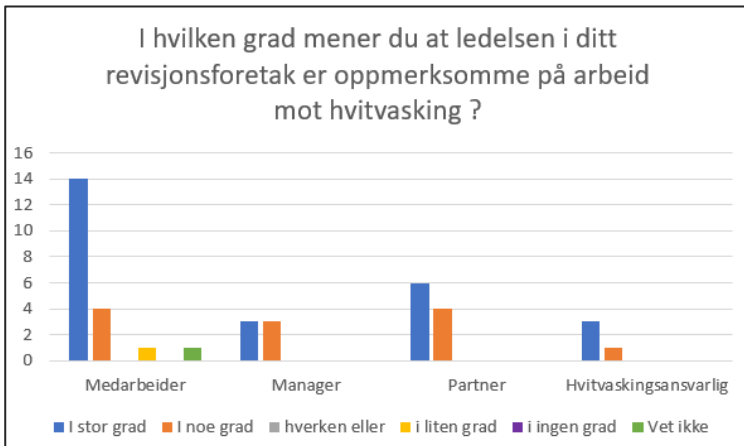


Diagram 2: Oppmerksomhet knyttet til arbeid med hvitvasking

Opplæring og kunnskap

Spørreundersøkelsen viser at respondentene (Rs) mener de får tilstrekkelig opplæring for å kunne utføre anti-hvitvaskingsarbeid, der omtrent 92% av respondentene svarer «i noe grad og «i stor grad», se diagram (3). For å sikre opplæring svarer respondentene at det gjennomføres jevnlig kurs, samt gjennom diskusjon i team eller med hvitvaskingsansvarlig.

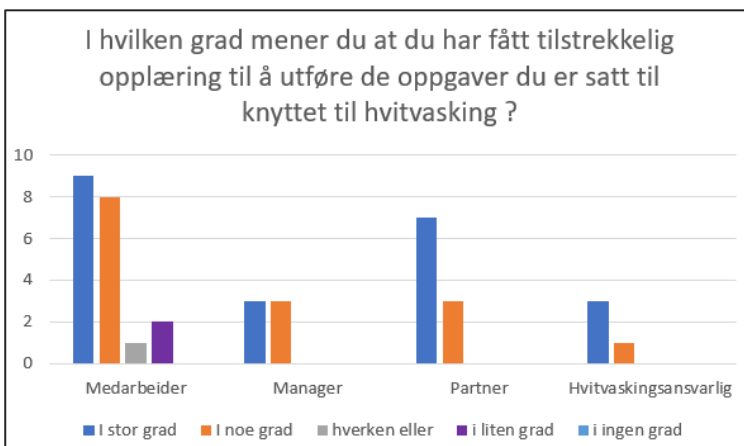


Diagram 3: Tilstrekkelig opplæring for å utføre hvitvaskingsoppgaver

De fleste av våre respondenter (Rs) mener de har tilstrekkelig kunnskap om hvordan hvitvasking skjer, uavhengig av stillingsnivå, se diagram (4). Funnet kan ses i sammenheng med at respondentene (Rs) også gir uttrykk for at de får tilstrekkelig opplæring i arbeidet med hvitvasking.

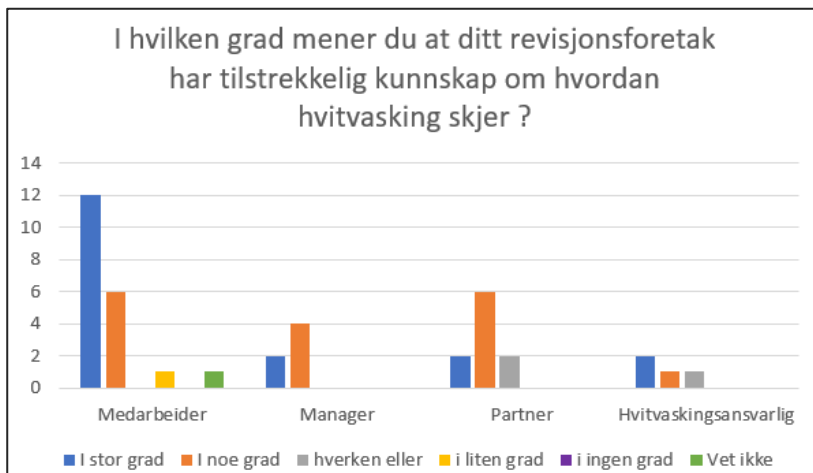


Diagram 4: Tilstrekkelig kunnskap om hvitvasking

5.2.1 Profesjonell skepsis

Omtrent 75% av respondentene (Rs) svarer «i liten grad» eller «i ingen grad» på spørsmål om de tror det foregår hvitvasking i deres kundeportefølje, se diagram (5). Medarbeidere ser ut til å være noe mer skeptiske, hvor syv respondenter (Rs) har svart «i noe grad». For å sikre at de ansatte ikke påvirkes av partiskhet og fordommer praktiseres uavhengighetsbestemmelser strengt.

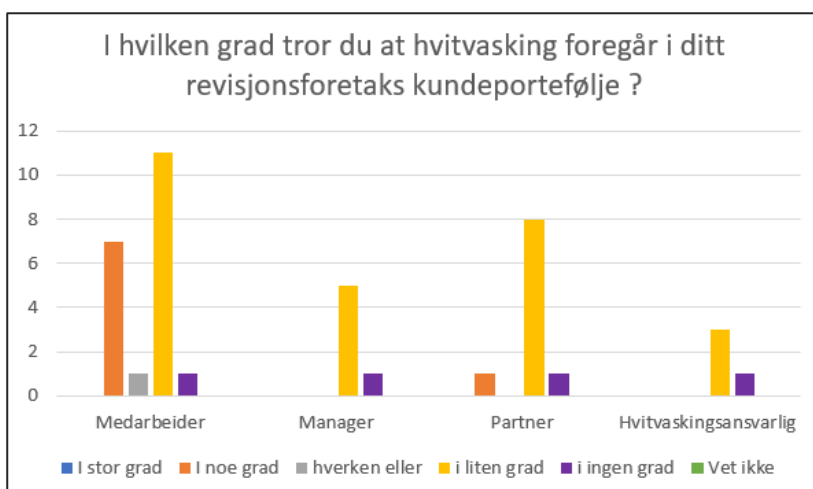


Diagram 5: Hvitvasking i egen portefølje

Samtlige respondenter (Ri) gir uttrykk for at revisor gjennom god kjennskap til kundene kan bli mer blåøyd for egen portefølje. Respondentene (Ri) erkjenner at jo bedre man blir kjent med kundene og deres historikk, desto mer tillit kan man utvikle til dem.

«Det er nok mange revisorer som har en portefølje som de har hatt i en årrekke. Lite endringer i porteføljen gjør at du etablerer en tillit til kundene, og hvor du kanskje ikke fanger opp alt. Altså at du er ikke så skeptisk som hvis du for eksempel får en ny kunde. Hvis man er veldig usikker på noe, er det nok lettere å rapportere mistenkelige transaksjoner hos kunder man ikke kjenner så godt, for å være føre var» (R1).

Flere av respondentene (Ri) innrømmer at økt kjennskap til kundene potensielt kan føre til redusert profesjonalitet i revisjonsarbeidet. R2 og R4 påpeker viktigheten av å opprettholde en balanse mellom tillit og profesjonell skepsis. R2 og R5 nevner at det kan være sunt å ha «nye øyne» på revisjonsarbeidet, spesielt for kunder man har kjent over lang tid og påpeker at det er behov for rotasjon av revisjonsteam.

«Det er derfor revisjonsselskaper skal rotere medarbeidere, managere og partner etter hvert. Både med hvitvasking og revisjonen for øvrig. Det kan jo helt klart skje, at jeg havner i et spor fordi jeg har jobbet med samme kunden så mange ganger. At noen andre ville tenkt på en annen problemstilling, som jeg ikke har tenkt på og som jeg kanskje burde ha tenkt på» (R5).

5.2.2 Risikoklassifisering ved kundetiltak

Rutine for kundekontroll

Spørreundersøkelsen viser at flertallet av respondentene (Rs) mener at revisjonsforetaket har tilfredsstillende rutiner for å oppfylle kravene i hvitvaskingsloven når det gjelder kundekontroll. I diagram (6) kan vi se at omtrent 66% av respondentene (Rs) svarer at deres rutiner «i stor grad» er tilstrekkelig. I utdypende tekstsvar, gir flere respondenter (Rs) uttrykk for at de bruker standardiserte systemer som for eksempel Descartes og Visena til gjennomføring av kundekontroll.

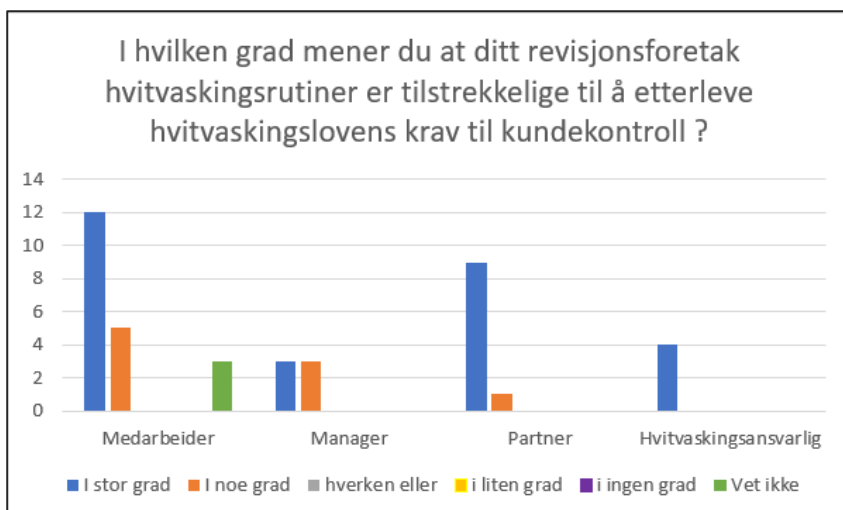


Diagram 6: Kundekontroll etter hvitvaskingslovens krav

Risikovurdering

Omtrent 80% av respondentene (Rs) svarer at de «i stor grad» og «i noe grad» har tilstrekkelig erfaring og kompetanse til å gjennomføre gode risikovurderinger knyttet til kundetiltak, se diagram (7). Medarbeidere skiller seg noe ut på statistikken der 30 % av medarbeiderne har svart «i liten grad». Totalt sett har de fleste medarbeiderne (70 %) svart «i stor grad» og «i noe grad».



Diagram 7: Tilstrekkelig erfaring og kompetanse

Respondentene (Ri) forteller at risikovurdering og klassifisering av kundeforhold er noe av det som anses som mest utfordrende i praksis. R2, R4 og R5 nevner at de er usikre på hvilken risikoklassifisering kunden skal tildeles av «lav», «middels» eller «høy». Dette gjelder særlig risikoklassifiseringer knyttet til kunder som de kjenner godt, men som har indikatorer på forhøyet risiko.

5.2.3 Hvitvaskingsarbeidet

Ny hvitvaskingslov – endring i forventninger

Samtlige respondenter (Ri) mener at forventningene og pliktene har økt ved innføringen av ny lov. R1 mener at det er endrede av krav i det nye hvitvaskingsregelverket *«det har blitt litt mer rigid i den nye hvitvaskingsloven. Vi som revisor har fått et helt annet omfang av krav til hva vi skal dokumentere»*. Økningene i forventninger og plikter gjelder spesielt i forbindelse med kundekontroll.

«Der jeg ser vi gjør mest er i planleggingsfasen med kundekontroll, og det er der man ser på både banker og revisjonsfirmaer faktisk har fått store bøter for, at de ikke har klart å få til det da, så der er det jo stor endring» (R2).

Det nevnes at den nye loven uttrykker pliktene revisor skal følge mer detaljert enn tidligere lov, *«... kanskje det var litt mer generelt før, men at det nå på en måte er alle de punktene som vi skal følge, så at det nå på en måte kanskje er litt enklere å forholde seg til enn tidligere»* (R5).

R2 gir uttrykk for at arbeidet med anti-hvitvasking har blitt mer tidkrevende etter at ny hvitvaskingslov ble innført. *«Jeg oppfatter hvert fall at vi bruker mer tid på det nå enn hva vi gjorde før den nye loven kom»*. R3 nevner at den nye loven har blitt klarere på revisors plikter og at det nå er lettere å forholde seg til enn tidligere, mens R4 svarer: *«Tydeligere på hva vi er nødt til å gjøre og hvilket fokus vi skal ha. Tidligere så var det en ting som bare var som en handling»*.

R1, R2, R3 og R4 understreker at kravet til å dokumentere arbeidet med anti-hvitvasking er vesentlig økt sammenlignet med tidligere lovgivning.

«Jeg tror kravene sånn som jeg føler i hvert fall, så er det mere krav til å dokumentere. Det er mer at vi må på en måte må vise hva vi har gjort enn det det var før, så var det litt mer enn sånn parentes vi skulle gjøre noe» (R4).

Sjekklister og dokumentasjon

Respondentene (Ri) har delte meninger om hvitvaskingsarbeidet oppleves som sjekklistebasert. R4 ser på arbeidet som sjekklister-basert i visse aspekter, spesielt i innledende kundekontroll og formelle punkter. R4 påpeker at sjekklistebaserte handlinger kan være nyttige som en struktur for å sikre at visse vurderinger og tiltak ikke blir oversett.

«... de er jo litt sånn sjekklister baserte, men det synes jeg egentlig er helt greit. Hvis de ikke hadde vært sjekklister, så hadde det vært for mye tekst. Du må på en måte ha litt sånn sjekk nedover for at det ikke skal forsvinne litt også, men man må jo ta seg litt i nakken selv og ikke bare krysse ut» (R4).

R1 påpeker at reglene etter ny hvitvaskingslov har blitt mer spesifikke, og kan oppleves som overdrevent byråkrati i noen tilfeller. Eksempelvis nevnes det at noen kunder som ikke nødvendigvis utgjør en risiko for hvitvasking, likevel må gjennomgå omfattende skjemaprosesser.

«... det blir mye skjema, og det er veldig mange kunder du kjenner. Du vet hvem de er. Du vet at de ikke er politisk eksponerte personer, men likevel så må de svare på skjemaene. Jeg føler ikke nødvendigvis at det gjør det så mye bedre da» (R5).

Flere av respondentene (Ri) understreker behovet for å dokumentere revisjonsprosessen på hvitvaskingsområdet grundigere enn tidligere. R1 og R2 påpeker at kravet om omfattende dokumentasjon kan føre til at revisorene blir opptatt av å tilfredsstille dokumentasjonskravene, noen ganger på bekostning av en grundigere vurdering av faktisk risiko og hvitvaskingsaktiviteter.

«Ja altså at man er mer opptatt av på en måte å tilfredsstille de kravene, som at det skal stå det riktige i revisjonsfilen. Til en viss grad så tror jeg nok at det blir litt sånn. Og det tenker jeg er litt av faren med at det hvis det blir for mye krav rundt, at da blir det liksom litt sånn overveldende, så føler man på en måte at det blir litt overkill, og så ender det kanskje med at man tar lettere på det enn man ellers ville gjort, at det blir litt sånn at dette må vi bare gjøre, så da huker vi oss igjennom liksom, uten egentlig å ta stilling til det som står der på en ordentlig måte» (R2).

Samtidig uttrykker R1 en bekymring for at det kan være en fare for at revisor i en hektisk hverdag kan bli for opptatt av å krysse av sjekkpunkter og dokumentere handlingene, uten nødvendigvis å utføre en grundig risikovurdering.

«Nei, jeg tror jo dessverre at det i veldig mange tilfeller så er det noe man skal komme seg gjennom. I en litt hektisk hverdag. Det politiske riktige svaret er altså at det ikke skal skje. Men jeg tror dessverre at det fort kan være en sånn handling man trykker igjennom» (R1).

Respondentene (Ri) ble spurt om arbeidet de gjør knyttet til hvitvasking utføres for å tilfredsstillе myndighetene fremfor at arbeidet er rettet mot forebygging og avdekking av hvitvasking. R1, R2, R3 og R5 uttrykker at mange av handlingene utføres for å tilfredsstillе myndighetene. R1 understreker at man som revisor ønsker å gjøre arbeidet riktig, men at tilfredstillelse av myndigheter også er viktig for å unngå uheldige konsekvenser.

«Det er jo helt klart at vi gjør de handlingene også for å tilfredsstillе tilsynsmyndighetene, altså en av revisjonsrisikoene våres er jo at vi ikke gjør det vi skal som Finanstilsynet mener og vil på en måte. Vi kan få alt fra selskapsbøter til miste av bevilling. Så ja, det er jo helt klart det at vi gjør dette også for å tilfredsstillе myndighetene. Og så er det jo sånn at vi har jo vår profesjon som gjør at vi gjør jo ikke ting bare for at vi gjør dem, vi prøver det beste vi kan. Så handlingene er jo der, og når vi må gjøre dem, så må vi prøve å utføre dem etter beste evne» (R1).

R5 uttrykker at arbeidet knyttet til hvitvasking er for å tilfredsstillе myndighetene på enkelte oppdrag.

«For de fleste selskap som vi reviderer tenker jeg at det ikke er så stor risiko for hvitvasking, og for disse selskapene tenker jeg at mange av handlingene knyttet til hvitvasking blir gjort for å tilfredsstillе myndighetene» (R5).

R3 påpeker at en stor del av revisjonshandlingene er knyttet til krav fra myndighetene, og at dersom kravene ikke hadde vært til stede ville man gjort mindre arbeid der man anser risiko for å være lav.

«Ja, i forhold til å tilfredsstille tilsynsmyndighetene, så må man jo gjøre de handlingene som kreves. Så hvis det ikke hadde vært for det, så hadde det jo sikkert vært mindre handlinger i noen tilfeller, der man ikke føler at behovet er der» (R3).

Integrering av hvitvaskingsarbeid

Respondentene (Ri) er noe blandet i hvorvidt hvitvaskingshandlingene forbedrer revisjonen av årsregnskapet. R1 mener at økt fokus er positivt, men at handlingene ikke nødvendigvis styrker revisjonen.

«Jeg tror jo at vi til en viss grad kanskje har fått mer fokus på det, men altså, vi ville jo tatt tak i veldig mye av de tingene gjennom ordinær revisjon uansett. Og de formelle tingene vi må igjennom. Det er jo ikke noe som gjør revisjonen noe bedre. I mine øyne. Altså vi gjør jo bare en ren oppdragsvurdering totalt sett, så har man jo historisk gjort ID kontroller og har laget engasjement brev og den biten der» (R1).

R3 opplever at handlingene knyttet til hvitvaskingsregelverket sett opp mot ISA 240 bidrar til å gjøre revisjonen bedre ved å ha fokus på både misligheter og hvitvasking, men at det er utfordrende å avdekke slike transaksjoner i praksis. R4 ser visse positive aspekter der hvitvasking integreres i revisjonen. *«... Jeg tenker at når du har hvitvasking i bakgrunnen så blir jo revisjonen bedre også» (R4).*

Samtlige av respondentene (Ri) er enige i at mye av hvitvaskingsarbeidet er en integrert del av revisjonen, men at deler av det kan ses på som et arbeid utenfor den ordinære revisjonen.

«Det blir det blir jo litt både og da altså en del går jo på en måte direkte på det vi inne på i revisjon da, altså mistenkelige transaksjoner og sånne ting, men så er det jo liksom litt tilleggsdimensjon med hvitvasking som kommer liksom i tillegg til på utsiden av revisjonen» (R2).

R1 og R2 enige i at mye av arbeidet knyttet til kundetiltak og dokumentasjon ses på som en tilleggsoppgave. Dette er oppgaver som oppleves både som tid- og ressurs krevende på bakgrunn av

det detaljerte og omfattende arbeidet som kreves for å følge reglene, spesielt når det gjelder kunder som respondentene (Ri) mener ikke nødvendigvis utgjør en risiko for hvitvasking.

«... at man må gjøre det hvert år, selv om det er kunder man på en måte både kjenner godt og som driver i bransjer som det ikke er noen spesiell risiko med og sånn så må man jo igjennom de her tingene uansett» (R2).

R1 nevner at kundene er innom mange ledd av rapporteringspliktige før revisor. *«For meg er det litt sånn dobbelt jobb i forhold til det banker gjør. Enhver kunde vi har, har jo også en bankforbindelse. Og da blir jobben gjort dobbelt» (R1).*

Selv om samtlige av respondentene (Ri) mener de har en viktig rolle i arbeidet med anti-hvitvasking, uttrykker R1 at hvitvaskingsarbeidet også ses på som et pålagt krav.

«Det første som faller meg inn at det er et krav som for meg er tredd nedover revisor og diverse instanser i Norge. Det er det første som faller meg inn. Så ligger det jo noen realiteter bak det, og vi er jo tett på i forhold til gjennomgang av økonomiske tall da og det er jo sånn sett naturlig at revisor har en rolle innenfor hvitvasking, eller anti hvitvasking» (R1).

Det ses på som en naturlig del av arbeidet å ha fokus rettet mot mistenkelige transaksjoner og R3 understreker at revisor allerede gjør mange handlinger knyttet til inntektsrevisjon.

«Ja, jeg føler vel at vi alltid prøver å tenke på samme måte som ved revisjon av inntekter da, at vi alltid prøver å tenke at det er risiko på inntekter og at du må revidere inntekter grundigere og ta hensyn til at det alltid skal være presumpsjon for misligheter knyttet til inntekter (R3)».

Omtrent 30% av respondentene (Rs) svarer at de «hverken eller», eller «i liten grad» har kjennskap til indikatorlisten, se diagram (8). Av managerne svarer 67 %, at de har begrenset eller liten kjennskap til indikatorlisten.

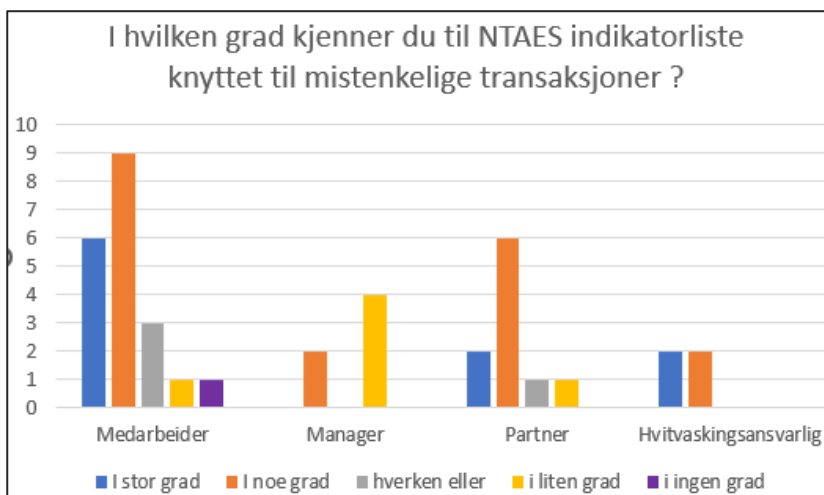


Diagram 8: Kjennskap til NTAES indikatorliste

Samtlige respondenter (Ri) gir uttrykk for at det kan være krevende å avdekke mistenkelige transaksjoner. Velutførte hvitvaskingsmetoder er spesielt utfordrende fordi transaksjonene ofte er godt kamuflert. Det kan være vanskelig å skille legitime forretningsaktiviteter og potensiell hvitvasking.

Respondentene (Ri) forteller at pliktene knyttet til kundekontroll og dokumentasjon både er tid- og ressurskrevende og R1 nevner at det er utfordrende å sikre at alle formelle krav etter hvitvaskingsloven er oppfylt for å unngå sanksjoner fra Finanstilsynet «*Det mest utfordrende er å føle at vi har gjort det vi skal og opp mot, altså at ikke vi kan bli tatt på noe fra Finanstilsynet egentlig. Det at vi har fått med oss enhver liten formell ting (R1)*».

Omtrent 61% av respondentene (Rs) svarer at det «i stor grad», avsettes nok tid og ressurser i foretakene til å gjennomføre hvitvaskingsarbeid, se diagram (9). Ved svaralternativ «i liten grad» og «i ingen grad», ble respondentene (Rs) gitt anledning til å forklare mulige årsaker til dette. En av årsakene som oppgis er at «*Mye av revisjonen baserer seg på rutine fra år til år. Det bygges for mye på tidligere utførte handlinger og kjennskap til kunden*». En annen årsak som nevnes er at revisor ofte har «*begrenset med tid, og press på effektivitet*» i revisjon. En siste årsak som nevnes er at man stoler på at andre instanser, som for eksempel bank, gjør en grundig jobb, og at man derfor gjør mindre arbeid selv.



Diagram 9: Tilstrekkelig tid og ressurser

5.3 Oppsummering

	Revisors rolle og plikter	Risikoklassifisering ved kundetiltak	Profesjonell skepsis	Hvitvaskingsarbeidet
Sentrale funn	<ul style="list-style-type: none"> - Revisor virker mer forebyggende enn avdekkende - Foretakene har sikret god opplæring og kompetanse - Hvitvaskingstransaksjon er vanskelig å avdekke på grunn av kompleksitet - Økt oppmerksomhet på hvitvaskingsarbeidet - Hvitvaskingsarbeidet ses på som både et påkrevd krav og som en viktig oppgave i revisjonen - Det er gitt tilstrekkelig opplæring i hvitvaskingsarbeid og etablert tilstrekkelig kunnskap om hvordan hvitvasking foregår 	<ul style="list-style-type: none"> - Tilfredsstillende rutiner knyttet til kundekontroll - Benyttes standardiserte systemer og maler - Revisor har tilsynelatende tilstrekkelig erfaring og kompetanse for å foreta risikovurderinger - Risikoklassifisering anses som utfordrende i praksis 	<ul style="list-style-type: none"> - Tiltro til at det ikke foregår hvitvasking i egen kundeportefølje - Erkjenner at man kan bli blåøyd ovenfor eksisterende klientforhold - Foretakene sikrer profesjonell skepsis med rotasjon og uavhengighetserklæringer 	<ul style="list-style-type: none"> - Økte forventninger knyttet til kundekontroll og dokumentasjon - Mye av arbeidet anses som sjekklisterbasert og som en byråkratisk øvelse - Mye arbeid utføres for å tilfredsstille myndigheter - Hvitvaskingsarbeidet er tid- og ressurskrevende - Frykt for sanksjoner og tap av bevilling for manglende etterlevelse - Noe redusert kjennskap til NTAES indikatorliste for mistenkelige transaksjoner - Revisor vil gjøre så godt de kan som følge av profesjon - Uenigheter knyttet til om hvitvaskingsarbeidet forbedrer den ordinære revisjonen - Kundetiltak anses som tilleggsoppgave, mens arbeid med mistenkelige transaksjoner anses som en del av den ordinære revisjonen

Tabell 6: Oversikt over sentrale empiriske funn.

6. Analyse og diskusjon

I dette kapittelet analyseres og diskuteres de empiriske funn mot teori og eksisterende forskning presentert gjennom dokumentasjonsstudiet i kapittel to og tre. På bakgrunn av dette forsøker vi å besvare våre to forskningsspørsmål.

6.1 Hvordan etterlever revisjonsbransjen kravene fra myndighetene på hvitvaskingsområdet?

Revisors rolle og egnethet

Revisors tjenester er godt egnet til å forebygge og avdekke hvitvasking som følge av revisors inngående kunnskap om oppdragsgiverens virksomhet (Finanstilsynet, 2023, s. 47). Jeppesen (2019) gir en oppfatning om at revisor er en del av frontlinjen i arbeidet med å beskytte samfunnet for økonomisk kriminalitet. På den andre siden viser Imeny et al. (2021) at revisor mener å ha begrensede muligheter til å avdekke slik kriminalitet. Våre empiriske funn sammenfaller med dette, der revisorene anerkjenner at de har en viktig rolle i kampen mot hvitvasking, men at arbeidet er mer forebyggende enn avdekkende. Bamle og Bru (2019) uttaler at det er vanskelig å oppdage lovstridige økonomiske handlinger ved ettersyn av regnskap. Våre funn underbygger dette. Revisorene påpeker kompleksiteten i hvitvaskingstransaksjoner og at disse er vanskelige å oppdage selv om revisor har faglig kompetanse for å forstå slike transaksjoner. Som presentert i dokumentanalysen skjer hvitvasking ofte gjennom flere ledd og gjerne på tvers av landegrenser som gjør det vanskelig å finne tilbake til opphavet til midlene. Transaksjoner kan ofte fremstå som legitime selv om de er knyttet til eksempelvis fiktive salg eller skatteunndragelser. Dette understreker at avdekking av hvitvasking er utfordrende. Varmedal et al. (2022) gjennomførte en studie som viser at revisor kun har bidratt til avdekking av et fåtall økonomiske straffesaker, noe som igjen underbygger vår empiri.

Videre kommer det frem av vår empiri at respondentene (Ri) kan se på revisjonsplikten som en forebyggende effekt for revisor. Det uttrykkes bekymring for at kriminelle kan forsøke å omgå de fastsatte terskelverdiene for å unngå at regnskapet blir revidert. Ved at de kriminelle avviker selskapet eller unnlater å levere inn årsregnskap, for deretter å opprette et nytt selskap hver gang terskelverdien for revisjonsplikten nærmer seg, vil ikke eventuell hvitvasking bli oppdaget av revisor. Ved unngåelse av revisjon, mister man et viktig kontroll-ledd som vil gi et mulighetsrom for hvitvasking. Uavhengig av hva revisors evner er, kan revisjonsplikt og rollen som allmennhetens

tillitsperson, virke avskrekkende for enkelte kriminelle. I tidligere aksjelovgivning, var det revisjonsplikt for alle aksjeselskaper. I dag er det fastsatt terskelverdier for revisjonsplikt basert på omsetning, balansesum og antall ansatte (Aksjeloven, 1997, § 7-6). Omsetningsterskelen ble hevet fra 6 millioner kroner til 7 millioner kroner fra 01.05.2023 og det medfører at flere selskaper blir unntatt revisjonsplikt. Dersom revisjonsplikten ses på som avskrekkende for å begå lovstridige transaksjoner vil heller ikke hvitvaskingstransaksjoner bli gjennomført.

Finanstilsynet (2021a) uttalte at «svak ledelsesoppmerksomhet» var en medvirkende årsak til manglende etterlevelse av pliktene i hvitvaskingsloven etter tilsyn. Vår empiri motstrider dette. Revisorene uttrykker økt oppmerksomhet rundt hvitvasking, spesielt som følge av ny hvitvaskingslov. Det understrekes at det rettes stort fokus for å imøtekomme lovens krav, og at overholdelse av krav er viktig. Det ser ut til at det økte fokuset har ført til en større bevissthet blant revisorer om behovet for å bidra til å bekjempe hvitvasking. Det er nærliggende å tenke at ledelsens holdninger knyttet til hvitvaskingsarbeidet forplantes nedover i foretakene. På denne måten kan ledelser som er oppmerksomme og som viser engasjement for etterlevelsen være avgjørende for at de øvrige ansatte vil gjøre en tilstrekkelig innsats med arbeidet.

Som nevnt i dokumentanalysen kreves det god opplæring og kunnskap om hvordan hvitvasking foregår, og det er krav i hvitvaskingsloven til å gjennomføre tilstrekkelig opplæring av ansatte i hvitvaskingsarbeid. Våre funn tyder på at revisjonsselskapene avsetter tilstrekkelig med tid og ressurser til opplæring og arbeid knyttet til hvitvaskingsloven, og det er generelt høy tillit til at ledelsen i revisjonsselskapene er oppmerksomme på hvitvaskingsarbeid. Den økte oppmerksomheten kan se ut til å føre til økt bevissthet for å integrere hvitvaskingsarbeidet i den ordinære revisjonen.

Revisors blåøydhet

Nolder og Kadous (2018) forklarer at profesjonell skepsis inneholder et tankesett og en holdning. Holdninger er knyttet til tro og følelser, og med grunnlag i vår empiri kan det se ut til at revisor legger tillitsforholdet til grunn ved arbeidet med hvitvasking. Tillitsforholdet kan påvirke holdningen til revisor ved at de blir mindre kritiske når de blir stilt ovenfor ulike påstander eller bevis. Dette kan i noen tilfeller føre til en blåøydhet der revisorer ikke lenger ser kritisk på aktiviteter som de tidligere ville ha gransket nøye. Våre funn tyder på at medarbeidere er mer skeptiske enn øvrige stillinger noe

som underbygger denne påstanden. Medarbeidere som har begrenset kjennskap til kunden, kan være mer skeptisk enn en erfaren revisor som kjenner kunden godt. Holdninger kan svekkes over tid og følelser ovenfor kunden kan føre til skjevheter. Dette sammenfaller med det Bazerman (2002) skriver om bias, der revisor kan gjøre svak revisjon på grunnlag av skjevheter og partiskhet gjennom tette relasjoner med sine klienter.

Revisor ble kritisert av Finanstilsynet (2021a) for manglende skepsis til egen kundeportefølje i forbindelse med tematilsynet av 2021, og vår empiri kan tyde på at Finanstilsynet til dels har rett i sine antakelser. Våre respondenter (Ri) ser ut til å være innforstått med at revisor kan bli blåøyd, og anerkjenner at det er viktig å utføre tiltak for å forhindre at man blir for naiv for egen portefølje. På en annen side kan det også tenkes at god kjennskap til kunden ikke er utelukkende negativt for den profesjonelle skepsisen. Gjennom god kjennskap til kunden og erfaring fra tidligere års revisjon har revisor opparbeidet seg en forståelse av regnskapet, og dersom det tidligere har forekommet feil, eller det er oppdaget mistenkelige transaksjoner, vet revisor at hen må øke sin aktsomhet ved revisjonen.

De fleste respondentene (Rs) har gitt uttrykk for at de har liten tro på at hvitvasking foregår i egen kundeportefølje. Dette kan indikere en manglende skepsis, til tross for at flere påpeker at skepsis er viktig. Dersom revisor tror at hvitvasking ikke skjer, tilsier dette lavere risikovurdering, og dermed mindre omfang av handlinger, noe som kan virke selvforsterkende ved at revisor ser mindre etter tegn på hvitvasking. Etter ISA 200 skal ikke revisor la seg overbevise selv om hen har god kjennskap til kunden, og at kunden har handlet med integritet tidligere (IAASB, 2009a). Det er derfor viktig at revisor, til tross for god kjennskap, fremdeles opprettholder en kritisk holdning. Våre funn avviker til dels fra revisors plikt etter ISA 200. Revisor legger god kjennskap til kunde til grunn for sine risikovurderinger, men det indikeres også at revisor er oppmerksom på at man kan bli blåøyd.

Det kan tenkes at revisor, ved å gjennomføre oppdragsvurderinger og fortsettelsesvurderinger etter god revisjonsskikk, sørger for og ikke påta seg oppdrag hvor risiko for hvitvasking er høy, og sørger for å kvitte seg med oppdrag hvor risikoen har økt betydelig. Revisor er strengt underlagt tilsyn også når det gjelder ordinær revisjon, og er dermed insentivert til å gjøre en god revisjon for å opprettholde sitt inntektsgrunnlag. Dersom sannsynligheten for økonomisk kriminalitet er høy i et regnskap, bør revisor sannsynligvis fratre som revisor etter revisorloven.

Kundetiltak og risikoklassifisering

Vår empiri viser at det er noe motstridene funn mellom respondentene (Ri) og (Rs) knyttet til utføring av risikoklassifisering av kunder. Respondentene (Ri) uttrykker at risikovurdering av kundeforhold er noe av det som er mest utfordrende i praksis, og da særlig for kunder som revisor kjenner godt til. Derimot svarer respondentene (Rs) at de har tilstrekkelig kunnskap og er relativt trygge på risikoklassifiseringen av kundene. En mulig forklaring på dette, kan være at spørsmålet i spørreundersøkelsen kan ha blitt oppfattet som mer kvantitativt. Mange av respondentene (Rs) oppgir i tekstsvaret at det benyttes sjekklister med indikatorer for å gjøre risikoklassifisering. Dette kan føre til at egen vurdering uteblir, og at klassifisering anses lettere på grunnlag av sjekklisestebasert arbeid. I intervjuene ble det stilt et åpent spørsmål, hvor respondentene (Ri) selv tok opp risikovurdering som utfordrende.

Finanstilsynet (2021a) kritiserte revisor for manglende etterlevelse knyttet til kundetiltak, både når det gjelder dokumentasjon av kundetaket og risikoklassifisering. Respondentene (Ri og Rs) erkjenner at de benytter seg av veiledninger utgitt av Finanstilsynet ved utføringen av kundetiltak. Ifølge Finanstilsynet (2019) er utgangspunktet for risikoklassifisering av kunder «normal» risiko for alle oppdrag. Som nevnt i dokumentanalysen vil man basere klassifisering på ulike risikoer ved en risikobasert regulering. Dette samsvarer med Finanstilsynets veiledning der man ved hjelp av indikatorer kan anse et oppdrag for å ha lav eller forhøyet risiko for hvitvasking. Dette ser ut til å harmonere med våre funn ved at respondentene (Rs) beskriver at de benytter ulike indikatorer ved risikoklassifisering. Disse indikatorene, som er basert på bransjetilhørighet, eierskaps- og kontrollstruktur og geografiske forhold, ser ut til å være i overensstemmelse med hva som forventes fra myndighetene i henhold til veiledningen. Finanstilsynet kritiserer PwC for manglende argumentasjon og beskrivelser av hvorfor revisor har plassert kundene i de ulike risikokategoriene etter periodisk tilsyn (Finanstilsynet, 2021b). Dette kan ses i sammenheng med funn fra våre respondenter (Ri) om at gode risikovurderinger er vanskelig i praksis, og det er flere revisjonsforetak som også er blitt sanksjonert på bakgrunn av skjønsmessige vurderinger (Orskaug, 2022). Dersom man opplever å bli sanksjonert for skjønsmessige vurderinger kan dette kunne føre til mer sjekklisestebasert arbeid.

Tilsynet bekrefter i nyere rapporter at de ser forbedring i etterlevelsen av pliktene (Finanstilsynet, 2023, s. 49). Vår empiri kan tyde på at dette er tilfelle ved at det tilsynelatende ser ut til at revisor har

etablert tilstrekkelig rutiner for etterlevelse av pliktene knyttet til kundekontroll etter tematisynet i 2021. Revisorene ser ut til å mene at dokumentasjonskravene overholdes, dog gjennom mye sjekklisterarbeid, og at kundetiltaket anses som tilstrekkelig for å imøtekomme myndighetens krav på dette området. FATF (2016) mener at sanksjoner skal virke avskrekkende, og som nevnt i dokumentanalysen er det flere avskrekkende eksempler på revisjonsselskap som har blitt ilagt store sanksjoner for manglende etterlevelse på dette området. Våre funn tyder på at dette er en av årsakene til at innsatsen knyttet til kundetiltak har blitt intensivert.

Hvitvaskingsarbeidet

I dokumentanalysen presenterte vi hvordan ny hvitvaskingslov ble utarbeidet. Den nye hvitvaskingsloven ble innført i 2018 etter at det ble rettet stort fokus mot å sammenstille norsk lov med internasjonale retningslinjer og anbefalinger. Finanstilsynet (2021a) har uttalt at det ikke er endringer i forventningene til revisor fra gammel lov og at revisors plikter stort sett er det samme. Våre empiriske funn motstrider dette og viser at revisor ikke er enig i Finanstilsynets syn. Det uttrykkes blant våre respondenter (Ri) at den nye loven fremstår som mer presis og det indikeres at det er lettere å forstå hvilke plikter som skal utføres, men at arbeidet er intensivert og at det er blitt mer rigid i forhold til tidligere når det gjelder krav til dokumentasjon. Revisorforeningen ved direktør Karen Kvalevåg (2021), uttaler at det ikke er tvil om at forventningene fra Finanstilsynet har økt, noe som samstemmer med våre funn.

Formålet med ordinær revisjon er å gi beskyttelse til regnskapsbrukerne ved å skape tillit til at regnskapet ikke inneholder vesentlig feilinformasjon. Fra dokumentanalysen viste vi at vesentlig feilinformasjon inkluderer mistenkelige transaksjoner, herunder hvitvaskingstransaksjoner, som ikke anses som gyldige for forretningsmodellen. Revisors arbeid med å sikre gyldigheten av transaksjoner inngår i den ordinære revisjonen etter god revisjonsskikk. Vår empiri tyder på at økt oppmerksomhet rundt hvitvasking tilsynelatende ser ut til å ha innvirkning på behovet for å integrere arbeidet med hvitvasking i revisjonsprosessen. Respondentene (Ri) uttrykker at arbeidet med å avdekke hvitvaskingstransaksjoner blir betraktet som en integrert del av ordinær revisjon. Videre viser funnene at revisorene til dels mener at den ordinære revisjonen blir bedre av å integrere hvitvaskingsarbeidet. Respondentene (Ri) påpeker at økt fokus på hvitvasking kan bidra til at den ordinære revisjonen blir bedre. Revisorene påpeker imidlertid at mye av arbeidet med

hvitvaskingstransaksjoner allerede gjennomgås uavhengig av hvitvaskingsloven, og at det derfor nødvendigvis ikke vil styrke revisjonen.

For å avdekke mistenkelige transaksjoner er revisor nødt til å ha kunnskap hvilke indikatorer som kjennetegner slike transaksjoner. NTAES (2017) har utarbeidet en indikatorliste som revisor bør være kjent med. Vår empiri viser at respondentene (Rs) har begrenset kjennskap til NTAES indikatorliste for mistenkelige transaksjoner. Det er noe bekymringsverdig at dem som jobber i førstelinjen i revisjonsproduksjon ikke har mer kjennskap til indikatorlisten. Dersom revisor ikke har inngående kjennskap til hva som kan være mistenkelig, vil det være utfordrende å bruke profesjonell skepsis for å undersøke dette nærmere. Funnet fra våre undersøkelser kan indikere at det er behov for ytterligere oppmerksomhet og opplæring i revisjonsselskapene knyttet til dette.

Tvedt og Thaysen (2015) konkluderer med at revisors arbeid etter ISA 240 er avgrenset til en del av økonomisk kriminalitet, men antar likevel at dersom revisor avdekker indikasjoner på eksempelvis hvitvasking at revisor undersøker og rapporterer forholdene i samsvar med hvitvaskingsloven. Dette underbygges av våre funn og styrker indikasjonen av at revisorer i praksis ikke skiller mellom misligheter og andre former for økonomisk kriminalitet i sitt revisjonsarbeid, selv om det er en juridisk distinksjon.

Hvitvaskingsloven er en særlovgivning som kommer i tillegg til revisorloven, og inneholder derfor nødvendigvis flere krav og plikter. Hvitvaskingsarbeidet understrekes å ha noen tilleggsdimensjoner for revisorene i våre funn. Disse oppgavene inkluderer kundetiltak og dokumentasjon, og gjelder særlig arbeid knyttet til de kundene som revisorene kjenner godt. Disse formelle pliktene er noe som respondentene (Ri) ikke mener forbedrer den ordinære revisjonen. Revisor er pålagt å gjennomføre oppdragsvurderinger og fortsettelsesvurderinger for sine klienter etter god revisjonsskikk og revisorene ser derfor på disse oppgavene som merarbeid som ikke tilfører revisjonen noen ytterligere verdi. De påpeker også at kundetiltak anses som et dobbeltarbeid fordi flere ulike rapporteringspliktige etter hvitvaskingsloven har de samme kundene. At flere rapporteringspliktige skal utføre kundetiltak av sine kunder gjør at kundene blir kontrollert gjentatte ganger, noe som krever ressurser fra flere ulike aktører.

Finanstilsynet (2021a) skriver i sine tilsynsrapporter at hvitvaskingsrutiner og kundetiltak bærer preg av å være utarbeidet ved hjelp av standardmaler som er utarbeidet av bransjeforeningen. Våre funn underbygger dette og mye tyder på at det fremdeles benyttes standardmaler og sjekklister i arbeidet med kundetiltak. I hvilken grad disse er tilpasset er noe usikkert da dette ikke fremkommer tydelig nok i vår empiri, og er noe som er nødvendig å forske videre på for å si noe om.

Pol (2018) mener at dersom myndigheter fokuserer for mye på å oppfylle dokumentasjonskrav så kan dette føre til en «sjekklister-mentalitet» der man prioriterer å oppfylle regler og standarder fremfor å oppnå faktiske resultater. Vår empiri underbygger dette. Respondentene (Ri) forklarer at arbeidet med kundetiltak og det økte kravet om dokumentasjon både er tid- og ressurs krevende for revisor, og dette ser ut til å være en av hovedgrunnene til at revisorene benytter mye sjekklister og standardmaler for å utføre disse oppgavene. Sjekklister hjelper revisorene med å holde oversikt over hvilke vurderinger som skal gjennomføres for å sikre etterlevelse av samtlige plikter. En risiko ved bruk av sjekklister er at oppgavene blir et samlebåndsbasert arbeid hvor revisor ikke lengre benytter seg av det profesjonelle skjønnets kunnskapsarbeider, men kun krysser ut for utførte handlinger.

I tillegg til tid- og ressursbruk er det som tidligere nevnt, en risiko for å bli sanksjonert for manglende etterlevelse av lovens krav. Vår empiri antyder at økte sanksjoner og dokumentasjonskrav, og et stadig økende press på tid, kan bidra til å føre revisor mot en mer byråkratisk rolle, fordi oppgaven anses som «noe du bare må igjennom». Revisorene indikerer at mye av arbeidet de gjør på hvitvaskingsområdet er for å tilfredsstille myndighetenes krav. Spesielt gjelder dette arbeid knyttet til kunder man kjenner, og som man anser har en lav risiko for hvitvasking. Våre funn harmonerer med Iversen og Basathurai (2022) sin studie der deres funn indikerer at revisor kan bli insentivert til en byråkratisk etterlevelse i arbeidet med hvitvasking.

MacLulich (2003) og Power (1997b) finner at revisjon i stor grad fremstår som et rituale for «beste praksis», i stedet for at revisor benytter sitt profesjonelle skjønn. Vår empiri underbygger dette da arbeidet ser ut til å være en øvelse for å tilfredsstille myndighetene. Den store utfordringen med dette er at revisor kan se ut til å overholde lovens krav, men substansen i dette arbeidet vil ikke nødvendigvis bidra til å oppnå formålet med å forebygge og avdekke hvitvasking. Slik vi ser det, vil ikke en fremleggelse av et godt dokumentert kundetiltak oppnå myndighetenes forventninger,

dersom forventningen er at revisor skal bidra til å avdekke hvitvasking. Varmedal et al. (2022) underbygger dette ved sin studie der hun finner at revisors manglende evne til å forebygge og avdekke hvitvasking skyldes fokus på engasjementsrisiko i stedet for revisjonsrisiko. Risiko for store sanksjoner og tap av rykte dersom revisor blir plukket ut for tilsyn, øker revisors engasjementsrisiko. Dersom revisor er presset på tid, og oppfatter at myndighetenes fokus ligger på kontroll av revisors dokumentasjon, øker risikoen for at revisor kan spille på informasjonsasymmetri. Ved å fokusere på den byråkratiske etterlevelsen av hvitvaskingsloven kan revisor oppnå reduksjon av sin engasjementsrisiko til fordel for å levere revisjon med høy kvalitet.

6.1.1 Delkonklusjon

Revisorene anerkjenner at de har en viktig rolle i kampen mot hvitvasking, men opplever at deres rolle først og fremst er forebyggende som følge av at hvitvasking er svært komplekst å avdekke. Selv om en del av arbeidet med hvitvasking anses som en integrert del av den ordinære revisjonen er det også mye av arbeidet som anses som et tilleggsarbeid. Den nye hvitvaskingsloven har økt myndighetenes forventninger til revisor, spesielt når det gjelder dokumentasjonskrav. Dette kan bidra til en mer standardisert tilnærming til arbeidet, noe som kan gå på bekostning av revisors profesjonelle skjønn. Myndighetene forventer at revisor er svært egnet til å forebygge og avdekke hvitvasking. Revisor mener ikke nødvendigvis hen er i posisjon til det. Det eksisterer et gap mellom hva myndighetene forventer, og hva revisor oppfatter seg i posisjon til. Det er behov for et tettere samarbeid og dialog mellom myndighetene og profesjonen. Dette kan avklare usikkerheter, og bidra til et mindre forventningsgap mellom revisor og myndighetene.

6.2 Hvordan kan regulering påvirke revisors innsats og engasjement med å forebygge og avdekke hvitvasking?

Behovet og bakgrunnen for ny hvitvaskingsregulering i Norge

Baldwin og Black (2016) fremhever at utfordringen med risikobasert regulering er å etablere en felles forståelse av risikoer på tvers av organisasjoner. Ross og Hannan (2007) påpeker at den konseptuelle forståelsen av risiko etter FATFs system er vag, og kravene som den risikobaserte tilnærmingen pålegger, innebærer en betydelig grad av usikkerhet. Det er derfor en rekke teoretiske og praktiske spørsmål som må løses dersom en risikobasert reguleringsform skal være effektiv. Det er ikke et entydig svar på hva som er god regulering. Dette underbygges av vår empiri, hvor flere respondenter uttrykker at risikovurderinger i praksis er vanskelig å dokumentere og argumentere for på en tilstrekkelig og hensiktsmessig måte.

En kan undre seg om alle FATFs medlemsland har en felles oppfatning og forståelse for risiko, og om denne kan ha endret seg i løpet av de 34 årene som FATF har eksistert. Pol (2020) påpeker at selv om FATFs system for anti-hvitvasking har gjennomgått flere revisjoner de siste 10 år, er systemet i det store og hele det samme i dag som i 1989. Utne (2019) poengterer at det kan være andre faktorer enn systemets effektivitet som gjør at stadig flere land adopterer FATFs anbefalinger. En viktig faktor ser ut til å være evalueringssystemet i FATF, og at publisering av til dels kritiske evalueringsrapporter kan bidra til økte transaksjonskostnader og mindre velfungerende finansielle markeder i et land. Dette illustrerer makten som FATF ser ut til å ha for å kunne presse sine anbefalinger på stadig flere land.

Norge må innrette seg etter EU som følge av EØS-avtalen. EUs direktiver på hvitvaskingsområdet er i stor grad harmonisert med FATF, som igjen er et produkt av G7 landene. Spørsmålet er hvorvidt Norge hadde behov for et nytt hvitvaskingsregelverk i utgangspunktet, og hva som var galt med det gamle regelverket. Vi har redegjort for Baldwins (2012) fem kriterier for å vurdere om et reguleringsystem er godt, akseptabelt eller trenger reformasjon. Sosiale mål og effektivitet er to av kriteriene som spiller inn.

Norge var ingen bananrepublikk eller fristat for økonomisk kriminalitet før 2018. FATFs evalueringsrapport (2014) kritiserte imidlertid Norges anti-hvitvaskingssystem for å være lite effektivt. For Norge, er G7 og EU viktige handelspartnere, og det er derfor ikke ønskelig å komme i

konklikt med disse. FATF (2014) la press på myndighetene og Finanstilsynet, og gikk langt i å mene at Finanstilsynet ikke la ned tilstrekkelig innsats i forhold til gjennomføring, intensitet og omfang av tilsyn. FATF (2014) mente videre at myndighetene manglet tilstrekkelig forståelse av hvitvaskingsrisiko i Norge, og at sanksjonskompetansen til myndighetene var fraværende. Det var FATF som mente at Norge hadde et for lite effektivt hvitvaskingssystem på flere områder. Dette var en viktig katalysator for lovendringen, og la grunnlaget for forarbeidene til ny hvitvaskingslov, hvor FATFs anbefalinger i stor grad ble implementert.

Effektiviteten av dagens anti-hvitvaskingssystem i Norge

Nasjonal omfangsundersøkelse (2023) av økonomisk kriminalitet viser at andelen bedrifter som utsettes for økonomisk kriminalitet ligger på et stabilt lavt nivå, og på nivå med andelen fra SSBs undersøkelse fra 2008, rundt 17 %. Samtidig viser undersøkelsen at små foretak i Norge anser risikoen som lav for å bli utsatt for økonomisk kriminalitet, herunder hvitvasking. Det er kun 1% som oppgir at de har vært utsatt for hvitvasking i deres virksomhet. Små foretak utgjør 85 % av alle foretak i Norge. Små og mellomstore revisjonsforetak, reviderer i hovedsak andre små og mellomstore foretak. Dette kan underbygge vår empiri hvor et flertall revisorer mener hvitvasking ikke foregår i deres kundeportefølje. Det kan for eksterne og for myndighetene fremstå usannsynlig, men av statistikk fra Nasjonal omfangsundersøkelse (2023) kan det like gjerne være en god faglig risikovurdering. Det er revisorene som kjenner kunden og deres forretningsmodell, derfor er det viktig å balansere skepsis og faktiske forhold.

Vår dokumentanalyse viser at kriminelle nettverk har profesjonalisert sin aktivitet og at kompleksiteten er stor, noe som gjør hvitvasking vanskelig å oppdage. Forgreininger over distrikts og landegrenser bidrar til at etterforskningen ofte blir svært ressurskrevende. Politidirektoratet (2022) påpeker at inndragning av utbytte er sentralt i bekjempelsen av alle former for profittmotivert kriminalitet. Det konstateres at antallet anmeldelser som gjelder hvitvasking fremdeles fremstår kunstig lavt – med kun 195 anmeldelser i 2022, og at dette er på nivå med året før. Antall anmeldelser av økonomisk kriminalitet har gått ned med 1 % fra 2020 til 2021, og har falt jevnt og trutt fra 2018 til 2021 (Rasmussen et al., 2023).

Til tross for ny hvitvaskingslov med et økt fokus på effektiv etterlevelse, er antallet rapporteringer fra revisjonsbransjen fortsatt en forsvinnende liten andel mot hva som legges ned av arbeid og ressurser

knyttet til overholdelse hos revisjonsforetakene. Som vist i kapittel 4.4.2 har antallet MT-rapporter økt med rundt 20 % fra 2021 til 2022. Dersom antallet MT-rapporter øker, og antallet anmeldelser ikke gjør det, er det grunn til å stille spørsmål om reguleringens effektivitet. Statistikk fra Økokrim over MT-rapporter viser ingen signifikant endring i antall meldinger fra revisor i årene før ny hvitvaskingslov (til og med 2018) og etter ny hvitvaskingslov (fra og med 2019) (Økokrim, u.å.-b). Antallet MT-rapporter fra revisor var 45 stykker i 2014 mot 41 stykker i 2021, altså har rapportering fra revisor, holdt seg relativt stabilt i perioden før og etter innføring av ny hvitvaskingslov. Basert på vår empiri, kan det se ut til at terskelen for rapportering av MT-rapporter hos revisor er høy. Rapportering er et manuelt arbeid for revisor som krever god dokumentasjon og risiko for tap av kundeforhold. Økokrim og PST (2022) skriver i sin risikovurdering at det er flere eksempler på der revisor har rapportert om forhold og som i etterkant har fått et rykte i bransjen for å være den som varslar. Dette underbygger at det kan være en reell frykt for tap av kunder. Det antas at når revisor først rapporterer, så foreligger det sterke og godt dokumenterte mistanker om at det foregår mistenkelige forhold.

Våre funn fra dokumentanalysen tyder på at dagens globale system for anti-hvitvasking er lite effektivt med tanke på reguleringens formål, og at det ikke ser ut til å være politisk vilje til å erkjenne problemet. Pol (2019) påpeker at dagens regulering på hvitvaskingsområdet, har nær null innvirkning på økonomisk kriminalitet og viser gjennom studier at andelen kriminelle midler som blir avskåret, er betydelig lavere enn myndighetenes intensjoner. Samtidig som Norsk økonomi vokser, faller inndragning fra kriminelt utbytte. Inndragning fra økonomisk kriminalitet var mindre i kroner i 2021, sammenlignet med 2014. Ifølge Økokrim (u.å.-b) ble det inndratt 70 millioner kroner fra straffbare handlinger i 2021. Dette anses som marginalt i forhold til antatt omfang av økonomisk kriminalitet. Det må nevnes at dette gjelder inndragning fra all økonomisk kriminalitet i Norge, og ikke bare hvitvasking. Statistikk fra Økokrim (u.å.-b) og Politidirektoratet (2022) indikerer at det ikke er særlig endring eller økning i inndragning av kriminelt utbytte etter innføring av ny hvitvaskingslov. Det reiser spørsmål om dagens anti-hvitvaskingssystem er hensiktsmessig utformet.

Inndragning av utbytte fra økonomisk kriminalitet er et viktig mål for myndighetene. Av vår dokumentanalyse, ser det ut til at myndighetene inndrar mer i sanksjoner fra de rapporteringspliktige enn utbytte fra de kriminelle. Ifølge FATF (2014) skal sanksjoner for manglende etterlevelse av reguleringen virke avskrekkende og vår empiri samsvarer med dette. Våre respondenter (Ri)

uttrykker at de forsøker å etterleve sine plikter for å unngå sanksjoner for manglende etterlevelse etter at flere revisjonsselskaper har fått store bøter ved tilsyn. Selv om sanksjonering kan være rasjonelt for avskrekking, kan en imidlertid spørre seg om i hvilken grad det er hensiktsmessig å straffe en bransje som forsøker å etterleve et system som ikke ser ut til å fungere optimalt. For små og mellomstore revisjonsforetak med begrensede ressurser, kan dette bidra til et økt fokus på en byråkratisk etterlevelse av et omfattende regelverk, og mindre på bruk av revisors profesjonelle skjønn og skepsis for å forebygge og avdekke hvitvasking.

Pol (2020) påpeker at å skylde på finansinstitusjoner og rapporteringspliktige kan være praktisk for myndighetene. Med et komplekst regelverk og milliarder av transaksjoner, og med fordelene av ettersyn hos de rapporteringspliktige, kan feil alltid bli identifisert, og kan forsterke innsatsen for å lete etter mangelfull etterlevelse. Eksempelvis kan dette være hos revisor som rapporteringspliktig. Postdoktor Joel Berge (2022) ved NHH mener at etterforskning som egentlig er politiets og det offentliges oppgave, på et vis har blitt privatisert. Dette underbygges av Rui og Søreide (2020) som skriver «*Problemet er heller at staten skyver ansvaret for håndheving av regler over på næringslivet*». Etter våre empiriske funn kan det ikke være revisors overholdelse av loven som er det virkelige problemet, men mer grunnleggende problemer med selve politikken og reguleringen. Statistikken illustrerer omfanget av problemet som vedvarende, og som ikke blir adressert av regulerende myndigheter. Dette underbygges av Rui og Søreide (2020), som skriver «*Bankene kan holdes strafferettslig ansvarlige hvis de ikke overvåker godt nok. Hva som er «godt nok» for hva slags risiko er imidlertid ikke særlig godt definert*». De samme utfordringene må antas å gjelde revisor som rapporteringspliktig.

Dersom revisor oppfatter sitt arbeid som rent byråkrati for å unngå sanksjoner, er det plausibelt at revisor i tilfeller hvor revisjonsrisiko oppfattes som lav, tar snarveier med tanke på dokumentasjon, og utfører så lite arbeid som mulig. Denne vurderingen er ikke i tråd med myndighetenes forventning, og ved et tilsyn, kan revisor bli sanksjonert for dette selv om revisors vurdering i realiteten er riktig. Krav til å dokumentere sine vurderinger er revisor kjent med gjennom sin profesjon, og oppfattes ikke som urimelig, men dobbeltarbeid uten at risiko oppfattes som reell kan indikere en ineffektivitet. Vår empiri antyder at det er utfordrende for revisor å få tilstrekkelig integrert deler av hvitvaskingsloven med ordinær revisjon, slik at dobbeltarbeid kan unngås. Dette gjelder i hovedsak for arbeid knyttet til de formelle pliktene. Som vi har redegjort for i dokumentanalysen, bidrar ikke

nødvendigvis økt regulering til økt effektivitet. Økt regulering hjelper heller ikke nødvendigvis revisor til å forebygge og avdekke hvitvasking.

Myndighetene fremhever økning i antall MT-rapporter som høydepunktet i årsrapporten til EFE (Økokrim, 2022b). Antallet MT-rapporter må forstås som en kvantitativ størrelse. Antallet meldinger som sendes inn er i utgangspunktet uavhengig av hva som faktisk inndras av utbytte. Dersom det ikke er ressurser til å etterforske meldingene nærmere hos myndighetene, kan antallet MT-rapporter være uendelig uten at dette bidrar til økt avdekking av hvitvasking. Av statistikk fra Økokrim (u.å.-b), kan det se ut til at flaskehalsen ligger hos myndighetene. Dette underbygges av statistikk fra Nasjonal Omfangsundersøkelse (2023), hvor den mest vanlige årsaken til manglende anmeldelse av økonomisk kriminalitet er en oppfattelse av manglende ressurser hos politiet til etterforskning. Det er anslagsvis enorme etterlevelseskostnader knyttet til hvitvaskingsarbeid, fokuset og innsatsen hos de rapporteringspliktige øker, men ressursene ser ikke ut til å øke i etterforskning og tiltale-leddet hos myndighetene. Økokrim (2022a) skriver i sin årsrapport at det arbeider 178 årsverk i etaten i 2022, mot 173 i 2020. Ressursmangel hos myndighetene underbygges også av Rui og Søreide (2020) som skriver «*Flere tusen rapporter sendes til Økokrim årlig mens kun noen få fører til etterforskning og sak. Dermed klarer heller ikke staten å etterleve sine forpliktelser til å inndra kriminelt utbytte*». Pol (2018) mener at økt forbruk av tid bør stå i forhold til nytten når det kommer til hvitvaskingsarbeid. Økt rapportering bør føre til resultater med inndragning eller domfellelse av kriminelle. Dersom myndighetene ikke øker sin innsats til tross for at revisor gjør det, er det nærliggende at revisor kan spørre seg om viktigheten av å legge ned et omfattende arbeid på området. Det kan være lite motiverende for revisor å sette inn ressurser knyttet til ytterligere hvitvaskingsarbeid dersom hen opplever at det ikke er tilstrekkelig ressurser hos myndighetene til å følge opp arbeidet. En slik skjevfordeling av innsats, kan føre til at revisor fokuserer på at egen engasjementsrisiko til fordel for revisjonsrisiko.

Amundsen (2021) påpeker at det jobbet 400 personer med antihvitvasking i DnB i 2019, og at det jobbet 60 personer med det samme i KPMG. Tidligere leder for antihvitvaskingsenheten i DNB, Roar Østby ble sitert i Dagens Næringsliv: «*Det er ikke noen vits i å ringe Økokrim, for beskjeden var som regel: Det har vi ikke kapasitet til*» (Langved et al., 2020). UiB-jusprofessor Jon Petter Rui mener dette er beskrivende for hvordan samfunnet forholder seg til økonomisk kriminalitet;

«Mens en bank som DnB selv kanskje bruker en halv milliard kroner på ansatte og konsulenter som skal granske økonomisk kriminalitet, så er ressursbruken hos det offentlige blitt helt minimal. Påtalemyndigheten er grovt underdimensjonert i møtet med økonomisk kriminalitet» (Amundsen, 2021).

Til sammenligning jobber det 600 personer med overvåkning av økonomisk kriminalitet i DnB i 2023, og det uten at det avdekkes mer kriminelt utbytte eller fører til flere domfellelser (Giske, 2023). Det indikerer behovet for å se nærmere på effektiviteten til hvitvaskingsloven og anti-hvitvaskingsystemet i FATF. Dette understrekes av Rui og Søreide (2020) som skriver at *«Mye oftere må rapportene om mistenkelige transaksjoner føre til etterforskning og utgjøre grunnlag for inndragning.»*

Baldwin et al. (2012) og Pol (2020) understeker at et større omfang av regulering, uten at reguleringen oppfattes som mer effektiv, øker forventningsgapet mellom myndighetene og revisor. Systemet ser ut å være svært lite effektivt, også i Norge. Det kan diskuteres om dagens hvitvaskingslov bidrar til mer forebygging enn avdekking av hvitvasking. Pol (2020) påpeker imidlertid på at det er vanskelig å måle, da det ikke finnes noen felles parametere for måling av effekten av anti-hvitvasking. Dette underbygges av Rui og Søreide (2020) som skriver *«Mens bankenes kostnader for kontrolltiltak er enorme, har vi som forskere nærmest ikke noe empirisk grunnlag for å vurdere tiltakenes effekt på problemene som skal bekjempes. Kanskje er hvitvasking av storstilt kriminalitet like enkelt som før».* Dette illustrerer en økning i ressursbruk hos de rapporteringspliktige, herunder revisor for å etterleve regelverket. Det antas at det reelle omfanget av økonomisk kriminalitet bør ha blitt redusert, eller holdt seg på et stabilt nivå etter innføring av ny hvitvaskingslov i Norge. Dette er likevel ikke noe vi har grunnlag for å uttale oss ytterligere om, og krever videre forskning. Basert på våre empiriske funn kan det tyde på at revisors ressursbruk knyttet til etterlevelse av regelverket har økt etter innføring av ny hvitvaskingslov, uten at dette ser ut til å øke revisors resultater knyttet til undersøkelse og rapportering. Dette bidrar til forventningsgapet som vi påpekte i kapittel 6.1 der myndighetenes forventninger ikke samsvarer med revisors prestasjoner knyttet til hvitvaskingsarbeidet.

6.2.1 Delkonklusjon

Økt regulering kan bidra til klarhet i hvilke plikter revisor skal utføre, men dette medfører også økte dokumentasjonskrav som påvirker revisors arbeid. Det er behov for å se nærmere på effektiviteten av dagens anti-hvitvaskingsystem for å øke sannsynligheten for inndragning av utbytte fra kriminell aktivitet og for å styrke revisors motivasjon til å bidra til økt forebygging og avdekking av hvitvasking gjennom sitt arbeid.

Manglende ressurser og prioritering fra myndighetene ser ut til å være en begrensning i systemet, og kostnadene ved etterlevelse av hvitvaskingsloven kan oppleves mindre meningsfylt for revisor dersom rapportering ikke fører til vesentlige resultater. Ved at revisor reduserer sitt arbeid til et minimum og går over til en byråkratisk etterlevelse vil ikke revisor leve opp til myndighetenes forventninger som rapporteringspliktig. Revisor har kommersielle interesser, og det bidrar til at revisor fokuserer på sin engasjementsrisiko fremfor revisjonsrisiko. Dette er med på å øke forventningsgapet mellom myndigheter og revisor. For å redusere forventningsgapet bør utfordringene knyttet til ressurser hos myndighetene og manglende resultater knyttet til avdekking adresseres. Dette har betydelig samfunnsøkonomisk relevans, da revisorer har den faglige kompetansen som er avgjørende for å utøve en sentral rolle i kampen mot hvitvasking.

7. Konklusjon

Vi skal i dette kapittelet konkludere på vår problemstilling: *«Hvorfor kan det oppstå et gap mellom myndighetenes forventninger og revisors etterlevelse av hvitvaskingsloven, og hvordan kan gapet reduseres?»*. Før vi til slutt gjør vi rede for forslag til videre studier.

Vår studie viser at revisor ser på seg selv som en viktig aktør i kampen mot hvitvasking og ser ut til å etterleve hvitvaskingsloven i stor grad. Revisor oppfatter sin rolle som mer forebyggende enn avdekkende. Økt fokus på hvitvasking etter innføring av ny hvitvaskingslov er oppfattet som positivt, og bidrar til å rette revisors oppmerksomhet mot bekjempelse av et viktig samfunnsproblem. Selv om fokuset har økt, viser studien et kompetansebehov knyttet til NTAES indikatorliste og risikovurderinger. Det er viktig at revisjonsselskapene fortsetter å fokusere på opplæring internt, spesielt knyttet til risikovurderinger og NTAES indikatorliste over mistenkelige transaksjoner for å heve sannsynligheten for at hvitvasking kan forebygges og avdekkes av revisor.

Hvitvaskingsloven pålegger revisor en rekke tilleggsoppgaver som ikke kan integreres naturlig i revisors ordinære revisjonsoppgaver. En del av disse oppgavene blir ikke oppfattet av revisor som relevante for å forebygge og avdekke hvitvasking. Som følge av stor risiko for sanksjoner og tap av rykte, bidrar dette til økt risiko for at revisor fokuserer på den byråkratiske etterlevelsen av loven, fremfor å benytte sin tid og kunnskap til å bidra i det viktige arbeidet med å bidra til bekjempelse av hvitvasking. Revisor er godt faglig egnet, og innehar høy fagkunnskap som er relevant for å bekjempe økonomisk kriminalitet. Det er således uheldig dersom myndighetene ikke ser verdien av revisor som kunnskapsarbeider, og presser revisor mot en rolle som byråkrat og en forlengelse av påtalemyndigheten.

Vår studie avdekker utfordringer med hvitvaskingslovens effektivitet når det kommer til å avdekke hvitvasking, og straffe de kriminelle ved å inndra utbytte fra økonomisk kriminalitet. Ny hvitvaskingslov ser ikke ut til å ha bidratt til økt inndragning av utbytte fra økonomisk kriminalitet eller økt rapportering fra revisor. Dersom de kriminelle skal straffes, er det behov for å se på ressursene som tilføres myndighetene til etterforskning og tiltale høyere opp i systemet. Slik reguleringen er utformet i dag, ser det ut til at kostnadene knyttet til sanksjoner, etterlevelseskostnader og tilsynskostnader overstiger inntektene fra det som inndras fra kriminelt utbytte med god margin, noe som er vanskelig å forsvare for samfunnet og de rapporteringspliktige.

At systemet ikke virker effektivt, bidrar til redusert engasjement hos de rapporteringspliktige, større gap mellom myndigheter og revisor, og til å øke revisors fokus mot en byråkratisk etterlevelse av regelverket for å redusere sin engasjementsrisiko.

For å redusere dette gapet og forbedre hvitvaskingsbekjempelsen, kan det være nødvendig med tiltak fra myndighetene for å balansere behovet for etterlevelse med revisors fleksibilitet til å benytte sin erfaring og profesjonelle skjønn for å oppnå målet om å avdekke mistenkelig aktivitet som en integrert del av revisjonen. Det er behov for en grundig gjennomgang og justering av reguleringen for å oppnå mer effektiv forebygging og avdekking uten å overbelaste revisor med unødig byråkrati.

7.1 Forslag til videre forskning

For den videre forskningen, anbefaler vi at det gjennomføres flere studier knyttet til effekten av anti-hvitvaskingsarbeid i Norge, og hvordan ressursallokering hos myndighetene bidrar til inndragning av utbytte fra økonomisk kriminalitet. Dette kan gi verdifull innsikt til hvordan inndragning av utbytte kan økes, og de samfunnsøkonomiske kostnadene reduseres. En studie av effekten av sanksjoner på resultater knyttet til forebygging og avdekking av hvitvasking kunne vært interessant å gjennomføre. Dette kan gi innsikt i om sanksjoner er den mest hensiktsmessige måten å øke den faktiske etterlevelsen av hvitvaskingsloven.

Vi anbefaler også en studie av de samfunnsøkonomiske kostnadene ved etterlevelse av dagens hvitvaskingsregelverk mot de samfunnsøkonomiske gevinstene. Dersom kostnadene er betydelig høyere enn gevinstene, må dette adresseres av regulerende myndigheter. Videre hadde det vært interessant å gjennomføre en studie av hvordan endringer i lovverket kan bidra til økt effektivitet i revisjonen og mer målrettet avdekking av hvitvasking.

Oppblomstringen av kunstig intelligens og bruk av business analytics i revisjon er på full fremmarsj. Det kunne vært interessant å se mer på hvordan dette i større grad kan benyttes som verktøy mot avdekking av hvitvasking og økonomisk kriminalitet. Dette kan gi verdifull innsikt til revisjonsbransjen om hvordan verktøy kan bidra til mer effektiv etterlevelse av hvitvaskingsloven.

8. Litteraturliste

- Aksjeloven. (1997). *Lov om aksjeselskaper (LOV-1997-06-13-44)*. Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1997-06-13-44?q=asl>
- Almedal, S. S. (2021, desember 22). *Hvitvaskingssmell for regnskapsbransjen*. Finansavisen.no.
<https://www.finansavisen.no/nyheter/finans/2021/12/22/7793453/hvitvaskingssmell-for-regnskapsbransjen>
- Amundsen, B. (2021, april 19). *Politiet overlater etterforskningen av økonomisk kriminalitet til de mistenkte*. Forskning.no. <https://forskning.no/finans-kriminalitet-politikk/politiet-overlater-etterforskningen-av-okonomisk-kriminalitet-til-de-mistenkte/1841798>
- Baksaas, K. M., & Stenheim, T. (2021). *Regnskapsteori* (2. utg.). Cappelen Damm Akademisk.
- Baldwin, R., & Black, J. (2016). Risk based and problem based regulation: What's the problem? *Journal of Law and Society*, 43(4), 565–595.
- Baldwin, R., Cave, M., & Lodge, M. (2012). *Understanding Regulation* (2. utg.). Oxford University Press.
- Bamle, M., & Bruu, B. (2019). *Økonomisk kriminalitet* (1. utg.). Gyldendal Akademisk.
- Bazerman, M., Loewenstein, G., & Moore, D. (2002). Why Good Accountants Do Bad Audits. *Harvard business review*, 80, 96–102, 134.
- Bekjempelse av hvitvasking og terrorfinansiering i Norge*. (2023, januar 9). hvitvasking.no.
<https://hvitvasking.no/bekjempelse-av-hvitvasking-og-terrorfinansiering-i-norge/>
- DeFond, M., & Zhang, J. (2014). A review of archival auditing research. *Journal of Accounting and Economics*, 58(2), 275–326. <https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2014.09.002>
- Enheten for finansiell etterretning (EFE)*. (u.å.). Økokrim.no. Hentet 23. august 2023, fra <https://www.okokrim.no/enheten-for-finansiell-etterretning-efe.549302.no.html>
- Direktiv (EU) 2015/849—Fjerde hvitvaskingsdirektiv, EP, CONSIL, 141 OJ L (2015).
<http://data.europa.eu/eli/dir/2015/849/oj/eng>
- EØS-avtalen. (1994). *Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (AVT-1992-05-02-1)*. Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NLX2/avtale/avt-1992-05-02-1>
- FATF. (u.å.). *Who we are*. fatf-grafi.org. Hentet 19. juni 2023, fra <https://www.fatf-gafi.org/en/the-fatf/who-we-are.html>
- FATF. (2012). *International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation* (s. 144). FATF. <https://www.fatf-gafi.org/en/recommendations.html>

- FATF. (2014). *Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures—Norway* (Fourth Round Mutual Evaluation Report). FATF. www.fatf-gafi.org/topics/mutualevaluations/documents/mer-norway-2014.html
- FATF. (2023). *Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures* (1st Regular Follow-up Report, s. 8). FATF. <http://www.fatf-gafi.org/publications/mutualevaluations/documents/fur-norway-2023.html>
- Finansdepartementet. (2018, september 14). *Nytt hvitvaskingsregelverk trer i kraft 15. Oktober 2018*. Regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/aktuelt-regjeringen-solberg/fin/nyheter/2018/nytt-hvitvaskingsregelverk-trer-i-kraft-15.-oktober-2018/id2611047/>
- Finanstilsynet. (2019). *Veiledning om revisorers og revisjonsselskapers etterlevelse av hvitvaskingsregelverket* (14/2019). Finanstilsynet [Rundskriv]. <https://www.finanstilsynet.no/contentassets/ecc500e44fc7412f9c93bef8da84c9a3/veiledning-om-revisorers-og-revisjonsselskapers-etterlevelse-av-hvitvaskingsregelverket.pdf>
- Finanstilsynet. (2021a). *Etterlevelse av pliktene i hvitvaskingsloven* (s. 14) [Tematilsynsrapport]. Finanstilsynet. <https://www.finanstilsynet.no/nyhetsarkiv/tilsynsrapporter/2021/tematilsyn-rettet-mot-regnskapsforerforetaks-og-revisjonsforetaks-etterlevelse-av-pliktene-i/>
- Finanstilsynet. (2021b). *Vedtak om overtredelsesgebyr* (Tilsynsrapport 19/3148; s. 17). Finanstilsynet.
- Finanstilsynet. (2022a). *Veileder til hvitvaskingsloven* (4/2022). Finanstilsynet [Rundskriv]. <https://www.finanstilsynet.no/>
- Finanstilsynet. (2023). *Risikovurdering 2023—Hvitvasking og terrorfinansiering* (s. 72). Finanstilsynet. <https://www.finanstilsynet.no/contentassets/6de27c06627b490b9991c285a397cb1f/risikovurdering-2023-hvitvasking-og-terrorfinansiering.pdf>
- Finanstilsynet. (2022b). *Om Finanstilsynet*. Finanstilsynet.no. <https://www.finanstilsynet.no/om-finanstilsynet/>
- Fraser, S. A., Tangen, E., Delebakk, A. F., & Solheimsnes, P. A. (2022, desember 22). Antall inndragninger av utbytte stuper: – Har vært for lavt prioritert. *e24.no*. <https://e24.no/i/WRmA6g>

- Gilberg, B., & Bardal, K. G. (2019). Revisjonskvalitet og bestillerkompetanse. I L. Gårseth-Nesbakk, K. M. Baksaas, & T. Gustavsen (Red.), *Trender og utfordringer i regnskap og revisjon* (s. 165–178). Fagbokforlaget.
- Giske, M. E. (2023, februar 6). *DNB deler funn om økonomisk kriminalitet*. DNB Nyheter.
<https://www.dnb.no/dnbnyheter/no/samfunn/dnb-deler-funn-om-okonomisk-kriminalitet>
- Grimstad, E. (2021a). Kundetiltakene som må gjennomføres. *Revisjon og Regnskap*, 91(5), 4.
- Grimstad, E. (2021b). Undersøkelsesplikten. *Revisjon og Regnskap*, 91(8), 4.
- Helgesson, K. S., & Mörth, U. (2018). Client privilege, compliance and the rule of law: Swedish lawyers and money laundering prevention. *Crime, Law and Social Change*, 69(2), 227–248.
<https://doi.org/10.1007/s10611-017-9753-8>
- Hvitvasking*. (u.å.). Hentet 18. april 2023, fra <https://www.okokrim.no/hvitvasking.549310.no.html>
- Hvitvaskingsforskriften. (2018). *Forskrift om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering (FOR-2018-09-14-1324)*. Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2018-09-14-1324>
- Hvitvaskingsloven. (2018). *Lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering (LOV-2018-06-01-23)*. Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2018-06-01-23>
- Høgberg, A. P. (2008). Hvitvaskingsregelverkets historie og kilder. I A. P. Høgberg & U. Stridbeck (Red.), *Hvitvasking* (1. utg., s. 20–27). Universitetsforlaget.
- Imeny, V. M., Norton, S. D., Moradi, M., & Salehi, M. (2021). The anti-money laundering expectations gap in Iran: Auditor and judiciary perspectives. *Journal of Money Laundering Control*, 24(4), 681–692. <https://doi.org/10.1108/JMLC-09-2020-0105>
- Iversen, M. B., & Rasathurai, C. (2022). *Revisors opplevelse av mulighetene til innfri forventningene som følger av hvitvaskingsregelverket* [Norges Handelshøyskole].
<https://openaccess.nhh.no/nhh-xmlui/bitstream/handle/11250/3018305/masterthesis.pdf?sequence=1>
- Iversen, M. L. (2021, september 16). *Hvitvasking*. Økokrim.
<https://www.okokrim.no/hvitvasking.422268.no.html>
- IAASB. (2009a). *ISA 200 Overordnede mål for den uavhengige revisor og gjennomføringen av en revisjon i samsvar med de internasjonale revisjonsstandardene*. International Auditing and Assurance Standards Board.
<https://www.revisorforeningen.no/globalassets/fag/standarder-og-veiledninger/revisjonsstandardene/pr-20032023/isa-200-n-1122-20032023.pdf>

- IAASB. (2009b). *ISA 240—Revisorsoppgaver med og plikter til å vurdere misligheter ved revisjon av regnskaper*. International Auditing and Assurance Standards Board.
<https://www.revisorforeningen.no/globalassets/fag/standarder-og-veiledninger/revisjonsstandardene/pr-09022021-regnskapsar-fra-15122021/isa-240-0221-fra-regnskapsar-som-begynner-15.12.21-eller-senere.pdf>
- IAASB. (2019). *ISA 315—Identifisering og vurdering av risikoene for vesentlig feilinformasjon* (s. 130). International Auditing and Assurance Standards Board.
<https://www.revisorforeningen.no/globalassets/fag/standarder-og-veiledninger/revisjonsstandardene/pr-20032023/isa-315-0922-20032023.pdf>
- Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (1976). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, 3(4), 305–360.
[https://doi.org/10.1016/0304-405X\(76\)90026-X](https://doi.org/10.1016/0304-405X(76)90026-X)
- Jeppesen, K. K. (2019). The role of auditing in the fight against corruption. *The British Accounting Review*, 51(5), 100798. <https://doi.org/10.1016/j.bar.2018.06.001>
- Johannessen, A., Christoffersen, L., & Tufte, P. A. (2020). *Forskingsmetode for økonomisk-administrative fag* (4. utg.). Abstrakt forlag.
- Justis- og beredskapsdepartementet. (2018). *Nasjonal Risikovurdering: Hvitvasking og terrorfinansiering i Norge* (s. 102). Justis- og beredskapsdepartementet.
- Knudsen, O. F., Julsrud, O., Tvedt, K. A., & Trondal, J. (2023). EU – Den europeiske union. I *Store norske leksikon*. https://snl.no/EU_-_Den_europeiske_union
- Kosmala MacLulich, K. (2003). The emperor's «new» clothes? New audit regimes: Insights from Foucault's technologies of the self. *Critical Perspectives on Accounting*, 14(8), 791–811.
[https://doi.org/10.1016/S1045-2354\(02\)00206-X](https://doi.org/10.1016/S1045-2354(02)00206-X)
- Langved, Å., Klevstrand, A., & Trumpy, J. (2020, januar 23). *Tidligere antihvitvaskingssjef i DNB: – Det er ikke noen vits i å ringe Økokrim*. www.dn.no.
<https://www.dn.no/kriminalitet/hvitvasking/okokrim/dnb/tidligere-antihvitvaskingssjef-i-dnb-det-er-ikke-noen-vits-i-a-ringe-okokrim/2-1-737499>
- Leikvoll-Oftedal, S., & Grimstad, E. (2022). Sentrale plikter etter hvitvaskingsregelverket. *Revisjon og Regnskap*, 92(7), 38–40.
- Liggio, C. D. (1974). The expectation gap: The accountant's Waterloo. *Journal of Contemporary Business*, 3(3), 27–44.
- Lundbo, S. (2023). Europarådet. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/Europar%C3%A5det>

- Lunde, A. (2021, oktober 11). *Enheten for finansiell etterretning (FIU)*. økokrim.no.
<https://www.okokrim.no/enheten-for-finansiell-etterretning.424322.no.html>
- Lyng, G. S. G. (2021, mars 22). *Revisjonsselskaper ilagt milliongebyr for brudd på hvitvaskingsloven*.
Sticos - Innovativ teknologi, faglig rådgivning og kurs | Innen Regnskap - Lønn - Økonomi - HR
- Personal - GDPR.
<https://www.sticos.no/fagstoff/categoryid/132/categoryname/forretningsjuss/revisjonsselskaper-ilagt-milliongebyr-for-brudd-paa-hvitvaskingsloven>
- Mitchell, A., Sikka, P., & Willmott, H. (1998). Sweeping it under the carpet: The role of accountancy firms in moneylaundering. *Accounting, Organizations and Society*, 23(5), 589–607.
[https://doi.org/10.1016/S0361-3682\(98\)00010-5](https://doi.org/10.1016/S0361-3682(98)00010-5)
- Nanyun, N. M., & Nasiri, A. (2020). Role of FATF on financial systems of countries: Successes and challenges. *Journal of Money Laundering Control*, 24(2), 234–245.
- Nolder, C. J., & Kadous, K. (2018). Grounding the professional skepticism construct in mindset and attitude theory: A way forward. *Accounting, Organizations and Society*, 67, 1–14.
<https://doi.org/10.1016/j.aos.2018.03.010>
- Norton, S. D. (2018). Suspicion of money laundering reporting obligations: Auditor compliance, or sceptical failure to engage? *Critical Perspectives on Accounting*, 50, 56–66.
<https://doi.org/10.1016/j.cpa.2017.09.003>
- NOU 2016: 27. (2016). *Ny lovgivning om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering II*.
Finansdepartementet.
- NOU 2017: 15. (2017). *Revisorloven: Forslag til ny lov om revisjon og revisorer*.
Finansdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2017-15/id2563446/?ch=1>
- NTAES. (u.å.). *Nasjonalt tverretatlig analyse- og etterretningssenter (NTAES)*. Hentet 27. august 2023, fra <https://ntaes.no/>
- NTAES. (2017). *Indikatorer på mistenkelige transaksjoner for rapporteringspliktige etter hvitvaskingsloven—Regnskap og revisjon* (s. 12). Nasjonalt tverretatlig analyse – og etterretningssenter. <https://www.okokrim.no/indikatorlister.565570.no.html>
- Om Økokrim*. (u.å.). Økokrim.no. Hentet 23. august 2023, fra <https://www.okokrim.no/om-oekokrim.549304.no.html>

- Orskaug, O. (2022, november 17). *Hvitvaskingskontroll kan bli en byråkratisk øvelse*.
<https://www.kapital.no/reportasjer/naeringsliv/2022/11/17/7954978/hvitvaskingskontroll-kan-bli-en-byrakratisk-ovelse>
- Pol, R. F. (2018). Anti-money laundering effectiveness: Assessing outcomes or ticking boxes? *Journal of Money Laundering Control*, 21(2), 215–230. <https://doi.org/10.1108/JMLC-07-2017-0029>
- Pol, R. F. (2020). Anti-money laundering: The world's least effective policy experiment? Together, we can fix it. *Policy Design and Practice*, 3(1), 73–94.
<https://doi.org/10.1080/25741292.2020.1725366>
- Pol, R. F. (2019, desember 2). *Westpac ticking every anti-money-laundering box wouldn't make much difference to criminals*. The Conversation. <http://theconversation.com/westpac-ticking-every-anti-money-laundering-box-wouldnt-make-much-difference-to-criminals-127988>
- Politidirektoratet & Riksadvokaten. (2022). *Straffesaksbehandlingen 2022* (s. 70) [Fellesrapport]. Politiet. <https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/strasak/2022/anmeldt-kriminalitet-strasak-2022.pdf>
- Porter, B. (1993). An empirical study of the audit expectation-performance gap. *Accounting and Business Research*, 24(93), 49–68. <https://doi.org/10.1080/00014788.1993.9729463>
- Power, M. (1997a). Expertise and the construction of relevance: Accountants and environmental audit. *Accounting, Organizations and Society*, 22(2), 123–146.
[https://doi.org/10.1016/S0361-3682\(96\)00037-2](https://doi.org/10.1016/S0361-3682(96)00037-2)
- Power, M. (1997b). *The Audit Society—Rituals of Verification*. Oxford University Press.
- Prop. 40 L (2017-2018). (2018). *Lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering (hvitvaskingsloven)*. Finansdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-40-l-20172018/id2589604/>
- Rasmussen, I., Roksvaag, K., Mariussen, M. S., & Godeseth, S. M. (2023). *Nasjonal omfangsundersøkelse av økonomisk kriminalitet rettet mot virksomheter og kommuner* (2023/01; s. 71). Justis- og beredskapsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/jd/dokumenter/rapporter-og-analyser/nasjonal-omfangsundersokelse-av-okonomisk-kriminalitet-rettet-mot-virksomheter-og-kommuner.pdf>

- Revisorforeningen. (2021, desember 22). *Kamp mot hvitvasking en viktig oppgave for revisor*. Den norske Revisorforeningen. <https://www.revisorforeningen.no:443/om-oss/dnr-mener1/kamp-mot-hvitvasking-en-viktig-oppgave-for-revisor/>
- Revisorloven. (2020). *Lov om revisjon og revisorer (LOV-2020-11-20-128)*. Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2020-11-20-128?q=revisorlov>
- Ross, S., & Hannan, M. (2007). Money laundering regulation and risk-based decision-making. *Journal of Money Laundering Control*, 10(1), 106–115. <https://doi.org/10.1108/13685200710721890>
- Ruhnke, K., & Schmidt, M. (2014). The audit expectation gap: Existence, causes, and the impact of changes. *Accounting and Business Research*, 44(5), 572–601. <https://doi.org/10.1080/00014788.2014.929519>
- Rui, J. P., & Søreide, T. (2020, mars 8). Tiltakene mot hvitvasking koster mer enn de smaker. *www.dn.no*. <https://www.dn.no/innlegg/hvitvasking/korrupsjon/okokrim/innlegg-tiltakene-mot-hvitvasking-koster-mer-enn-de-smaker/2-1-767790>
- Solheimsnes, P. A., Tangen, E., Fraser, S. A., & Delebekk, A. F. (2022, desember 27). *Kriminelle penger: – Det vi gjør i dag er for dårlig*. <https://e24.no/i/O8y0Ek>
- Statistikk MT-rapporter. (u.å.). økokrim.no. Hentet 31. august 2022, fra <https://www.okokrim.no/statistikk-mt-rapporter.565566.no.html>
- The Federal Government. (u.å.). *The history of the G7*. bundesregierung.de. Hentet 29. august 2023, fra <https://www.bundesregierung.de/breg-en/service/the-history-of-the-g7-397438>
- The Financial Action Task Force (FATF). (u.å.). *The FATF*. FATF. Hentet 8. august 2023, fra <https://www.fatf-gafi.org/en/the-fatf.html>
- Tsingou, E. (2010). Global financial governance and the developing anti-money laundering regime: What lessons for International Political Economy? *International Politics*, 47(6), 617–637. <https://doi.org/10.1057/ip.2010.32>
- Tvedt, T., & Thaysen, K. (2015). Misligheter og revisors rolle. *Revisjon og Regnskap*, 85(6), 46–50.
- United Nations Office on Drugs and Crime. (u.å.). *Money Laundering*. United Nations : Office on Drugs and Crime. Hentet 5. mai 2023, fra [//www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/overview.html](https://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/overview.html)
- Utne, A. (2019). Internasjonalt samarbeid mot hvitvasking og terrorfinansiering. *Lov og Rett*, 58(4), 232–254. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3061-2019-04-04>

- Varmedal, S., Bourmistrov, A., & Gilberg, B. (2022). Verken avdekkende eller forebyggende: Analyse av revisors rolle i utfall av økonomiske straffesaker (F). *Magma*, 5.
<https://nye.econa.no/faglig-oppdatering/medlemsbladet-magma/5-2022/analyse-av-revisors-rolle-i-utfall-av-okonomiske-straffesaker/>
- Økokrim. (u.å.-a). *Rapportere mistenkelige forhold (MT-rapport) til EFE*. Hentet 9. september 2023, fra <https://www.okokrim.no/rapporter-mistenkelige-forhold-til-eфе.562409.no.html>
- Økokrim. (u.å.-b). *Statistikk 2021*. Økokrim.no. Hentet 26. august 2023, fra <https://www.okokrim.no/statistikk.549353.no.html>
- Økokrim. (2022a). *Årsrapport 2022*. Økokrim.
- Økokrim. (2022b). *Årsrapport 2022—Enheten for finansiell etterretning* (s. 51) [Årsrapport]. Enheten for finansiell etterretning. <https://www.okokrim.no/stadig-flere-mt-rapporter-til-oekokrim.6606545-549309.html>
- Økokrim & Politiets sikkerhetstjeneste. (2022). *Nasjonal risikovurdering—Hvitvasking og terrorfinansiering 2022* (s. 96) [Risikovurdering]. Justis- og beredskapsdepartementet. <https://www.okokrim.no/nasjonal-risikovurdering-2022.6567231-549350.html>
- Økonomisk kriminalitet. (u.å.). Politiet.no. Hentet 20. september 2022, fra <https://www.politiet.no/rad/okonomisk-kriminalitet/>
- Aanesen, K. H. (2020, oktober 21). *Forskningsutvalg i kvalitative forskningsprosjekt*. NDLA. <https://ndla.no/nb/subject:1:fb6ad516-0108-4059-acc3-3c5f13f49368/topic:1:860e0dc0-7691-4b90-ba3b-8a00c39c9448/topic:1:6422199b-cd4c-4728-8560-e357482c14d2/resource:3ce09eca-78cb-432f-912a-1baeeb9c4607>

9. Vedlegg

9.1 Vedlegg 1: Intervjuguide

Informasjon:

Velkommen og takk for at du tar deg tid til å delta i denne undersøkelsen.

Vi setter stor pris på at jeg får bruke av tiden din til å få innsikt i temaet mitt.

Intervjuet vil bli tatt opp elektronisk, men vil bli transkribert snarest mulig etter at det er gjennomført. Deretter vil lydfilene bli slettet. Det skriftlige dokumentet vil bli oppbevart i samsvar med gjeldende regelverk og deretter bli slettet.

Vi forventer at intervjuet vil ta ca. 1/2 time. Det er ikke satt av tid til pause.

Har du noen spørsmål før vi starter?

Innledning

Vi er to studenter ved Universitet i Sørøst-Norge, og intervjuet vil være en del av datagrunnlaget til vår masteroppgave i Regnskap & Revisjon. Temaet er hvitvasking, og vi ønsker å undersøke revisors holdninger og kunnskap rundt etterlevelsen av hvitvaskingsregelverket.

Spørsmål:

1. Hvor lenge har du jobbet i revisjon?
2. Hva tenker du når du hører "revisors plikter i henhold til hvitvaskingsloven"?
3. Hvitvaskingsloven er i stor grad bygget på en risikobasert tilnærming. Hva tenker du når du hører "risikobasert regulering?"
4. Hvordan opplever du at revisors plikter etter hvitvaskingsloven er integrert med det øvrige revisjonsarbeidet etter god revisjonsskikk?
5. Hvordan opplever du at de handlingene ditt revisjonsfirma utfører, er målrettet mot å forebygge og avdekke hvitvasking? Hvorfor / hvorfor ikke?

6. Hvilke oppgaver og plikter etter hvitvaskingsloven, opplever du som mest utfordrende i praksis? Hvorfor mest utfordrende?
7. I hvilken grad opplever du at handlingene som utføres er basert på skjønn og skepsis?
8. I hvilken grad opplever du at handlingene som utføres på hvitvaskingsområdet er sjekklisterbaserte?
9. I hvilken grad opplever du at de handlingene som utføres er pliktbaserte for å overholde hvitvaskingsloven?
10. I hvilken grad opplever du at revisors arbeid knyttet til forebygging og avdekking av hvitvasking er tilstrekkelig hensiktsmessig for formålet?
11. I hvilken grad opplever du at revisors arbeid knyttet til forebygging og avdekking av hvitvasking har et større fokus på produksjon og prosess, enn på selve utfallet av handlingene?
12. I hvilken grad opplever du at handlingene som utføres gjøres for å tilfredsstille tilsynsmyndighetene mer enn for å forebygge og avdekke hvitvasking?
13. I hvilken grad tenker du at revisor er egnet til å forebygge og avdekket hvitvasking? Hvorfor?

Avslutning

Da har ikke vi ikke flere spørsmål. Er det noe mer du ønsker å få sagt, noe vi burde vite eller du vil spørre om før vi avslutter?

Takk for at du har stilt opp og delt av dine erfaringer. Det betyr mye for oss. Ha en fortsatt fin dag!

9.2 Vedlegg 2: Spørreskjema

Revisors risikovurderinger knyttet til hvitvaskingsområdet

Vi er to studenter ved Universitetet i Sør-Øst Norge som går siste året på NMRR. Vi skal avlegge masteravhandling høsten 2023. Vår avhandling dreier seg om revisors risikovurderinger på hvitvaskingsområdet. Vi har tatt utgangspunkt i Finanstilsynets rapport fra tematilsynet publisert i 2021. Tematilsynets inntrykk etter kontrollen er at de kontrollerte revisjons og regnskapsførerforetakene ikke fullt ut har tatt innover seg sin rolle med å forebygge eller avdekke hvitvasking.

I den forbindelse ønsker vi å gjennomføre en spørreundersøkelse av praktiserende revisorer i små og mellomstore revisjonsforetak.

Vi håper du kan avse noen minutter til å svare på undersøkelsen. Spørreundersøkelsen er anonym.

Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ?

Ja

Nei

Hvor mange års arbeidserfaring har du innenfor revisjon ?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

0-3 år

4-6 år

7-10 år

10-13

; år

Hvor mange ansatte er det i revisjonsforetaket du jobber i ?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

0-10

11-20

21-30

30+

Hvilken rolle(r) har du i revisjonsforetaket knyttet til hvitvaskingsområdet ?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

Hvitvaskingsansvarlig

Medarbeider

Manager

Partner

Utfører du i din stilling risikovurderinger i henhold til hvitvaskingsloven på kundenivå ?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

Med dette menes risikoklassifisering av oppdrag - lav, normal, høy ihht hvitvaskingsloven § 9 til § 24.

Ja

Nei

I hvilken grad mener du at du har fått tilstrekkelig opplæring til å utføre de oppgaver du er satt til knyttet til hvitvasking ?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

I ingen grad

I liten grad

Verken eller

I noen grad

I stor grad

I hvilken grad kjenner du til NTAES indikatorliste knyttet til mistenkelige transaksjoner ?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

Indikatorliste utarbeidet av Nasjonal tverrfaglig analyse og etterretningscenter (NTAES)

I ingen grad

I mindre

grad

Hverken

eller

I noe grad

I stor grad

Hvor mange MT (mistenkelig transaksjon) meldinger har ditt revisjonsforetak rapportert til Økokrim de siste 3 år ?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

Hvitvaskingsloven § 25. Rapporteringsplikt. Opplysningsplikt.

0

1-3

4-6

6+

Vet ikke

I hvilken grad mener du at ditt revisjonsforetak avsetter tilstrekkelig med tid og ressurser til å oppfylle pliktene i hvitvaskingsloven ?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

I ingen grad

I liten grad

Hverken eller

I noen grad

I stor grad

Vet ikke

Hva tror du er den viktigste årsaken til at det ikke avsettes tilstrekkelig med tid og ressurser til å oppfylle pliktene i hvitvaskingsloven ?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «I ingen grad eller I liten grad» er valgt i spørsmålet «I hvilken grad mener du at ditt revisjonsforetak avsetter tilstrekkelig med tid og ressurser til å oppfylle pliktene i hvitvaskingsloven ? »

Hvordan sikrer ditt revisjonsforetak at deres ansatte har den nødvendige opplæringen for å anvende profesjonell skepsis i deres arbeid for å avdekke hvitvasking?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

Hvordan involverer ditt revisjonsfirma sine erfarne revisorer i opplæring og veiledning til nye ansatte for å øke deres erfaring med å avdekke hvitvasking?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

I hvilken grad mener du at ditt revisjonsforetak har tilstrekkelig kunnskap om hvordan hvitvasking skjer ?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

I ingen grad

I liten grad

Hverken eller

I noen grad

I stor grad

Vet ikke

I hvilken grad mener du at du har tilstrekkelig erfaring og kompetanse til å foreta gode risikovurderinger knyttet til hvitvasking på oppdragsnivå ?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

I ingen grad

I liten grad

Hverken eller

I noen grad

I stor grad

I hvilken grad mener du at ledelsen i ditt revisjonsforetak er oppmerksomme på arbeid mot hvitvasking ?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

I ingen grad

I liten grad

Verken eller

I noen grad

I stor grad

Vet ikke

Beskriv kort hvordan ditt revisjonsfirma sikrer at deres profesjonelle skepsis ikke påvirkes av partiskhet eller fordommer?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

Beskriv hvordan ditt revisjonsfirma vurderer oppdragenes risiko for hvitvasking?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

Beskriv kort hvordan risikovurdering foregår hos dere. Benytter dere sjekklister, kjøper dere AML-tjenester, søker dere etter politisk eksponerte personer i PEP-register, benytter dere støttemateriell utarbeidet av Revisorforeningen, benytter dere veiledningen fra Finanstilsynet etc.

Dersom dere klassifiserer et oppdrag til lav risiko, hvilke kriterier ligger til grunn i deres revisjonsforetak ?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

Dersom dere klassifiserer et oppdrag til høy risiko, hvilke kriterier ligger til grunn i deres revisjonsforetak ?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

Hvilke handlinger utfører dere normalt ved forsterkede kundetiltak ?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

I hvilken grad føler du deg trygg på om et oppdrag bør klassifiseres til lav, middels eller høy risiko ihht hvitvaskingsloven ?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

- I ingen grad
- I liten grad
- Hverken eller
- I noen grad
- I stor grad
- Vet ikke

I hvilken grad tror du at hvitvasking foregår i ditt revisjonsforetaks kundeportefølje

?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

- I ingen grad
- I liten grad
- Hverken eller
- I noen grad
- I stor grad

Hvilke kunnskaper og erfaringer tenker du at ditt revisjonsfirma anser som de viktigste for å avdekke hvitvasking?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

Hvor ofte oppdaterer ditt revisjonsfirma kundetiltak på deres kundeportefølje ?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

- Kun ved første gangs oppdragsvurdering
- Ved første gangs oppdragsvurdering og deretter årlig oppdatering
- Ved første gangs oppdragsvurdering og deretter løpende oppdateringer ved endringer i styret / daglig leder
- Annet

Du har svart annet - kan du utdype ?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Annet» er valgt i spørsmålet «Hvor ofte oppdaterer ditt revisjonsfirma kundetiltak på deres kundeportefølje ? »

Beskriv kort hvilke handlinger ditt revisjonsforetak gjør knyttet til kundetiltak etter hvitvaskingsloven ?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

I hvilken grad mener du at ditt revisjonsforetak hvitvaskingsrutiner er tilstrekkelige til å etterleve hvitvaskingslovens krav til kundekontroll ?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

I ingen grad

I liten grad

Hverken eller

I noen grad

I stor grad

Vet ikke

Beskriv kort hvilke handlinger ditt revisjonsforetak normalt gjør knyttet til avdekking av mistenkelige transaksjoner etter hvitvaskingsloven ?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

I hvilken grad mener du at ditt revisjonsforetak utfører revisjonshandlinger egnet til å forebygge og avdekke hvitvasking ?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

I ingen grad

I liten grad

Hverken eller

I noen grad

I stor grad

Vet ikke

Beskriv kort hvilke handlinger ditt revisjonsforetak gjør knyttet til risikovurdering av oppdrag etter hvitvaskingsloven ?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Samtykker du til å delta i spørreundersøkelsen ? »

9.3 Vedlegg 3: Refleksjonsnotat Henrik

Arbeidet med denne masteroppgaven har vært lærerikt og mer krevende enn hva jeg hadde sett for meg. Jeg har jobbet i revisjon i 11 år, og således var ikke revisors plikter etter hvitvaskingsloven ukjent for meg fra før. Reguleringsteori og effektivitet av regulering er imidlertid noe jeg ikke har vært særlig kjent med fra tidligere, og noe jeg virkelig synes har vært interessant å fordype seg mer i.

Jeg er bekymrer meg for at næringslivet legger ned enorme ressurser for å etterleve et regelverk som ikke ser ut til å fungere effektivt. I revisjonsfirmaet jeg jobber i, har vi mange lokale kunder vi kjenner godt, og som vi møter på butikken. Det virker således søkt at man skal innhente ID på allerede kjente personer fra tid til annen, med tilhørende dokumentasjon i revisjonsprogrammet der det ikke er noen risiko for at personen er den de gir seg ut for å være. Når statistikk viser at små selskaper med 0-4 ansatte i liten grad opplever økonomisk kriminalitet som en risiko, underbygger dette at risiko for hvitvasking generelt er lav. Anti-hvitvaskingsarbeidet bør i større grad kunne implementeres i den ordinære revisjonen. Myndighetene kunne i stedet for å skape et fryktbasert regime, gå i aktiv dialog med mindre aktører innenfor revisjon for informasjonsutveksling, tilsyn og opplæring uten risiko for store sanksjoner. Jeg synes det er skremmende at ressursinnsatsen ikke er høyere i myndighetsleddet, når det oppleves som et fokusområde å øke antall MT-rapporter fra revisjonsbransjen. Det kan se ut som systemet er mer forebyggende utformet enn avdekkende. Dagens anti-hvitvaskingssystem fremstår mer som et system for avskrekking av de kriminelle. Dersom de kriminelle blir kjent med hvor lite av kriminelt utbytte som inndras, og hvor lite effektivt systemet ser ut til å være, er det uheldig for samfunnet, og systemet vil heller ikke virke særlig forebyggende.

Jeg vil ta med meg kompetansen jeg har tilegnet meg under arbeidet med denne oppgaven inn i arbeidslivet, hvor jeg vil være mer bevisst på byråkratisk etterlevelse når det gjelder hvitvaskingsloven og god revisjonsskikk for øvrig.

9.4 Vedlegg 4: Refleksjonsnotat Emilie

Arbeidet med denne masteroppgaven har vært både spennende og til tider krevende. Det har vært interessant å gå dypere inn i hvitvaskingsreguleringen enn hva jeg har gjort tidligere i arbeidet som revisor. Som nyansatt for tre år siden opplevde jeg selv å bli satt til å utføre kundetiltak for samtlige kunder som jeg ikke hadde noen kjennskap til, og da kun basert på en utarbeidet sjekkliste. Ved utførelsen av kundetiltakene var dette en samlebåndsoppgave der vi bare skulle gjennom, fordi det var endrede krav i hvitvaskingsreguleringen. Om kundetiltaket førte til risikoklassifisering lav, middels eller høy var ikke så nøye, fordi det uansett ikke ble utført noen forenklede eller forsterkede kundetiltak.

Ved å få bedre innsikt i hvitvaskingsreguleringen gjennom denne oppgaven skjønner jeg nå at anti-hvitvaskingsarbeidet er viktig, og jeg tror definitivt at revisor har en viktig rolle i dette. Revisor har alle muligheter til å avdekke mistenkelige forhold gjennom sin revisjon dersom revisor opprettholder sin profesjonelle skepsis. Gjennom arbeidet med denne oppgaven har jeg sett at myndighetenes ressurser er knappe. Mangelen på ressurser ser ut til å påvirke avdekkingen av den økonomiske kriminaliteten, og det er skremmende at å tenke på at alt arbeid som rapporteringspliktige gjør som nærmest føles bortkastet. I mine øyne ser det ikke ut til at arbeidet som revisor legger ned i hvitvaskingsarbeidet gjenspeiles i saker som anmeldes eller som ender ved dom og inndragning av utbytte fra kriminelle aktører. Det ser heller ut til at revisjonsforetakene lider i form av sanksjoner og negativt omdømme for manglende etterlevelse når myndighetene på sin side sitter på så knappe ressurser som de gjør. At revisjonsselskaper skal bruke så mye tid- og ressurser på noe som de vet er bortkastet vil ikke styrke arbeidet ved å legge ned ytterligere tid, og vil ende opp i en rutinepreget utførelse. Den store risikoen ved dette er at vi ikke lengre benytter oss av den profesjonelle skepsisen eller vurderinger for å arbeide med anti-hvitvasking, men benytter oss at sjekklister for å oppnå en tilstrekkelig etterlevelse. I mine øyne, så er dette en stor risiko, da man ikke vil klare å forebygge og avdekke hvitvasking fordi vi uansett bare passer på å krysse av for alle punkter i sjekklisten for å unngå sanksjoner. Etter undersøkelsene i denne oppgaven ser jeg at det er flere som sitter med den samme frykten som meg, og jeg innser at fokuset på arbeidet med anti-hvitvasking må endres dersom den skal være effektiv for å oppfylle formålet i hvitvaskingsloven. Jeg kommer til å ta med meg arbeidet med denne oppgaven videre inn i arbeidslivet der jeg vil forsøke å ikke ende opp som en byråkrat i mitt revisjonsarbeid, men heller være den gode kunnskapsarbeideren som en revisor skal være.